

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

VIEŠOJO VALDYMO MAGISTRANTŪROS STUDIJŲ PROGRAMA

ŽIDRŪNAS ŠAPALAS

Magistro darbas

**UŽIMTUMO POLITIKOS ĮGYVENDINIMAS LIETUVOS
PROBLEMINESE TERITORIJOSE**

Darbo vadovė: doc. dr. Vita Juknevičienė

Šiauliai, 2022

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį
darbą, GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Židrūnas Šapalas
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Viešasis valdymas <i>Public Governance</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Užimtumo politikos įgyvendinimas Lietuvos probleminėse teritorijose <i>Implementation of employment policy in problematic areas of Lithuania</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Židrūnas Šapalas, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)

I, Židrūnas Šapalas, by submitting this paper confirm (check)

Embargo laikotarpis

Embargo Period

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / *months*

(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).

Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

Šapalas, Židrūnas. (2022). *Užimtumo politikos įgyvendinimas Lietuvos probleminėse teritorijose*. Magistro darbas. Baigiamojo darbo vadovė doc. dr. Vita Juknevičienė. Vilniaus universitetas, Šiaulių akademija, Regionų plėtros institutas. Šiauliai. 81 p. (88 p.).

SANTRAUKA

Magistro darbe nagrinėjamas užimtumo politikos įgyvendinimas Lietuvos probleminėse teritorijose. Darbą sudaro trys dalys.

Pirmoje darbo dalyje pateiktas užimtumo politikos įgyvendinimo probleminėse teritorijose teorinis pagrindimas. Atskleista užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos samprata ir reikšmė gerovės valstybės kontekste. Nustatytos užimtumo didinimo priemonės, kuriomis remiantis įgyvendinama užimtumo politika Lietuvoje. Užimtumo rėmimo sistema apibrėžiama kaip ieškančių darbo asmenų užimtumui remti taikomų teisinių, ekonominių, socialinių ir organizacinių priemonių visuma. Apžvelgiami procesai, darantys didžiausią įtaką užimtumui. Analizuojama užimtumo politikos įgyvendinimo Lietuvoje struktūra. Atskleista, kad didžiausią įtaką užimtumui turi struktūrinės sąlygos ir sisteminiai veiksniai, o valstybės vykdomos užimtumo politikos efektyvumas vertinamas kaip gerovės valstybės kertinis ir daugelį kitų socialinės politikos siekių apimantis tikslas. Išanalizuota Europos šalių užimtumo politikos geroji patirtis, sprendžiant probleminių regionų gyventojų užimtumo problemas.

Antroje dalyje pristatoma tyrimo metodologija. Metodologinėje dalyje pagrindžiami užimtumo politikos įgyvendinimo Lietuvos probleminėse teritorijose tyrimo metodai, kurie padeda atskleisti nagrinėjamos srities problemą, bei nustatyti esmines užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptis. Tyrimas organizuotas pagal tyrimo loginę schemą. Remiantis ja, garantuotos visos tyrimo dalių tarpusavio sąsajos ir išsikeltų tyrimo tikslų įgyvendinimas. Tyrimui buvo pasirinktas kokybinio tyrimo metodas, tačiau buvo pasinaudota tiek kokybinėmis, tiek ir kiekybinėmis priemonėmis. Pristatomi dokumentų turinio analizės, antrinės statistinių duomenų analizės, informantų apklausos metodai.

Trečioje tyrimo dalyje, remiantis dokumentų turinio analizės metodu, išanalizuoti svarbiausi dokumentai, lemiantys užimtumo politikos įgyvendinimą Lietuvos probleminėse teritorijose, bei nustatytos Lietuvos probleminių teritorijų užimtumo politikos įgyvendinimo teisinio reglamentavimo kryptys. Atlikus antrinę statistinių duomenų analizę, buvo išnagrinėti probleminių teritorijų ekonominiai ir socialiniai rodikliai, išanalizuota užimtumo situacija. Norint atskleisti užimtumo politikos įgyvendinimo Lietuvos probleminėse teritorijose situacijos specifiką, identifikuoti stiprybes ir kylančias problemas, bei nustatyti užimtumo politikos tobulinimo galimybes tose teritorijose, buvo atlikta informantų apklausa. Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovų apklausos rezultatų analizė atskleidė užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos, turinčios priemones, vykdančios procesus per turimas struktūras Lietuvos probleminėse teritorijose, veiksmingumą ir padėjo nustatyti užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptis.

Reikšminiai žodžiai: užimtumas, užimtumo politika, probleminė teritorija, nedarbas, bedarbiai, užimtumo rėmimas.

Šapalas, Židrūnas. (2022). *Implementation of employment policy in problematic areas of Lithuania*. Master thesis. Thesis supervisor assoc. prof. Dr Vita Juknevičienė. Vilnius University, Šiauliai Academy, Institute of Regional Development. 81 p. (88 p.).

SUMMARY

The implementation of employment policy in the problematic areas of Lithuania is analyzed in the master's thesis. The work consists of three parts.

The first part of the work presents the theoretical substantiation of the implementation of employment policy in problematic areas. The concept and significance of the implementation of employment policy as a system in the context of the welfare state is revealed. Measures to increase employment have been identified, on the basis of which employment policy in Lithuania is being implemented. The employment support system is defined as the set of legal, economic, social and organizational measures in place to support the employment of jobseekers. The processes that have the greatest impact on employment are reviewed. The structure of employment policy implementation in Lithuania is analyzed. It is revealed that structural conditions and systemic factors have the greatest impact on employment, and the effectiveness of the state employment policy is seen as a key goal of the welfare state and encompasses many other social policy goals. The best practices of the employment policy of the European countries in solving the employment problems of the population of the problematic regions are analyzed.

The second part presents the methodology of the study. The methodological part substantiates the research methods of the implementation of the employment policy in the problematic areas of Lithuania, which help to reveal the problem of the analyzed area, and to determine the essential directions of the implementation of the employment policy as a system improvement. The study is organized according to the logical scheme of the study. On the basis of it, the interrelationships between all parts of the research and the achievement of the objectives set out for the research are guaranteed. The method of qualitative research was chosen for the study, but both qualitative and quantitative approaches were used. Methods of document content analysis, secondary statistical data analysis, informant survey are presented.

In the third part of the research, based on the method of content analysis, the most important documents determining the implementation of employment policy in the problematic areas of Lithuania are analyzed, and the directions of legal regulation of the implementation of the employment policy in the problematic areas of Lithuania are determined. After a secondary analysis of the statistical data, the economic and social indicators of problematic areas were examined, the employment situation was analyzed. In order to reveal the specifics of the situation of implementation of employment policy in Lithuanian problematic areas, to identify strengths and emerging problems, and to identify opportunities for improvement of employment policy in those territories, a survey of informants was carried out. The analysis of the results of the survey of the heads of the customer service departments of the Employment Service revealed the effectiveness of the implementation of employment policy as a system with the means to carry out processes through the existing structures in the problematic areas of Lithuania and helped to identify the directions for the implementation of employment policy as an improvement of the system.

Keywords: unemployed, employment policy, problematic area, employment, support for employment.

TERMINŲ ŽODYNAS

Bedarbiai – nedirbantys darbingo amžiaus darbingi asmenys, kurie nesimoko pagal dieninę ar nuolatinę mokymo formą, įstatymų nustatyta tvarka įsiregistravo teritorinėje Užimtumo tarnyboje kaip darbo ieškantys asmenys ir yra pasirengę dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse (Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas, 2022).

Darbdaviai – darbo teisinių santykių subjektas, įdarbinantis asmenis (darbuotojus). Darbdaviu gali būti fizinis asmuo, taip pat įmonė, įstaiga, organizacija ar kita organizacinė struktūra (nepaisant nuosavybės formos, teisinės formos, rūšies bei veiklos pobūdžio), turinčios darbinį teisnumą ir veiksnumą (Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas, 2022).

Nedarbas (angl. Unemployment) – darbingų asmenų neužimtumas ūkinėje veikloje; socialinis reiškinys, kai darbingas asmuo neturi darbo ir aktyviai jo ieško. Nedarbo lygis įvertinamas pagal ieškančių darbo asmenų (bedarbių) ir visos darbo jėgos santykį (nedarbas, 2022).

Probleminė teritorija – Vyriausybės išskirta tikslinė nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimo teritorija, turinti specifinių socialinių ir (ar) ekonominių problemų (Regioninės plėtros įstatymo 2, 10 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, 2006).

Socialinės paslaugos – yra paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2022).

Užimtumas – atlygintina arba neatlyginta teisėta fizinio asmens savarankiška, iš dalies savarankiška arba priklausoma veikla, kuria asmuo užsidirba pragyvenimo lėšų, taip pat veikla, kuria asmuo užsiima siekdamas įgyti darbinių ar profesinių įgūdžių, arba kita tęstinė veikla, kurią asmuo vykdo įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka (Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas, 2022).

Užimtumo forma – asmens veiklos, kurią vykdydamas asmuo yra laikomas užimtu, būdas (Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas, 2022).

Užimtumo rėmimo politika – darbo rinkos paslaugų, užimtumo rėmimo priemonių, kitų ekonominių ir socialinių priemonių, taikomų siekiant didinti darbo ieškančių asmenų užimtumą, mažinti nedarbą, švelninti neigiamas jo pasekmes, visuma (Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas, 2022).

Užimtumo rėmimo sistema – darbo ieškančių asmenų užimtumui remti taikomų teisinių, ekonominių, socialinių ir organizacinių priemonių visuma (Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas, 2022).

Viešasis sektorius – visuma institucijų, kurios išlaikomos iš valstybės ir savivaldybių biudžetų. Sektorius teikia viešąsias paslaugas, dėl kurių nėra konkuruojama ir kurios prieinamos kiekvienam individui (Miginis, Ulozas, 2010, p. 16).

Viešojo paslauga – pagal įstatymų ir (ar) viešojo administravimo subjektų nustatytus reikalavimus vykdoma šių subjektų prižiūrima veikla, kuria sukuriamą valstybės ar savivaldybių garantuojama ir visuomenės nariams vienodai prieinama nauda (Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas, 2022).

TURINYS

IVADAS	9
I. UŽIMTUMO POLITIKOS ĮGYVENDINIMO KAIP SISTEMOS PROBLEMİNĖSE	
TERITORIJOSE TEORINIS PAGRINDIMAS	13
1.1. Užimtumo politikos įgyvendinimo samprata ir reikšmė.....	13
1.1.1. Užimtumo politikos kaip socialinės politikos dalies apibrėžtis.....	13
1.1.2. Užimtumo politikos įgyvendinimas kaip sistema: priemonės, procesai ir struktūros	16
1.1.3. Užimtumo politikos reikšmė gerovės valstybės kontekste	20
1.2. Probleminių teritorijų specifika ir užimtumo problematika jose	24
1.3. Užimtumo politikos įgyvendinimo geroji praktika Europos šalyse.....	28
II. UŽIMTUMO POLITIKOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOS PROBLEMİNĖSE TERITORIJOSE	
TYRIMO METODOLOGIJA.....	34
2.1. Tyrimo metodologinis pagrindimas	34
2.2. Dokumentų turinio analizės metodas ir jo taikymas.....	38
2.3. Antrinės duomenų analizės metodas ir jo taikymas.....	39
2.4. Informantų apklausos metodas ir jo taikymas.....	40
III. UŽIMTUMO POLITIKOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOS PROBLEMİNĖSE	
TERITORIJOSE TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ.....	43
3.1. Užimtumo politikos svarbiausių dokumentų, lemiančių politikos įgyvendinimą Lietuvos	
problemėse teritorijose, turinio analizė.....	43
3.1.1. Užimtumo politikos įgyvendinimo nacionalinio teisinio reglamentavimo bruožai.....	43
3.1.2. Užimtumo didinimo 2014–2020 m. programos problemėse teritorijose turinio analizė	
.....	48
3.2. Užimtumo situacijos Lietuvos problemėse teritorijose analizė	52
3.3. Lietuvos probleminių teritorijų Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovų	
apklausos rezultatai	60
3.4. Užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptys problemėse	
teritorijose	68
REKOMENDACIJOS	75
LITERATŪRA	77
PRIEDAI.....	82

LENTELIŲ SĄRAŠAS

2.1 lentelė. Ganto grafikas	36
2.2 lentelė. Tyrimo strategija	37
2.3 lentelė. Dokumentų turinio analizės schema.....	38
3.1 lentelė. Užimtumo politikos įgyvendinimo priemonių teisinio reglamentavimo aspektai	43
3.2 lentelė. Užimtumo politikos įgyvendinimo procesų teisinio reglamentavimo aspektai	45
3.3 lentelė. Užimtumo politikos įgyvendinimo struktūrų teisinio reglamentavimo aspektai	47
3.4 lentelė. Užimtumo didinimo probleminėse teritorijose programos priemonės.....	49
3.5 lentelė. Užimtumo didinimo probleminėse teritorijose programos procesai	50
3.6 lentelė. Užimtumo didinimo probleminėse teritorijose programos struktūros	51
3.7 lentelė. Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis 2017-2021 m. laikotarpiu	52
3.8 lentelė. Gyventojų užimtumo lygis 2017-2021 m. probleminėse teritorijose.....	53
3.9 lentelė. Savarankiškai dirbančių asmenų skaičius	55
3.10 lentelė. Demografinės senatvės koeficientas	56
3.11 lentelė. Vidutinis darbo užmokestis.....	57
3.12 lentelė. Moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumas.....	58
3.13 lentelė. Tiesioginės užsienio investicijos	58
3.14 lentelė. Informantų užimtumo didinimo probleminėse teritorijose siūlymai.....	67
3.15 lentelė. Užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptys probleminėse teritorijose	70

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1.1 pav. Probleminės teritorijos Lietuvoje.....	25
1.2 pav. Ekonominių priežasčių ir socialinių pasekmių sąveikos schema.....	27
2.1 pav. Problemų medis.....	34
3.1 pav. Nedarbo lygio kitimas 2017–2021 m.....	52
3.2 pav. Užimtų gyventojų skaičius 2017–2021 m.....	55
3.3 pav. Vidutinis gyventojų amžius 2017–2021 m.....	56
3.4 Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui 2019–2020 m.....	59
3.5 pav. Aktyvių užimtumo politikos priemonių veiksmingumo apklausos rezultatai.....	61
3.6 pav. Įsidarbinimo galimybių vertinimo apklausos rezultatai.....	62
3.7 pav. Nedarbo rūšys probleminėse teritorijose.....	62
3.8 pav. Nedarbo priežastys probleminėse teritorijose.....	63
3.9 pav. Bedarbių neįsidarbinimo priežastys.....	64
3.10 pav. Karo pabėgėlių įtaka užimtumui probleminėse teritorijose.....	65
3.11 pav. Užimtumo tarnybos veiklos aspektai.....	66
3.12 pav. ADRP priemonių efektyvumo tobulinimas.....	66
3.13 pav. Užimtumo tarnybos veiklos sferų stiprinimas.....	67
3.14 pav. Užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptys probleminėse teritorijose.....	71

IVADAS

Temos aktualumas. Daugybė socialinių ekonominių veiksnių, tarp jų – mokslo bei technikos pažanga, spartus darbo intensyvinimas ir kiti – didina nedarbą, aštrina užimtumo problemas. Tarp daugelio ekonomikos problemų, lemiančių visuomenės vystymąsi ir jos piliečių gerovę, viena svarbiausių yra nedarbas, gyventojų užimtumo stoka. Padėties darbo rinkoje skirtumus lemia labai netolygi ekonominio potencialo ir darbo išteklių koncentracija. Užimtumo politikos požiūriu visada aktualu išskirti problemines aukščiausio nedarbo lygio teritorijas. Padėtį blogina ir neracionali, neatitinkanti šiuolaikinių darbdavių reikalavimų, darbo išteklių struktūra. Tai patvirtina Lietuvos ir Europos Sąjungos šalių patirtis, kuri teigia, kad darbo jėga jau nespėja prisitaikyti prie vis modernėjančių ekonomikos pokyčių (Pocius, Burneika, 2017).

Lietuvoje sukurta nuosekli užimtumo politikos įgyvendinimo sistema, kurios tikslas – visiškas užimtumas, darbo kokybės ir našumo gerinimas, socialinė ir teritorinė sanglauda. Kvalifikuotas administravimas ir šiuolaikiški finansavimo principai leidžia pritraukti į darbo rinką ir joje išlaikyti kuo daugiau žmonių, skatinti jų požiūrį į darbą kaip į visą gyvenimą trunkantį ciklą. Ganėtinai išsilavinusi darbo jėga psichologiškai prisitaikė prie rinkos ekonomikos reikalavimų. Įgyvendinamos užimtumo politikos priemonės, skirtos darbo rinkai modernizuoti, užimtumo didėjimui ir investicijoms į žmogiškąją kapitalą skatinti (Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimas, 2022 aktuali redakcija).

Didėjantis užimtumas sudaro spartų ekonomikos augimą, o didėjančios gyventojų darbo pajamos garantuoja šalies stabilumą ir pačių gyventojų gerovę. Užimtumo didinimas – vienas iš svarbiausių daugelio Europos šalių ekonominių ir socialinių uždavinių. Baltijos šalių ekonomikos svyravimai glaudžiai susiję su tam tikrų tikslinių grupių užimtumu (ypač moterų ir pagyvenusių žmonių), o ekonomikos augimo ir nedarbo ryšys paprastai yra silpnesnis (ryškesnė išimtis jaunimas, kur beveik pagal visus skaičiavimus, BVP vienam gyventojui ir nedarbo ryšys buvo stipresnis nei vertinant užimtumą ar jų aktyvumo lygį). Didelis ir efektyvus užimtumas yra vienas iš svarbiausių valstybės socialinės politikos tikslų, kuris gali būti sėkmingai sprendžiamas mažinant nedarbą, kuriant naujas darbo vietas (Okunevičiūtė-Neverauskienė, Pocius, Krutulienė, 2021).

Daugelyje Europos šalių sprendžiant užimtumo klausimus daug dėmesio skiriama nedarbo problemai. Nedarbo problemos padarinius ir sąnaudas visuomenei galima vertinti mikroekonominiu ir makroekonominiu požiūriais. Teoriškai nedarbo lygio ir bendrojo nacionalinio produkto apimties atsilikimo nuo potencialiojo BVP ryšį dar 1960 metais įrodė žymus JAV makroekonomikos specialistas Arthur Okun. Ši teorija ekonomikos moksle įvertinta teigiamai ir žinoma kaip Okuno dėsnis, kuris teigia, jog yra reguliarus neigiamas faktinio BVP ir potencialiojo BVP procentinio santykio bei faktinio ir natūraliojo nedarbo lygio skirtumo ryšys (Reizgevičienė, Beržinskienė, 2013). Užimtumas buvo ir yra viena iš Europos Sąjungos (toliau – ES) Lisabonos strategijos, kurios tikslas – paversti ES konkurencinga ir dinamiška pasaulio žinių ekonomika, gebančios išlaikyti darnų ekonomikos vystymą kuriant daugiau ir geresnių darbo vietų ir užtikrinant didesnę socialinę sanglaudą, svarbiausių sudedamųjų dalių. Rengiant ir įgyvendinant Lietuvoje ilgalaikes užimtumo didinimo priemones, visų pirma, tikslinga išnagrinėti svarbiausius naujų darbo vietų kūrimo veiksmus ne tik regioniniuose centruose bet ir mažose Lietuvos probleminėse teritorijose. Pramonės sektoriai ir įmonės diegiančios inovacijas šalies didžiuosiuose miestuose, vidutiniu laikotarpiu sukuria daugiau darbo vietų. Įvairių mokslinių tyrimų analizės parodė, kad darbo vietų skaičius apdirbamojoje pramonėje per pastaruosius tris dešimtmečius bendrai paėmus mažėjo, tačiau viso ūkio mastu didėjo. Didesnės investicijos į pramonės plėtrą didžiuosiuose Lietuvos regionuose

sukuria daugiau darbo vietų tiek apdirbimo pramonėje, tiek paslaugų sektoriuje ir turi žemesni nedarbo lygį negu kiti probleminiai regionai. (Užimtumo tarnyba prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2022).

Europos šalyse darbo rinkos politika yra neatskiriama šalies ūkio vystymosi dalis. Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse pastaraisiais dešimtmečiais ekonominė padėtis gerėjo. Ekonominė padėtis gerėjant darbo rinkai vis dar trūksta stabilumo, nedarbas vis dar išlieka problema dėl mažo darbo apmokėjimo. Tai komplikuoja labiau pažeidžiamų gyventojų sėkmingos integracijos į darbo rinką galimybes. Kita vertus, vis labiau išryškėja probleminės teritorijos, kuriose pažeidžiamos gyventojų grupės yra itin jautrios staigiesiems situacijos darbo rinkoje pokyčiams. Europos šalyse jau seniai darbo rinkos politika traktuojama, kaip neatskiriama šalies ūkio vystymo dalis ir tai betarpiškai atsispindi darbo rinkos programose (Okunevičiūtė-Neveauskienė, Pocius, Krutulienė, 2021).

Lėtas ir gana vangus nedarbo mažėjimas probleminėse teritorijose – viena iš esminių problemų darbo rinkoje. Tai reiškia, kad probleminėse teritorijose nebuvo sukuriamas pakankamai patrauklių darbo vietų, kad pavyktų kiek ryškiau sumažinti nedarbą. Ypač tai tampa aktualu dabartiniais metais, kai nedarbo mažėjimo tempai šalies mastu sulėtėjo. Probleminėse teritorijose nedarbo lygis išlieka gerokai aukštesnis nei didžiuosiuose šalies miestuose. Nedarbas didina socialinių, ekonominių grupių socialinę atskirtį ir kitus neigiamus reiškinius visuomenėje (Daugirdas ir kt., 2019). Darbo rinkoje didėja aukštos kvalifikacijos specialistų ir darbininkų paklausa. Auga naujų specialybių ir aukštos kvalifikacijos darbo jėgos paklausa. Dėl paklausios kvalifikacijos stokos, dauguma bedarbių yra mažai tinkami įsilieti į šią rinką (Užimtumo tarnyba prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2021). Mažėjant žemos kvalifikacijos ir nekvalifikuotų darbuotojų paklausai, daugumos asmenų išsilavinimas ir profesinis pasirėngimas probleminėse teritorijose neatitinka augančių rinkos ekonomikos poreikių. Profesinio rengimo sistema nėra pakankamai išplėtotą, neužtikrinanti visuotinio profesinio mokymo prieinamumo ir tęstinumo. Ekonominės plėtros ir kitos programos, sukurtos nedarbo problemoms spręsti, lėtai įgyvendinamos.

Gyventojų užimtumas šiuo metu yra viena opiausių Lietuvos ekonomikos problemų. COVID-19 pandemijos metu stipriai išaugo nedarbo lygis, sumažėjo dirbančių asmenų skaičius. Didelis nedarbas išryškėjo probleminėse teritorijose ir viena iš didelių išliekančio nedarbo priežasčių – disbalansas tarp realių darbo rinkos poreikių bei karantino laikotarpiu mažiau aktualių profesijų žmonių gausa darbo rinkoje (Juškienė, Kriaučiūnas, Leiputė ir kt. 2021).

Tyrimo naujumas. Lietuvoje plačiausiai darbo rinką ir jos pokyčius nagrinėja Arūnas Pocius su bendraautorais. Okunevičiūtė-Neveauskienė ir Pocius (2015) vertino tikslinių grupių integracijos į darbo rinką galimybes. Pocius ir Burneika (2017) apžvelgė darbo rinkos skirtumus Lietuvos regionuose. Pocius, Miežienė ir Okunevičiūtė Neveauskienė (2019) vertino demografinių pokyčių įtaką darbo rinkai Lietuvos apskrityse. Daugirdas, Baranauskienė, Pocius ir kt. (2019) nagrinėjo netolygaus regioninio vystymosi problemą Lietuvoje, Okunevičiūtė Neveauskienė, Pocius ir Krutulienė (2021) analizavo pažeidžiamų gyventojų grupių nedarbo situaciją. Puidoko ir Daukaitės (2013) atliktu tyrimu siekta atskleisti Lietuvos regioninės politikos tobulinimo kryptis Europos Sąjungos regioninės politikos kontekste. Arvydas Guogis plačiausiai nagrinėja gerovės valstybės temą. Guogis (2006) modeliavo socialinę politiką Europos integracijos procese. Guogis ir Svirbutaitė Krutkienė (2020) nagrinėjo gerovės valstybės sampratos ir matavimų problemas. Šileika ir Paškevičiūtė (2013) analizavo Lietuvos tapimo gerovės valstybe prieštars. Užsienio autoriai Abramov, Ostanina ir kt. (2016) atliko probleminių regionų ekonominio valdymo prielaidų apžvalgą. Mandič ir Živkovič (2014) analizavo problemines teritorijas demografinių pokyčių

kontekste. Romich ir Rodriguez (2021) atliko socialinės gerovės politikos po 2020 m. apžvalgą. Vieną išsamiausių apžvalgų apie problemines teritorijas savo daktaro disertacijoje "Depresinių šalies regionų darbo rinkos plėtra" atliko Daiva Andriušaitienė (2007). Tačiau naujesnių tyrimų apie problemines Lietuvos teritorijas nėra. Todėl naudojantis naujausiais statistiniais duomenimis (2017–2021 m.) ir moksline literatūra, buvo atliktas užimtumo politikos įgyvendinimo keturiolikoje Lietuvos probleminių savivaldybių tyrimas.

Tyrimo problema gali būti išreiškiama šiais klausimais: kuo pasižymi užimtumo politikos įgyvendinimas kaip sistema? Kokiais bruožais galima apibūdinti sistemos elementus, kuriais remiantis įgyvendinama užimtumo politika Lietuvoje? Kokios pagrindinės aukšto nedarbo lygio ir žemo gyventojų užimtumo probleminėse teritorijose priežastys? Kaip būtų galima tobulinti užimtumo politikos įgyvendinimą Lietuvos probleminėse teritorijose?

Tyrimo objektas – užimtumo politikos įgyvendinimo situacija ir tobulinimas Lietuvos probleminėse teritorijose.

Tyrimo tikslas – išanalizavus užimtumo politikos įgyvendinimo situaciją Lietuvos probleminėse teritorijose, nustatyti šios politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos sampratą ir reikšmę gerovės valstybės kontekste.
2. Išanalizuoti Europos šalių užimtumo politikos ir jos įgyvendinimo probleminėse teritorijose gerąsias patirtis.
3. Išanalizuoti Lietuvos probleminių teritorijų užimtumo politikos įgyvendinimo teisinio reglamentavimo kryptis ir 2014–2020 m. Lietuvos užimtumo didinimo programos turinį.
4. Atliekant antrinę duomenų analizę, išnagrinėti Lietuvos probleminių teritorijų užimtumo situaciją.
5. Atlikus informantų apklausą, nustatyti esmines užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptis probleminėse teritorijose.

Ginamieji teiginiai.

1. Užimtumo didinimas tiesiogiai susijęs su sistemingu užimtumo politikos įgyvendinimu per priemones, procesus ir struktūrą.
2. Užimtumo politikos įgyvendinimo tobulinimas siejamas su veiksmingesnių užimtumo rėmimo priemonių taikymu, nekvalifikuotų asmenų profesiniu mokymu, verslo ir gyventojų verslumo skatinimu, bei nemotyvuotų bedarbių įtraukimu į užimtumo didinimo programas.

Tyrimo metodai:

- *Mokslinės literatūros analizės metodas.* Šis metodas taikytas tyrimo teoriniam pagrindimui.

Empiriniam tyrimui taikomos ir kokybinės, ir kiekybinės tyrimo priemonės:

- *Dokumentų analizės metodas* taikytas nagrinėjant teisės aktus, lemiančius politikos įgyvendinimą Lietuvos probleminėse teritorijose, Užimtumo didinimo 2014–2020 metų programą.

- *Antrinės duomenų analizės* (kiekybinio metodo) metu išnagrinėti Lietuvos probleminių teritorijų užimtumo situaciją įtakojantys rodikliai.

- *Atliekama informantų apklausa raštu*, kuria siekiama atskleisti užimtumo politikos įgyvendinimo Lietuvos probleminėse teritorijose situaciją, identifikuoti stiprybes ir kylančias problemas, bei nustatyti užimtumo politikos tobulinimo galimybes tose teritorijose. Tyrimo instrumentas – sudarytas klausimynas iš atviro ir uždaro tipo klausimų. Klausimai suskirstyti į keturias grupes. Trys grupės sudarytos remiantis teorinės analizės metu išryškintais sistemos elementais – priemonėmis, procesais ir struktūromis: aktyvių užimtumo politikos priemonių veiksmingumo vertinimas, įsidarbinimo galimybių ir užimtumo situacijos vertinimas, bei Užimtumo tarnybos veiklos aspektų vertinimas. Ketvirtos grupės klausimai skirti padėti tyrėjui nustatyti užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptis.

Tyrimo teorinis naujumas. Šio tyrimo metu buvo pateikta užimtumo politikos įgyvendinimo sisteminė samprata (kaip sistemos per priemones, procesus ir struktūrą). Atskleista užimtumo politikos, kaip socialinės politikos dalies apibrėžtis, bei jos reikšmė gerovės valstybės kontekste. Išanalizuota užimtumo politikos įgyvendinimo geroji praktika Europos šalyse.

Tyrimo praktinis reikšmingumas. Tyrimo rezultatai padėjo atskleisti Lietuvos probleminių teritorijų užimtumo situaciją, bei COVID-19 pandemijos įtaką užimtumui. Atskleista informantų nuomonė apie taikomų aktyvių darbo rinkos politikos priemonių probleminėse teritorijose veiksmingumą ir nustatytos užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptys. Darbo metu suformuluotos išvados ir rekomendacijos bus naudingos užimtumo politiką Lietuvoje organizuojančioms ir koordinuojančioms institucijoms bei organizacijoms, tobulinant užimtumo politikos įgyvendinimą probleminėse teritorijose.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys dalys. Pirmoje darbo dalyje pateikiamas užimtumo politikos įgyvendinimo probleminėse teritorijose teorinis pagrindimas. Atskleidžiama užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos samprata ir reikšmė gerovės valstybės kontekste. Analizuojama Europos šalių užimtumo politikos geroji patirtis, sprendžiant probleminių regionų užimtumo problemas. Antroje dalyje apžvelgiama tyrimo metodologija. Metodologinėje dalyje pagrindžiami užimtumo politikos įgyvendinimo Lietuvos probleminėse teritorijose tyrimo metodai, kurie padeda atskleisti nagrinėjamos srities problemą, bei nustatyti esmines užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptis. Trečioje tyrimo dalyje analizuojami svarbiausi dokumentai, lemiantys užimtumo politikos įgyvendinimą Lietuvos probleminėse teritorijose, bei nustatomos Lietuvos probleminių teritorijų užimtumo politikos įgyvendinimo teisinio reglamentavimo kryptys. Nagrinėjami probleminių teritorijų ekonominiai ir socialiniai rodikliai, analizuojama užimtumo situacija. Pateikiama Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovų apklausos rezultatų analizė, užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptys. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei rekomendacijos.

I. UŽIMTUMO POLITIKOS ĮGYVENDINIMO KAIP SISTEMOS PROBLEMİNĖSE TERITORIJOSE TEORINIS PAGRINDIMAS

Užimtumo didinimas, darbo vietų kūrimas parodo kiekvienos šalies sėkmingą vystymosi raidą. Glaudus ryšys tarp socialinės politikos ir užimtumo reikalingas abiejų sistemų lankstumui užtikrinti. Socialinės ir užimtumo politikos prioritetiniai uždaviniai tai lygios galimybės ir darbo rinkos prieinamumas, teisingos ir sąžiningos darbo sąlygos, adekvati ir palaikanti socialinė apsauga. Lietuvos probleminėms teritorijoms, kuriose padidėjus nedarbo lygiui, išaugus socialinės pašalpos gavėjų skaičiui, sumažėjus investicijoms, vis dar skiriamas papildomas dėmesys. Gerinti situaciją skiriama papildoma Europos Sąjungos parama, tobulinamas aktyvių darbo rinkos priemonių mechanizmas.

1.1. Užimtumo politikos įgyvendinimo samprata ir reikšmė

Veiksmingai aktyvi šalies užimtumo politika ir jos įgyvendinimas padeda žmonėms prisitaikyti prie sparčių socialinių ir ekonominių pokyčių. Aktyvios užimtumo politikos priemonės bedarbiams palengvina pereinanąjį laikotarpį ieškant darbo. Nedarbo augimą galima sieti su netolygiu darbo jėgos pasiskirstymu šalies viduje, todėl būtini racionalūs darbo išteklių pasiūlos ir paklausos derinimai.

1.1.1. Užimtumo politikos kaip socialinės politikos dalies apibrėžtis

Viena svarbiausių viešosios politikos sričių yra socialinė politika. Socialinė politika ir užimtumas – vienas iš svarbiausių Europos Sąjungos ir jos šalių prioritetų, kadangi ES socialinė politika yra orientuota į kovą su skurdu, įtraukios visuomenės stiprinimą ir socialinę vystymąsi (Daly, 2012). Pagrindiniai socialinės politikos tikslai:

- užimtumo skatinimas;
- gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimas;
- tinkama socialinė apsauga;
- socialinis dialogas;
- žmogiškųjų išteklių plėtra, siekiant aukšto ir tvaraus užimtumo lygio;
- iš darbo rinkos iškritusių žmonių įtraukimas (Dromantienė, Česnuitytė, 2011, p. 35).

Socialinė politika – tai visuma priemonių bei politinių veiksmų, kuriais siekiama sukurti socialinę gerovę, atsižvelgiant į esamą situaciją, į aplinkos pokyčius, užtikrinant visiems teisingą ateitį (Romich, Rodriguez, 2021). Plačiąja prasme valstybės socialinė politika aprėpia švietimą ir mokslą, sveikatos apsaugą, užimtumą, socialinę apsaugą, šeimos politiką ir kitas sritis, tiesiogiai arba netiesiogiai susijusias su gerovės valstybės kūrimu. Siaurąja prasme valstybės socialinė politika siejama su valstybės veikla užimtumo politikos ir socialinės apsaugos srityse. Viena iš svarbiausių valstybės funkcijų socialinėje politikoje yra įstatymų priėmimas (Dromantienė, Česnuitytė, 2011, p. 126). Valstybės socialinė politika būtinai apima tokias sritis kaip darbo santykiai ir gyventojų užimtumas. Pastebėta, kad išoriniai veiksniai stipriai paveikia socialinę politiką. Pavyzdžiui, finansinė krizė 2009–2010 m. padarė didelę įtaką Lietuvos gyventojų gerovei (didėjo skurdas ir nedarbas) ir socialinės politikos formavimui: buvo smarkiai sumažintas pensijų draudimas, trumpalaikis ir šeimos draudimas. pašalpos ir nedarbo draudimas (Aidukaite, Moksvina, Skuciene,

2016, p. 419-441). Todėl svarbiausia socialinės politikos užduotis yra veiksmingos socialinės apsaugos sistemos formavimas, remiantis socialinių teisių apsauga.

Nacionaliniu lygiu socialinių teisių apsauga dažniausiai grindžiama trimis skirtingomis dimensijomis:

1. Socialinės teisės įtraukiamos į socialinės apsaugos ir mokesčių programas, skirtas pajamų saugumui ir pajamų perskirstymui užtikrinti bei skurdui mažinti. Šiuo atveju pagrindinės priemonės yra minimaliųjų pajamų apsauga, teikiant socialines išmokas: pensijas, nedarbo išmokas, motinystės ir šeimos pašalpas ir kt., kurias įvairiai finansuoja darbdaviai, darbuotojai ir valdžios institucijos.
2. Socialinių paslaugų tinklas. Svarbiausios socialinės paslaugos plačiąja prasme yra švietimo, sveikatos apsaugos ir būsto paslaugos. Be to, visos Europos valstybės teikia socialines paslaugas, skirtas gyvenimo kokybei gerinti.
3. Darbo rinkos reguliavimas, suteikiantis tam tikras su darbu susijusias teises ir jas ginantis. Taip užtikrinama darbo sąlygų kontrolė ir skatinamas žmonių dalyvavimas darbo rinkoje (Dromantienė, Česnuitytė, 2011).

Socialinė politika yra viena labiausiai Europos Sąjungos piliečiams rūpimų sričių. Socialinės politikos priemonės dažnai sudaro didžiausią dalį nacionalinių valstybių biudžetų, neatsitiktinai jos tampa ir viena svarbiausių sričių rinkimų metu (Diržinskaitė, 2021). Įstojus į Europos Sąjungą 2004 m. Lietuvoje jaučiamas didelis mokslininkų ir praktikų susidomėjimas socialine politika bei socialine apsauga. Smalskys (2005) teigia, kad socialinės politikos įgyvendinimas dažnai sietinas ir su regionine politika, nes regioninė politika labiausiai apima smulkaus ir vidutinio verslo plėtros bei darbo vietų kūrimo politiką, o darbo vietų kūrimas yra socialinės politikos pagrindas.

Pasak Milevičienės (2003) šalies socialinė politika – tai valstybės vykdomas įmonių bei visuomenės grupių pajamų paskirstymas ir turtinių santykių reguliavimas siekiant socialinio teisingumo ir lygybės. Dažnai šią politiką nulemia materialinė gamyba (pavyzdžiui, nevienodas ES šalių išsivystymas) ir civilizacijos raida. Socialinės politikos tikslai ir instrumentai (priemonės) dažnai priklauso nuo šalies politinės (ideologinės) orientacijos. Taigi, socialinė politika yra platesnė sąvoka, jungianti būstų statymo ir išlaikymo politiką, sveikatos apsaugą, švietimą, socialinę saugą, socialines paslaugas, kai kuriais atvejais net teisę. Suderinta socialinė bei užimtumo politika skatina visuotinę aukštą gyvenimo kokybę ir reikiamą gyvenimo lygį, užtikrina galimybę gyventi aktyvioje integruotoje ir sveikoje visuomenėje.

Anot Davulio (2012), socialinė politika kaip ir jos apsauga apima visas priemones, kurių imasi valstybės arba privačios institucijos, siekdamos palengvinti namų ūkiams ir asmenims tenkančią tam tikrų rizikos veiksnių naštą. Tai gali būti visuma priemonių kaip: kompensacija už šildymą, bedarbio pašalpa ar socialinio darbuotojo slauga, nepriklausantis nuo jų pačių darbo ar uždarbio netekimas, parama ligos, negalios, motinystės, maitintojo netekimo ir kitais atvejais. Socialines paslaugas teikia valstybės savivaldybių institucijos, nevyriausybinių organizacijų, religinės bendruomenės, fiziniai bei juridiniai asmenys.

Guogis (2006) teigia, kad socialinės politikos pokyčiai ir jos vertinimas pastaruosius 30 metų ES labai keitėsi. Socialinė politika ir socialinė apsauga Vakarų šalyse iki aštuntojo dešimtmečio pabaigos buvo suprantama beveik tik kaip socialinių išmokų ir socialinių pašalpų sistema. Tokią socialinę politiką galima pavadinti „pasyviąja“ socialine politika. Ji rėmėsi ženklinančiu socialinių išmokų gavėjų supratimu. Daugelis tuometinės socialinės apsaugos sistemos dalyvių ilgą laiką

išlikdavo tik kaip socialinių išmokų ir pašalpų gavėjai, neturėdami galimybių arba nepasirūmėdami motyvacija „išeiti iš užburto rato“, grįžti į aktyvų darbą ir visuomeninį gyvenimą. Tokia padėtis daugelį jų tenkino, nes visuomeninė nuomonė jų atžvilgiu buvo patenkinama, o socialinės išmokos buvo didelės ir beveik kasmet vis didėjo.

Kai kuriose Vakarų Europos valstybėse socialinė apsauga suprantama labai plačiai ir apima tokias sritis kaip sveikatos apsauga ir darbo aplinka. Lietuvoje socialinė apsauga apima tris sudėtines dalis — socialinį draudimą, socialinę paramą ir specialiąsias (papildomas) socialines išmokas. Lietuvos socialinės apsaugos modelis, taip kaip ir platesnis socialinės politikos (gerovės) modelis, bendrąja prasme atitinka korporatyvinį – konservatyvųjį tipą. Jam būdinga socialinių išmokų sistema, priklausanti nuo dirbančiojo buvusio (ar esamo) dalyvavimo darbo rinkoje rezultatų (Guogis, 2008).

Viena iš socialinės apsaugos sričių – užimtumo didinimas. Glaudus socialinės politikos ir užimtumo ryšys atskleidžiamas nagrinėjant šiuolaikiniame pasaulyje vykstančius pokyčius. Keičiantis aplinkai, tiksliau – industriniam pasauliui judant link žiniomis grįstos ekonomikos, pati valstybė yra priversta keistis. Įvairių šalių ir regionų ekonominė integracija jau nebėra neutrali nacionalinės socialinės apsaugos sistemos atžvilgiu. Užimtumo problemos yra stipriai susipynusios su socialinėmis problemomis, todėl geresnė integracija ir užimtumo bei socialinės apsaugos politikos skaidrus suderinamumas reikalingas abiejų sistemų lankstumui užtikrinti (Moskvina, Okunevičiūtė-Neveauskienė, 2011).

Užimtumo politika – tai valstybės intervenciniai veiksmai, kuriais siekiama padėti asmenims įsitraukti į darbo rinką ir (arba) joje išlikti. Užimtumo politika priklauso riboto taikymo sričiai ir aprėpia priemones, skirtas bedarbiams, darbo ieškantiems asmenims, įvairioms darbo rinkoje pažeidžiamoms socialinėms grupėms. Daugiausia dėmesio skiriama nedarbui mažinti. Tačiau atsižvelgiama ir į kitus veiksnius, darančius poveikį situacijai darbo rinkoje: demografinę raidą, švietimą ir profesinį rengimą, pajamų lygį ir diferenciaciją, fiskalinę politiką, kt. Socialinės politikos priemonių, skirtų nedarbui mažinti, tikslinė grupė – dėl objektyvių priežasčių darbo rinkoje nedalyvaujantys asmenys, paprastai darbo biržose užsiregistravę kaip bedarbiai arba ieškantys darbo asmenys (Dromantienė, Česnaitytė, 2011).

Kalbant apie socialinės politikos ir užimtumo politikos ryšį, svarbu paminėti ir visuomenės struktūros pokyčius, ypač visuomenės senėjimo problemą ir besikeičiantį santykį tarp dirbančių ir nedirbančių žmonių. Vykstant pokyčiams užimtumo srityje, kai nedirbančiųjų skaičius viršija dirbančiųjų skaičių, susiduriama su sunkumais ir socialinės politikos srityje. Santykis tarp vidutinės socialinės išmokos nedirbantiems asmenims ir vidutinio dirbančių žmonių atlyginimo gali būti išlaikomas didinant finansinę naštą dirbantiems, o norint išlaikyti tokio paties dydžio socialines išmokas neapsunkinant dirbančiųjų, reikalinga paslinkti dirbančiųjų ir bedarbių skaičiaus santykio ribą (Moskvina, Okunevičiūtė-Neveauskienė, 2011).

Pasak Poviliūno (2015) socialinės ir užimtumo politikos prioritetai yra suskirstyti į tris dalis: lygios galimybės ir darbo rinkos prieinamumas; teisingos ir sąžiningos darbo sąlygos; adekvati ir palaikanti socialinė apsauga. Milijonams žmonių darbas yra vienas svarbiausių, o kartais ir vienintelis pajamų šaltinis. Kartu darbas sudaro socialinio funkcionavimo ir savęs vertinimo pagrindą. Nedarbas taip pat susijęs su daugeliu socialinių problemų.

Nepakankamas profesinis pasirengimas, nepasitenkinimas siūlomu darbo užmokesčiu ir nepakankama darbo patirtis pirmiausia sąlygoja nepalankią situaciją darbo rinkoje. Asmenys, praradę, darbą patiria sunkių padarinių ne tik materialine, bet ir moraline prasme: atsiranda didesnė tikimybė

patirti skurdą, grėsmė prarasti vertės jausmą, demoralizacija ir kt. Natūralu, kad kai kurios gyventojų grupės labiau patiria atskirties riziką. Nedarbas taip pat susijęs su daugeliu socialinių problemų (Pocius, Okunevičiūtė-Neveauskienė, 2015).

Kuriant socialinę politiką užimtumo priemonės daugelyje Europos valstybių gana ilgą laiką buvo nevertinamos. Daug dėmesio buvo skiriama problemoms, atsiradusioms dėl aukšto nedarbo lygio, bet daug mažiau – priemonėms, kurios pirmiausia galėtų padėti šį lygį mažinti. Taip atsitiko todėl, kad nedarbas buvo traktuojamas kaip ekonomikos, o ne socialinės politikos problema, o užimtumo priemonės ir tarnybos – kaip ekonomikos politikos instrumentas, bet ne socialinių paslaugų sistemos dalis. Pastaruoju metu vis daugiau dėmesio skiriama užimtumo priemonėms, kurios taikomos socialinės paramos gavėjams (Moskvina, Okunevičiūtė-Neveauskienė, 2011).

Aktyvi užimtumo politika turėtų užtikrinti derėjimą su šiais tikslais:

- 1) remti pagrindinių teisių įgyvendinimą;
- 2) skatinti lyčių lygybę ir vienodas galimybes;
- 3) atsižvelgti į įvairių pažeidžiamų grupių daugialypių sunkumų sudėtingumą ir konkrečią padėtį bei poreikius;
- 4) pagerinti teritorinę sanglaudą atsižvelgiant į vietos ir regionines aplinkybes;
- 5) ši politika turėtų derėti su požiūriu į socialinę ir užimtumo politiką kaip į visą gyvenimą trunkantį ciklą, kad ja būtų galima remti kartų tarpusavio solidarumą ir neleisti skurdui plisti iš vienos kartos į kitą (Europos komisija, 2021).

Socialinės politikos sritis vis labiau siejama su užimtumo politika, socialinė apsauga įgavo užimtumą skatinančios sistemos vaidmenį, o aktyvesnis dalyvavimas darbo rinkoje laikomas vienu svarbiausių ES užimtumo strategijos ir Lisabonos sutarties tikslų. Nepaisant to, kad ši politika ir anksčiau buvo socialinės apsaugos posistemė, šiuo metu tarp jų stebimas itin glaudus ryšys. Socialinė politika suvokiama kaip užimtumą skatinanti, sudaranti jam palankias sąlygas, taip pat užtikrinanti darbo rinkos lankstumo ir užimtumo saugumo pusiausvyrą (Moskvina, Okunevičiūtė-Neveauskienė, 2011).

Kad socialinė politika būtų veiksminga, t. y. būtų galima pasiekti užsibrėžtų tikslų ir užimtumo srityje, būtina pasirinkti tinkamas priemones, procesus ir struktūrą, įgyvendinančias šią politiką.

1.1.2. Užimtumo politikos įgyvendinimas kaip sistema: priemonės, procesai ir struktūros

Vienas iš pagrindinių žmogaus gyvenimo kokybės rodiklių yra užimtumas. Galima teigti, kad užimtumas – ne tik pragyvenimo šaltinis, bet ir žmogaus gyvenimo prasmės išraiška, todėl netekus darbo – dažnai prarandami abu. Dirbdamas žmogus tampa visaverčiu visuomenės piliečiu. Užimtumas yra labai svarbus ne individualiu, bet ir vietos lygmeniu – jis reikšmingas sėkmingai darbo rinkos plėtrai. Užimtumas asmenims (dažniausiai neturtingiesiems) užtikrina ekonominę nepriklausomybę. Dabar jau ne valstybė turi suteikti jiems orumą ir tinkamą gyvenimo lygį, bet jie patys sau (Gruževskis, Krutulienė, Miežienė 2021).

Remiantis bendrąja sistemų teorija, visos organizacijos ar individai veikia tam tikruose sąryšiuose su kitais (Minati, 2016). Ne išimtis iš užimtumo sritis – čia ne tik veikia institucijos, bet vykdomos įvairios programos, projektai, yra reglamentuotos įvairios procedūros, mechanizmas, tvarkos. Todėl šiame magistro darbe remiamasi sisteminė prieiga, naudojama viešojo administravimo tyrimuose, kurioje galima išskirti priemones, procesus ir struktūras (Toleikienė, 2018), veikiančias bendrai (sistemiškai) užimtumo politikos įgyvendinimo tikslais.

Anot Jančiausko (2006), nagrinėjant užimtumo politiką, pirmiausia akcentuojamos sąvokos „užimtieji“ ir „užimtumo lygis“. Sąvoka „užimtieji“, taikant tarptautinę terminologiją, reiškia, kad šiai kategorijai priskiriami asmenys, dirbantys visų nuosavybės formų įmonėse, įstaigose ir organizacijose ar atliekantys karo tarnybą (Jančiauskas, 2006). Asmenys, kurie nebuvo nutraukę oficialių ryšių su darbovieta taip pat priskiriami užimtumo grupei. Nedarbo lygis kiekybiškai išreiškiamas nedirbančių žmonių dalimi visuomenės darbo (darbo jėgos) ištekluose. Paprastai darbo išteklius sudaro visi darbingo amžiaus žmonės (16–65 metų amžiaus vyrai ir moterys), tikrovėje pridedami ir dirbantys samdomąjį darbą jaunuoliai iki 16 metų, ir dirbantys pensininkai (Dubauskas, 2013). Sąvoka nedarbo lygis – tai ekonominis rodiklis, parodantis, kokia darbo jėgos dalis yra neužimta. Darbas yra ne vien ekonomikos augimo veiksnys, bet ir žmonių pajamų, jo socialinės padėties bei pasitenkinimo savimi pagrindas. Todėl nedarbo lygis yra vienas iš pagrindinių šalies ekonominės ir socialinės būklės rodiklių (Laskienė, 2009).

Lietuva, kaip ir kitos Rytų Europos Sąjungos šalys turi gana ribotus gamtos ir materialinius išteklius, todėl reikia kuo efektyviau panaudoti turimus žmogiškuosius išteklius. Kiekvienos valstybės vienas iš pagrindinių uždavinių investicijas į žmogiškąjį kapitalą, gerinti darbuotojų darbo santykius, mažinti nedarbo riziką ir kitaip daryti darbą patrauklų darbuotojui.

Streikutė ir Šnapštienė (2006) pastebi, kad Lietuvos užimtumo politikoje nuolat vyksta pokyčiai, todėl tikėtina, jog keičiantis sąlygoms kinta ir programų rezultatai. Tarp pagrindinių šalies darbo rinkos bruožų reikia paminėti šiuos: šalies ekonomikos augimas; nedarbo lygio mažėjimas; užimtumo lygio didėjimas; darbo jėgos mažėjimas; teritoriniai užimtumo ir nedarbo skirtumai; darbo jėgos paklausos augimas; vidutinio šalies darbo užmokesčio augimas. Analizuojant politikos **priemonės** svarbu akcentuoti tai, kad Lietuvoje užimtumo politika reguliuojama **įstatymais**, garantuojančiais kiekvieno pasirinkimo laisvę į darbą, lengvinančiais nedirbančių asmenų įsidarbinimą, remiančiais tam tikras bedarbių grupes. Tačiau kartu valstybė stengiasi kuo daugiau laisvės suteikti rinkai, t. y. proteguojama individuali iniciatyva. Lietuvoje užimtumo politika įgyvendinama per tam tikras **specialias programas**: nedarbo prevencijos, profesinio mokymo, savo verslo organizavimo, viešųjų darbų, subsidijuojamų darbo vietų steigimo, darbo pasiūlos ir paklausos, verslo pagrindų mokymo, ilgalaikių bedarbių įgūdžių atnaujinimo, veiklos pagal savo verslo liudijimą, profesinės rehabilitacijos. Dalis šių programų skirtos bedarbių perkvalifikavimui. Kita dalis galėtų būti priskirta darbdavių skatinimui įdarbinti bedarbius.

Atlikti tyrimai kaip Carling, Larson (2005), Weber, Hofer (2004) patvirtina, kad aktyvios darbo rinkos priemonės yra efektyvios mažinant nedarbą ir didinant užimtumą. Aktyviomis darbo rinkos politikos **priemonėmis** mūsų šalyje siekiama padėti darbo ieškantiems asmenims didinti užimtumo galimybes ir derinti darbo pasiūlą bei paklausą. Be aktyvių darbo rinkos priemonių sąvokos, Lietuvoje plačiai vartojama užimtumo rėmimo politikos sąvoka. Užimtumo rėmimo politikos apibrėžimas, pateiktas LR Užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimo įstatyme (galiojanti redakcija 2022), skamba taip: „Užimtumo rėmimo politika – užimtumo rėmimo **priemonių**, darbo rinkos paslaugų, kitų ekonominių ir socialinių priemonių taikymas, siekiant didinti darbo ieškančių asmenų užimtumą, mažinti nedarbą, švelninti neigiamas jo pasekmes“. Tame pačiame dokumente **užimtumo rėmimo sistema** apibrėžiama kaip ieškančių darbo asmenų užimtumui remti taikomų teisinių, ekonominių, socialinių ir organizacinių priemonių visuma. Todėl aktyvios darbo rinkos politikos priemonių apibrėžimas yra siauresnis, šios priemonės yra bendros nacionalinės užimtumo politikos dalis.

Reikia paminėti, kad LR Užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimo įstatyme (2022) numatyta bedarbių teritorinio judumo *rėmimo priemonė*. Bedarbių teritorinio judumo rėmimas organizuojamas siekiant skatinti bedarbius įsidarbinti vietovėse, nutolusiose nuo gyvenamosios vietos, kai teritorinė darbo birža jiems negali pasiūlyti tinkamo darbo. Ši priemonė skirta padėti ieškantiems darbo asmenims susirasti darbą, atitinkantį jų profesines žinias ir darbo patirtį, o įmonėms – apsirūpinti darbuotojais, atitinkančiais darbui keliamus reikalavimus (Moskvina, Okunevičiūtė-Neverauskienė, 2011).

Darbo rinkoje egzistuoja poreikis gerinti darbuotojų įgūdžius pastaruoju metu, kai pasaulyje vyksta technologinės revoliucijos, transformuojančios šalių ekonomikas ir darbo rinkas. Lietuva iš visų Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau – EBPO) valstybių išsiskiria kaip šalis, kurioje ypač didelei daliai darbo vietų kyla aukšta automatizacijos (Aleksnevičiūtė, Comunale, Galdikienė ir kt. 2020). Tai lemia keli veiksniai: pirma, didelė dalis šalies užimtųjų dirba sektoriuose, kuriuos, manoma, labiausiai paveiks automatizacijos banga; antra, Lietuvoje darbuotojus keičiančios technologijos dar nėra ypač paplitusios, tad darbuotojų atliekamos užduotys yra jautresnės automatizacijai. Daroma išvada, kad trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu technologinė pažanga gali turėti ir nepageidaujamų pasekmių – didinti pajamų nelygybę, gilinti socialines ir demografines periferinių regionų problemas, kelti sunkumų užtikrinant darbo vietų kokybę. Todėl, norint sumažinti technologinės kaitos ir automatizacijos neigiamą poveikį ekonomikai ir visuomenei, svarbu šiems pokyčiams rengtis iš anksto ir kelti visų gyventojų kvalifikaciją ir didinti gebėjimus (Aleksnevičiūtė, Comunale, Galdikienė ir kt. 2020).

Analizuojant užimtumo politikos *procesus*, akcentuojama, kad dauguma ES ir EBPO valstybių narių deda pastangas socialinės apsaugos bei užimtumo sistemoms modernizuoti, paskatams priimti darbo pasiūlymus ir ilgiau likti toje darbo vietoje stiprinti, taip pat asmeninei paramai labiausiai nuo darbo jėgos rinkos atskirtiems asmenims užtikrinti. Daugelis valstybių narių susiduria su išmokų sistemų, naudojamų pasitraukti iš darbo rinkos, keitimo efektu ir pabrėžia poreikį mažinti ypač didelį dėl sveikatos problemų ar negalios neveiklių žmonių skaičių, kai vyresnio amžiaus darbuotojams dažnai taikomi ne tokie griežti kriterijai. Pati nedarbo problema sprendžiama keliais būdais (procesais): *pristabdant struktūrinius pokyčius* ūkio augimo sąlygomis ir, antra, *prisitaikant prie jų*, numatant juos (gaivališki darbininkų pasipriešinimai, darbo sutartyse numatomas privalomas darbininkų samdymas nepaisant įrangos pokyčių, darbuotojų ugdymas, perkvalifikavimas ir pan. (Dubauskas, 2013).

Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas (2022, aktuali redakcija) nustato pagrindines užimtumo formas ir jų sistemą, darbo ieškančių asmenų užimtumo rėmimo sistemos teisinius pagrindus, jos tikslą, uždavinius, užimtumo rėmimo politiką įgyvendinančių subjektų funkcijas, darbo rinkos paslaugų teikimo ir užimtumo rėmimo priemonių įgyvendinimo organizavimą ir finansavimą, atsakomybę už nelegalų darbą, užsieniečių įdarbinimo tvarkos pažeidimus, nedeklaruotą darbą ir nedeklaruotą savarankišką veiklą.

Šiuo įstatymu nustatytos darbo rinkos paslaugos ir taikomos užimtumo rėmimo priemonės:

- 1) Lietuvos Respublikos piliečiams, Europos Sąjungos ar Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybių narių piliečiams ir jų šeimos nariams, gyvenantiems Lietuvos Respublikoje;
- 2) Lietuvos Respublikos piliečiams, Europos Sąjungos ar Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybių narių piliečiams ir jų šeimos nariams, gyvenantiems kitoje Europos Sąjungos ar Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybėje narėje, jeigu jų paskutinio

darbdavio nuolatinė buveinė arba paskutinė savarankiškos veiklos vykdymo vieta buvo Lietuvos Respublikoje;

- 3) leidimą gyventi Lietuvos Respublikoje turintiems užsieniečiams, kurie pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus atleidžiami nuo pareigos įsigyti leidimą dirbti Lietuvos Respublikoje;
- 4) darbdaviams, kurių nuolatinė buveinė yra Lietuvos Respublikoje, ir darbdaviams fiziniams asmenims, kurie yra nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai (LR Užimtumo įstatymas, 2022).

Šio įstatymo nuostatos dėl konsultavimo apie sezoninį darbą paslaugų teikimo taikomos ir užsieniečiams, atvykstantiems į Lietuvos Respubliką dirbti sezoninių darbų, nuostatos dėl laisvų darbo vietų registravimo, informavimo ir tarpininkavimo įdarbinant paslaugų teikimo taikomos ir darbdaviams, vykdančioms veiklą Europos ekonominės erdvės valstybėse narėse ir Šveicarijos Konfederacijoje. Atsakomybė už nelegalų darbą, užsieniečių įdarbinimo tvarkos pažeidimus, nedeklaruotą darbą ir nedeklaruotą savarankišką veiklą taikoma visiems asmenims, veikiantiems Lietuvos Respublikos teritorijoje.

Užimtumo didinimo atveju svarbus vaidmuo tenka esminei **struktūrai** kiekvienoje šalyje – **darbo rinkos biržai**. Lietuvos Respublikoje veikia specializuota **Užimtumo tarnyba**, kuri buvo įkurta 2018 metais pertvarkius *Lietuvos darbo biržą*, veikusią nuo 1991 m. kovo 1 d., optimizavus įstaigos valdymo procesus ir perskirsčius žmogiškuosius resursus, padidinus darbo ieškančiuosius ir darbdavius aptarnaujančių specialistų skaičių. Siekiant vykdyti nedarbo prevenciją teikiamos paslaugos dirbantiems, kuriamos naujos užimtumo rėmimo priemonės, padedančios greičiau ir lengviau prisitaikyti prie darbo rinkos poreikių ir užtikrinančios galimybę mokytis visą gyvenimą.

Užimtumo tarnyba teikia tokias paslaugas darbo ieškantiems:

- konsultacijos darbo paieškos, profesijos įgijimo, persikvalifikavimo klausimais;
- įsidarbinimo galimybių vertinimas;
- individualaus užimtumo veiklos plano sudarymas;
- tarpininkavimas įdarbinant;
- finansinė parama įgyti profesiją ar naujų kompetencijų, tobulinti darbo įgūdžius, steigti darbo vietą sau.

Taip pat Užimtumo tarnyba teikia paslaugas darbdaviams:

- laisvų darbo vietų registravimas ir skelbimas Užimtumo tarnybos svetainėje;
- darbuotojų paieška ir atranka, atsižvelgiant į darbuotojams keliamus reikalavimus;
- darbuotojų darbo užmokesčio, jų kelionės į darbą ir atgal išlaidų subsidijavimas;
- verslo plėtros finansavimo galimybės;
- darbuotojų, išmanančių įmonės technologinius įrengimus ir darbo aplinką, rengimo
- galimybės (profesinis mokymas, pameistrystė);
- susitikimai ir konsultacijos grupės darbuotojų atleidimo atveju (Užimtumo tarnyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2022).

Didžiausią įtaką užimtumui turi struktūrinės sąlygos ir sisteminiai veiksniai, tačiau esant tam tikriems rinkos trūkumams, pagrįstos specifinės priemonės, kurios turi poveikį trumpuoju laikotarpiu, tačiau nebūtinai užtikrina poveikio ilgalaikiškumą. Specifinės priemonės yra susijusios su darbdaviams, darbuotojams, bedarbiams ir kitoms socialinėms grupėms taikomomis subsidijomis, įvairiomis išmokomis, lengvatomis ir specialiomis nefinansinėmis (mokymo, informavimo, konsultavimo ir pan.) priemonėmis. Siekiant gerinti darbo sąlygas, įskaitant socialinę

apsaugą ir sąžiningą judumą, visos trys ES (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto bei Europos Komisijos) institucijos 2017 m. lapkričio mėn. socialinių reikalų aukščiausiojo lygio susitikime Geteborge priimtoje bendroje deklaracijoje pritarė Europos socialiniam ramsčiui (Faktų apie Europos Sąjungą suvestinė. Socialinė ir užimtumo politika: bendrieji principai).

Ramstį sudarančių 20 principų yra gairės, kuriomis remdamosi ES valstybės narės siekia tvirto, tvaraus ir integracinio atsigavimo ir didesnės ekonominės ir socialinės konvergencijos. 2021 m. gegužės mėn. Porto socialinių reikalų aukščiausiojo lygio susitikime ES vadovai, institucijos, socialiniai partneriai ir pilietinės visuomenės atstovai sustiprino savo įsipareigojimą įgyvendinti Europos socialinių teisių ramstį (Faktų apie Europos Sąjungą suvestinės. Užimtumo politika, 2022). 2020 m. gegužės mėn., reaguojant į COVID-19 protrūkį ir jo sukeltas socialines ir ekonomines pasekmes, sukurta nauja Europos laikinos paramos priemonė nedarbo rizikai dėl ekstremaliosios situacijos mažinti (SURE). Pagal šią priemonę valstybėms narėms suteikiama finansinė pagalba, kad taikant sutrumpinto darbo laiko tvarkos ir panašias priemones būtų apsaugotos darbo vietos ir darbuotojai. Parlamento 2019 m. kovo 13 d. rezoliucijoje dėl Europos semestro pabrėžiama, kad ES socialiniai tikslai ir įsipareigojimai yra ne mažiau svarbūs nei jos ekonominiai tikslai. Nuo COVID-19 protrūkio pradžios Parlamentas stengiasi sumažinti neigiamus krizės padarinius, ypač darbo rinkai. 2020 m. liepos 10 d. priimtoje rezoliucijoje dėl ES užimtumo gairių Europos Parlamento nariai paragino imtis radikalių priemonių siekiant sušvelninti pandemijos sukeltą sukrėtimą, visų pirma – peržiūrėti būsimas gaires atsižvelgiant į situaciją ir spręsti neatidėliotiną jaunimo nedarbo problemą patobulinant Jaunimo garantijų iniciatyvą (Faktų apie Europos Sąjungą suvestinės. Užimtumo politika, 2022).

Užimtumo politika, būdama viena svarbiausių socialinės politikos krypčių, yra plačiai nagrinėjama gerovės valstybės kontekste. Pagal jos pobūdį valstybių vykdomoje politikoje, galimas tų šalių priskyrimas vienam ar kitam gerovės valstybės modeliui.

1.1.3. Užimtumo politikos reikšmė gerovės valstybės kontekste

Gerovės valstybė suprantama kaip valstybės įsipareigojimas garantuoti kiekvienam orų pragyvenimą, kuris suteikiamas ne kaip labdara, o kaip socialinė teisė per socialinę ir sveikatos apsaugą, socialines paslaugas, darbo rinkos ir būsto politiką, švietimą (Aidukaitė, Bogdanova, Guogis, 2012). Pasak autorių, gerovės valstybę sudaro valstybės institutų visuma: socialinė politika, kurioje svarbią vietą užima socialinės apsaugos sistema, susidedanti iš socialinės paramos ir socialinio draudimo, taip pat švietimo sistema ir piliečių saugumą garantuojančios institucijos. Gerovės valstybės veikla yra nukreipta į pajamų, lyčių nelygybės ir skurdo bei socialinės atskirties mažinimą. Galima teigti, kad gerovės valstybės sąvoka, nors ir gana plati, susijusi su konkrečia valstybės veikla ir jos institucijomis, kurios garantuoja piliečių socialinę gerovę ir saugumą (Aidukaitė, Bogdanova, Guogis, 2012).

Gerovės valstybė laikoma vienu svarbiausiu tautinės valstybės elementu, todėl gerovės politikai vykdyti reikalingas ir nacionalinio tapatumo bei pilietybės elementas, o visapusiška ES lygmens socialinė politika neįmanoma neturint bendros Europos tautos. Kai kuriose šalyse kaip, pavyzdžiui, Danijoje pasipriešinimas norui perduoti daugiau galių socialinės apsaugos srityje ES itin didelis (Diržinskaitė, 2021).

Kuriant gerovės valstybę, nepaprastai svarbus socialinės politikos veiksnys. Pasak Davulio (2012), tik efektyvi socialinė politika, užtikrinanti pakankamą socialinę apsaugą, sudaro prielaidas tokiai

valstybei sukurti. Suderinta socialinė bei užimtumo politika skatina visuotinę aukštą gyvenimo kokybę ir reikiamą gyvenimo lygį, užtikrina galimybę gyventi aktyvioje integruotoje ir sveikoje visuomenėje. Šiuolaikinė gerovės valstybė kuriama remiantis darnios plėtros principais, t.y. ekonominis augimas turi būti suderintas su socialine sfera, bei tenkinti gamtosauginius reikalavimus. Kitaip sakant, augant ekonomikai, turėtų būti sudaromos sąlygos didėti socialinės apsaugos standartai bei didėti arba bent jau nemažėti ekologinė gerovė, t. y. gamyba turėtų būti draugiška aplinkai (Davulis, 2012).

Anot Smalskio (2005), gerovės valstybės kontekste nagrinėjamos socialinės viešosios politikos kryptys, suvokiamos kaip socialinė politika plačiąja prasme, kurią sudaro šie posistemai: darbo užimtumo ir socialinės rūpybos politika, pensijų politika ir šeimos politika. Toks platesnis socialinės politikos analizavimas būdingas Europos kontinentinei tradicijai, laikant, kad šių politikos krypčių įgyvendinimas ir sudaro gerovės valstybės esmę. Šileika ir Paškevičiūtė (2013) teigia, kad pereinant prie gerovės valstybės kūrimą šalyje atspindinčių konkrečių rodiklių nagrinėjimo, reikėtų atskleisti tuos, kurie parodytų, ar socialinių-ekonominių procesų raida Lietuvoje vyksta socialiai orientuotos valstybės formavimosi kryptimi, kuri užtikrina racionaliausią šalies socialinių-ekonominių išteklių panaudojimą. Vienas esminių požymių, rodančių šalies raidą socialiai orientuotos valstybės kryptimi, jų nuomone, yra socialinės nelygybės joje mažėjimas.

Vieningą gerovės valstybės apibrėžimą sunku surasti. Daugelis autorių skirtingai pateikia gerovės valstybės sampratą. Aidukaitytė, Bogdanova ir Guogis (2012) teigia, kad modernia ir išplėta gerovės valstybės šalimi gali vadintis ta visuomenė, kurioje valstybė prisiima didžiausią atsakomybę užtikrinant savo piliečių gerovę. Išsivysčiusios šalys ir grupuojamos į gerovės valstybės modelius pagal tai, kuriam iš institutų (valstybei, šeimai ar rinkai) yra teikiama pirminė atsakomybė už piliečių gerovę.

Bene labiausiai žinomi ir jau paradigma tapę trys Esping-Anderseno (1990) gerovės valstybės režimai/modeliai:

- **Socialdemokratinis gerovės valstybės modelis** grindžiamas universalumo, solidarumo ir lygybės principais. Jis pasižymi dosniomis socialinėmis išmokomis, gausiomis ir kokybiškomis socialinėmis paslaugomis ir jų įvairove. Dosnios socialinės sistemos finansavimą užtikrina valstybės vykdoma visiško užimtumo politika. Socialinio draudimo schemų aprėptis yra universali, visus piliečius ji siekia traktuoti vienodai, suteikti jiems didesnę gerovę nei minimali riba. Tuo pačiu siekiama „nesumažinti“ noro dalyvauti darbo rinkoje. Socialdemokratinis gerovės valstybės modelis grindžiamas universalumo, solidarumo ir lygybės principais. Jis pasižymi dosniomis socialinėmis išmokomis, gausiomis ir kokybiškomis socialinėmis paslaugomis ir jų įvairove. Dosnios socialinės sistemos finansavimą užtikrina valstybės vykdoma visiško užimtumo politika. Socialinio draudimo schemų aprėptis yra universali, visus piliečius ji siekia traktuoti vienodai, suteikti jiems didesnę gerovę nei minimali riba. Tuo pačiu siekiama „nesumažinti“ noro dalyvauti darbo rinkoje. Svarbu paminėti, jog socialdemokratinis modelis pirmiausia pasižymi aktyviomis darbo rinkos priemonėmis. Jis siekia sugrąžinti pašalpų vartotoją į „normalią“ būseną, kad jis kuo greičiau pradėtų dirbti ir mokėti mokesčius. Valstybė, vykdydama aktyvią darbo rinkos politiką, mokėdama universalias pašalpas, įtraukia visus gyventojus į socialinės apsaugos sistemą, formuoja piliečių solidarumo jausmą ir tuo pačiu pateisina gerovės valstybės egzistavimą (Aidukaitytė, Bogdanova ir Guogis, 2012).

- **Konservatyvų-korporatyvinį modelį** autoriai apibūdina kaip tokį, kur pagrindinis krūvis socialinių garantijų užtikrinimui tenka darbdaviui ir šeimai. Šio modelio šalys siekia išsaugoti

tradicinę šeimą. Tai pasireiškia per įvairias socialines garantijas ir mokesčių nuolaidas dirbančiam vyrui – šeimos maitintojui. Socialinės paslaugos teikiamos tik tuomet, kai šeima nebepajėgia susitvarkyti su iškilusiomis gerovės problemomis. Laikomasi nuostatos, jog šeima (dažniausiai moterys) privalo pasirūpinti vaikais ir senyvo amžiaus žmonėmis. Valstybinė socialinio draudimo sistema pasižymi didele aprėptimi ir gana gausiomis išmokomis. Konservatyvus tipas – tai vidurkis tarp dviejų kraštutinių socialdemokratinio ir liberalaus tipų (Dužinskas, Svirbutaitė-Krutkienė, 2018).

- **Liberalus modelis** tai ideologija, jog kiekvienas sau užsitikrina gerovę dalyvaudamas darbo rinkoje. Valstybė garantuoja tik minimalią paramą savo piliečiams ir stengiasi, kad pasikliaudamas rinka individas pats užtikrintų sau gerovę. Valstybė nežymiomis išmokomis tik stengiasi sušvelninti skurdo, nelygybės, nedarbo problemas. Šio modelio šalyse valstybė skatina privačių socialinio draudimo sistemų kūrimąsi. Kitaip nei socialdemokratinio modelio valstybėje, liberalioje gerovės šalyje, kur rinkai leidžiama reguliuoti užimtumo santykius, skurdo lygis, kaip ir klasinė nelygybė, yra didžiausias. Konservatyvus-korporatyvinis gerovės valstybės modelis pasižymi vidutiniu skurdo lygiu ir vidutine klasine nelygybe, lyginant su dviem kraštutiniais modeliais (Taminskaitė, 2019).

Tokie autoriai kaip Cerami (2006) ir Fenger (2007) teigia, kad dalį Vidurio ir Rytų Europos valstybių galima priskirti prie pokomunistinio gerovės valstybių tipo. Prie jų būtų priskiriama ir Lietuva. Tose šalyse dėl nepakankamo viešųjų socialinių įstaigų finansavimo formuojasi ir nebūdingi Vakarų šalims socialinės paramos elementai. Tokia situacija gali suformuoti naują gerovės valstybės modelį. Autoriai pažymi, kad Centrinės ir Rytų Europos valstybėse užimtumo politikos posistemyje tikslinga būtų sukurti tarpinį nedarbo mažinimo modelį, kuriame vyrautų motyvacinių nuostatų prioritetas. Socialinės saugos srityje labai svarbu ir toliau palaikyti vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimą, teikiant socialinę pagalbą, steigiant profesinio perkvalifikavimo institucijas ir t.t.

Šileika ir Paškevičiūtė (2013) pažymi, kad nuo gerovės valstybės kūrimo kriterijų ir kiekybinių parametrų pasirinkimo bei nuo jų gebėjimo atspindėti tiriamus kokybinius ir kiekybinius socialinės politikos aspektus priklauso šalies priskyrimo gerovės valstybei išvados. Taip pat būtina išskirti užimtumo didinimą kaip ne savatiksli, o kertinį ir daugelio kitų socialinės politikos siekių apimančią tikslą. Jų manymu, užimtumo didinimas yra esminis svertas sprendžiant iš esmės visas pagrindines socialines problemas. Tai pasireiškia sumažėjusia rizika įdarbintam žmogui pakliūti į skurdo ir socialinės atskirties grupes, taip pat patirti šioms grupėms būdingas sociokultūrinės ir psichologinės negandas.

Pasak Rakauskienės, Servetkienės (2011) visuomenės gyvenimas negali būti kokybiškas, jei nėra kokybiški individualūs gyvenimai t. y. nėra užtikrinamos pagrindinės reikmės – pakankamos pajamos, socialinės garantijos, apsirūpinimas būstu ir būtinomis buitinėmis reikmėmis. Tačiau gyventojų gerovės matavimai vartotojiškoje visuomenėje atskleidžia tam tikrus paradoksus – pasitenkinimas gyvenimu nedidėja tiesiog proporcingai augančioms pajamoms, t. y. materialinė gerovė dar nedaro žmogaus laimingo. Gyventojų reikmės ir požiūris į jas daugeliu atvejų dar priklauso ir nuo šalies istorijos, ekonominio išsivystymo, švietimo ir kultūros lygio. Galima teigti, kad šiuo metu valstybės vykdomos ekonominės politikos efektyvumą užimtumo srityje geriausiai apibūdina tokie rodikliai kaip sukurtų ir išlaikomų naujų darbo vietų skaičius, šiuose darbuose žmonių sukuriama pridėtinė vertė. Darbo vietų skaičiaus augimas didina gyventojų perkamąją galią, todėl gali susikurti daugiau smulkių verslų, orientuotų į vidutinės pajamas gaunantį gyventoją,

didėja į valstybės ir savivaldybių biudžetus sumokamų mokesčių suma, mažinama emigracija, todėl didėja arba išlieka pastovus vartojimas, didėja perkamoji galia, auga verslas, o tai taip pat didina darbo vietų skaičių (Lietuvos ekonominės raidos scenarijus 2020–2023 m).

Guogis ir Svirbutaitė-Krutkienė (2020) teigia, jog pasaulinė COVID-19 krizė 2020 metais atskleidė, kad svarbiausias struktūrinis ir funkcinis pasaulio tvarkos elementas išlieka valstybė, kas metodologiškai – teoriškai ir empiriškai – prieštarauja laisvosios rinkos ekonomikos šalininkų teorijoms tiek ekonominiu, tiek ir ideologiniu-politiniu požiūriu. Koronaviruso krizė aiškiai parodė efektyvios valstybės sukūrimo arba jos geros būklės palaikymo būtinybę. Gerovės valstybė suprantama keturias būdais – kaip socialinės raidos stadija, gyvenimo būdas, politinė esmė ar valstybės valdymo stilius. Tradicinės gerovės valstybės tikslas – socialinės rizikos eliminavimas arba sumažinimas. Į socialinę riziką vėlgi galima žiūrėti tradiciškai – kaip į senatvę, neįgalumą, motinystę, ligą, bedarbybę ir pan. Galima į gerovės valstybę žiūrėti ir šiuolaikiškiau – kaip į globalizacinių rizikų eliminavimą, nes, kažkam netekus pajamų, skurdo, nepalankios geografinės gyvenamosios vietos ar netinkamos darbinės veiklos atveju, norima padėti vėl integruotis į darbo rinką ar kaip kitaip savirealizuoti – ir tam pirmiausia skiriamos valstybės administruojamos priemonės (Guogis, Svirbutaitė-Krutkienė, 2020).

Valstybės gerovės populiaris ir aktualus tema, sulaukianti didelio tyrėjų ir mokslininkų susidomėjimo, neegzistuoja visuotinai pripažintas, plačiai taikomas gerovės apskaičiavimo metodas. Öktem, Dorlach, (2020) gerovės valstybes vadina šalis kurios savo piliečiams užtikrina ekonominį ir socialinį saugumą. Mokslinėje bendruomenėje nėra bendro sutarimo, kokie veiksniai, kriterijai leistų identifikuoti gerovės valstybę, tai yra tam tikrą valstybę įvardyti kaip gerovės valstybę ar nustatyti, o galbūt išreikšti skaičiais, kiek konkrečiai valstybei trūksta iki kažkokios ribos, atskaitos taško, kai valstybė taps gerovės valstybe. Tokių kriterijų įvardijimas ir pagrįstas nustatymas leistų ne tik lengviau identifikuoti gerovės režimo egzistavimo faktą, bet suteiktų ir visas trūkstamas galimybes detaliam bei argumentuotam palyginti skirtingas gerovės valstybes tarpusavyje (Gardziulevičienė, Raišienė, 2021).

Guogis ir Rakšnys (2021) teigia, kad Lietuvos tyrėjų (Lazutkos, Brazienės, Skučienės, Šumskaitės, Guogio, Gudelio ir kt.) atlikti empiriniai tyrimai 2020 metais, vykstant COVID-19 krizei, leido fiksuoti, kad Lietuvoje buvo aiškiai pastebima slinktis į Gerovės valstybės įgyvendinimą. Tai patvirtino ir augantys atlyginimai, pensijos ir kiti socialiniai rodikliai, nors didesnė infliacija nuo 2021 metų vidurio jau pradėjo bloginti šiuos rodiklius. Kai dėl Naujojo viešojo valdymo pagrindimo Lietuvoje, tai būtent jis labiausiai atitinka Gerovės valstybės ideologiją ir praktiką su savo atvirumu, skaidrumu, socialinio teisingumo, socialinės kokybės, socialinės atsakomybės, aktyvaus nevyriausybinių organizacijų indėlio elementais, kurie daug kur, bet, aišku, ne visur pasireiškė COVID-19 valdyme. Mokslinės diskusijos vykdavo apie tai, kad šie naujojo viešojo valdymo principai yra sunkiai įgyvendinami praktikoje, tačiau viešojo sektoriaus institucijų inovatyvumo didėjimas, modernių technologijų prieinamumas, viešųjų paslaugų bei viešųjų pirkimų sistemos tobulinimas sukuria prielaidas šiuos principus skirtinga apimtimi įgyvendinti ir praktikoje. Tai ypač svarbu probleminėse teritorijose.

Reikia pabrėžti, kad Lietuvos gyventojai, priklausomai nuo to, kur gyvena, turi skirtingas gyvenimo sąlygas ir galimybes. Darbo rinka, užimtumas, darbo užmokestis, socialinės išmokos, viešosios paslaugos, emigracija, gyventojų senėjimas, depopuliacija ir jų regioninės pasekmės yra susijusios su skirtingu Lietuvos regioniniu vystymusi. Tyrimai rodo, kad su didžiausiais vystymosi sunkumais susiduriama būtent probleminėse teritorijose.

1.1. Probleminių teritorijų specifika ir užimtumo problematika jose

Regionų planavimo moksliniuose tyimuose probleminės teritorijos yra apibrėžiamos kaip teritoriniai vienetai, turintys specialių plėtros problemų – natūralių išteklių stygiaus, ekonominių, socialinių, demografinių, aplinkosauginių, visuomenės sveikatos ar kitų iššūkių (Mandić, Živković, 2014; Yessentav ir kt., 2020). Taip pakcentuojama, kad tai – menkai išsivysčiusios vietovės su sparčiai mažėjančiais gyventojų skaičiais, pasižyminčios lėto ekonominio augimo, mažų pajamų ir aukšto nedarbo rodikliais (Valickas, 2009). Akcentuojama, kad probleminių teritorijų problemų sprendimas dažnai yra susijęs su investicijų pritraukimu ir gerai apmokamų darbo vietų sukūrimu (Abramov ir kt., 2016). Tačiau tuo pačiu pabrėžiama, kad papildomai investuojant į problemines teritorijas (taikant specialias regioninės politikos finansinės paramos priemones), lieka „nuskriaustos“ kitos teritorijos, kurios iš esmės gali ir mažai kuo skirtis pagal nustatytus kriterijus (Puikokas, Daukaitė, 2013).

Lietuvos Respublikoje probleminės teritorijos yra identifikuojamos rengiant regionų socialinių ir ekonominių skirtumų mažinimo iniciatyvas (planą). Nacionalinės regioninės politikos tikslas – skatinti tolygią ir tvarią plėtrą visoje valstybės teritorijoje.

Nacionalinės regioninės politikos tikslo įgyvendinimo uždaviniai:

1) skatinti regionų prisitaikymą prie kintančių ekonominės ir socialinės aplinkos sąlygų, išnaudojant ir stiprinant kiekvieno regiono konkurencinį pranašumą ir kompetenciją;

2) didinti funkcinį zonų infrastruktūros ir (ar) paslaugų tinklo efektyvumą, užtikrinti, kad šia infrastruktūra ir paslaugomis galėtų naudotis visi gyventojai;

3) mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų ir pačiuose regionuose.

(Lietuvos Respublikos Regioninės plėtros įstatymas, suvestinė redakcija 2021).

2004 m. rugsėjo 22 d. įsakymu Nr. 4-346 LR Ūkio ministras Petras Čėsna patvirtino keturiolika savivaldybių probleminėmis teritorijomis. Remiantis Lietuvos darbo biržos 2004 m. rugpjūčio mėn. statistiniais darbo rinkos rodikliais, kai bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų buvo 75 ir daugiau procentų aukštesnis už šalies vidurkį, į tą sąrašą buvo įtrauktos: Akmenės rajono savivaldybė, Ignalinos rajono savivaldybė, Mažeikių rajono savivaldybė, Joniškio rajono savivaldybė, Lazdijų rajono savivaldybė, Pagėgių savivaldybė, Druskininkų savivaldybė, Rokiškio rajono savivaldybė, Šalčininkų rajono savivaldybė, Kelmės rajono savivaldybė, Pasvalio rajono savivaldybė, Skuodo rajono savivaldybė, Jurbarko rajono savivaldybė ir Švenčionių rajono savivaldybė. Šis sprendimas nepakito iki pat dabar – 2022 metų (Užimtumo tarnyba prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2022). Lietuvoje yra išryškėjusi teritorinė diferenciacija, kuri pasireiškia augančiu didžiųjų šalies miestų, gebančių pritraukti gyventojus bei ekonomiką, bei likusios šalies teritorijos, patiriančios depopuliaciją ir socioekonominį nuosmukį, atotrūkiu (Pociūtė-Sereikienė ir kt., 2019). Teiginį apie didėjančius netolygumus pagrindžia ir Europos Komisijos ataskaitos, kur akcentuojamas gyvenimo lygio, socialinės atskirties skirtumai Lietuvos regionuose, sanglaudos politikos trūkumas (Burneika ir kt., 2017).

1.1 pav. Probleminės teritorijos Lietuvoje

Šaltinis: Lietuva 2030-bendras planas. Interaktyvusis žemėlapis

Andriušaitienė (2007) teigia, kad išskiriamos probleminės šalies teritorijos nėra vienalytės pagal vystymosi potencialą ir problemų pobūdį. Probleminių teritorijų nevienalytiškumas neleidžia pagrįsti ypatumų, pagal kuriuos būtų galima formuoti regioninės ir užimtumo politikos sprendimus. Todėl pačias problemines teritorijas tikslinga grupuoti pagal socialinės-ekonominės raidos charakteristikas, išskiriant savivaldybių grupę, kurioje situacija socialinės-ekonominės raidos požiūriu yra sudėtingiausia. Darbo rinkos požiūriu probleminiai šalies regionai vertintini kaip pagrindinės tikslinės teritorijos dėl juose ilgiausiai išliekančių užimtumo ir nedarbo problemų. Tokiose teritorijose užimtumo problematiką bandoma spręsti tiesiogiai įsikišant valdžios institucijoms (Dziamulych ir kt., 2020). Tačiau, žmogiškojo veiksnio (tiesioginis) dalyvavimas darbo rinkoje lemia tai, jog poveikumo prasme, darbo rinka yra viena iš svarbiausių ir sudėtingiausių ekonominės sistemos sričių, kurioje susikerta ne tik ekonominiai, socialiniai, bet ir psichologiniai veiksniai bei motyvai, lemiantys atitinkamų svertų taikymo bei derinimo poreikį. Darbo rinkos, kaip ekonomikos posistemio, atstovaujančio vieną iš pagrindinių gamybos veiksmų – darbą, o tuo pačiu ir visos socialinės ekonominės sistemos indikatorius, analizė silpniausiam raidos požiūriu segmente padėtų pagrįsti socialinių-ekonominių problemų žemėlapi bei sprendimus, kurių sinergetinis efektas duotų laukiamus rezultatus: augančio ūkio poreikius atitinkantį darbo jėgos kiekybinį ir kokybinį augimą, užtikrinantį ekonominę regionų plėtrą (Andriušaitienė, 2007).

Regioninė politika yra vienas svarbiausių strateginio planavimo, socialinės politikos bei krašto vystymo instrumentų. Lietuvoje vykdomos dvi regioninės politikos kryptys: Europos Sąjungos regioninė politika ir Nacionalinė regioninė politika (Lietuvos regionų ekonominės ir socialinės situacijos apžvalga bei Nacionalinės regioninės politikos analizė, 2019). Pagal LR Regioninės plėtros įstatymą (2020), nacionalinė regioninė politika yra valstybės institucijų ir kitų subjektų tikslinė veikla, kuria daromas diferencijuotas poveikis valstybės regionų socialinei ir ekonominei plėtrai, siekiant mažinti regionų socialinius ir ekonominius skirtumus, išsivystymo netolygumus regionuose bei skatinti visoje valstybės teritorijoje tolygią ir tvarią plėtrą. Regioninė politika

Lietuvoje yra kompensacinio pobūdžio, skirta sumažinti neigiamą išorinių veiksnių poveikį ir orientuota į skirtumų tarp regionų ir jų viduje mažinimą. Nacionalinė regioninė politika Lietuvoje vykdoma ilgalaikės ir trumpalaikės plėtros kryptimis:

1. Skatinama ekonominė plėtra ir didinamas konkurencingumas regioniniuose centruose (ilgalaikės plėtros kryptis).
2. Gerinama gyvenimo kokybė probleminėse savivaldybėse (trumpalaikės plėtros kryptis) (Naginionytė, Samasionokaitė, 2020).

Pocius (2019) pažymi, kad šalies teritorijose, kur socialinės-ekonominės gyvenimo sąlygos geresnės ir sukuriami pakankamai daug patrauklesnių darbo vietų, gyventojų emigracijos rodikliai yra žemesni. Daugumos tokių miestų bei rajonų gyventojų gerovės augimo sąlygos yra palankesnės, lyginant su teritorijomis, kur ūkio plėtros galimybės riboja nepalanki demografinė ir migracinė situacija bei sudėtinga padėtis darbo rinkoje. Negalima tvirtinti, jog probleminių šalies teritorijų žmonės yra linkę gyventi tik iš socialinių pašalpų. Todėl užimtumo didinimo priemonės probleminiuose rajonuose būtų veiksmingesnės, jeigu ten būtų kuriamos patrauklesnės (priimtinesnės kaimo gyventojų, jų turimus įgūdžius labiau atitinkančios arba greitai išmokstamų kompetencijų) darbo vietos. Santykinai žemos kaimo užimtumo lygio reikšmės ir nepalanki šio rodiklio dinamika netiesiogiai rodo, jog probleminių savivaldybių gyventojų situacija darbo rinkoje yra santykinai blogesnė nei didžiųjų šalies teritorijų, kur vyrauja miesto gyventojai. Kaimo gyventojų aktyvumo ir laisvų darbo vietų užpildymo didinimo galimybės paprastai riboja darbinės motyvacijos ir profesinės kvalifikacijos stoka. Pastarieji veiksniai ryškiau pasireiškia mažesniuosiuose šalies regionuose ir komplikuoja jų gyventojų gerovės kilimą bei riboja palankesnės šių teritorijų socialinės struktūros susiformavimo galimybes (Pocius, 2019).

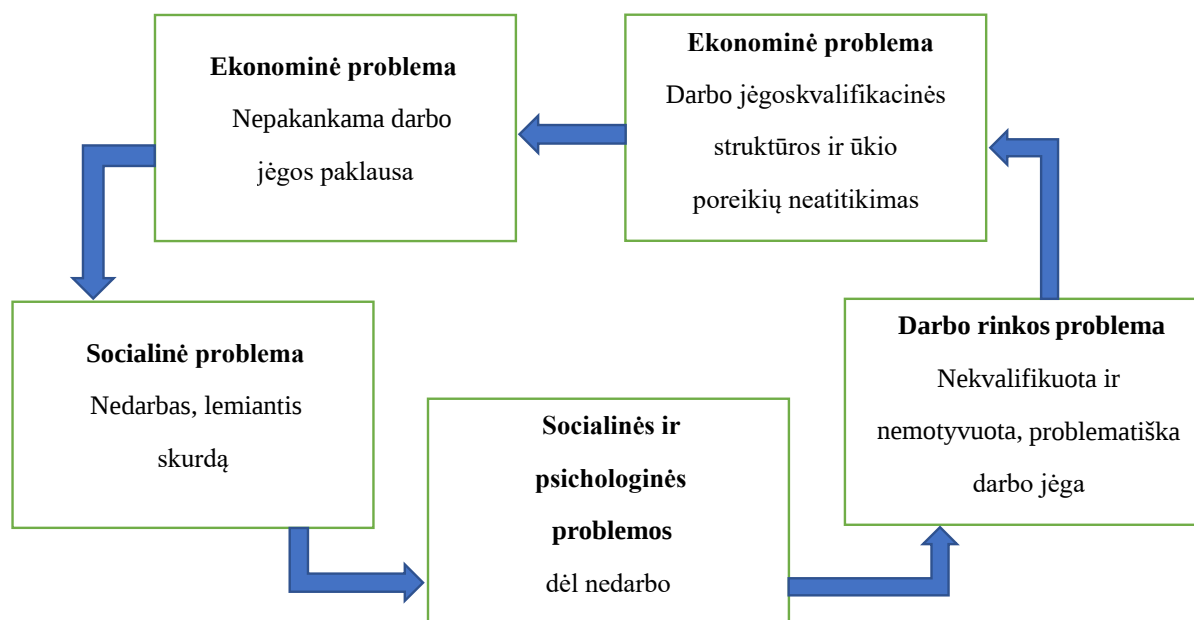
Regionai, kurių bendrasis vidaus produktas (BVP) eilę metų neauga arba augimo tempai yra labai nežymūs, išgyvena ilgai besitęsiantį nuosmukio laikotarpį. Pagrindiniu indikatoriumi laikytinas aukštas nedarbo, ypač ilgalaikio, lygis. BVP augimo ir nedarbo lygio rodiklio sąryšį, o tuo pačiu nedarbo, kaip rodiklio, reikšmingumą iliustruoja ir Okun tyrimų išvados (Attfild, Silverstone, 1997; Prachowny, 1993). Ryšį tarp nedarbo lygio ir bendrojo nacionalinio produkto apimties atsilikimo nuo potencialiojo BNP matematiškai 1962 m. įrodžiusio JAV makroekonomikos tyrinėtojo Arthur Okun teorija moksle žinoma kaip Okun'o dėsnis (Andriušaitienė, 2007). Jo darbuose akcentuojama, jog makroekonominiai nedarbo nuostoliai – nuostoliai plačia prasme, kuriuos patiria visa šalies ekonomika. Nedarbas tokiu atveju traktuotinas kaip viena svarbiausių neefektyvaus darbo jėgos ir kitų gamybos išteklių panaudojimo pasekmių: kai bendrasis nedarbo lygis itin aukštas, viršijantis natūralųjį nedarbo lygį, šalyje ar regione gaminamas nacionalinis produktas (NP) atsilieka nuo potencialiojo nacionalinio produkto. Jei ekonomika nepajėgi patenkinti visų norinčių ir galinčių dirbti šalies gyventojų darbo vietų paklausos, nepasiekiamas potenciali ekonominių gėrybių gamyba. Kitaip tariant, nedarbas trukdo visuomenei judėti potencialių galimybių kreive (Andriušaitienė, 2007).

Padėties darbo rinkoje skirtumus Lietuvos regionuose lemia labai netolygi ekonominio potencialo ir darbo išteklių koncentracija. Tyrėjai ir praktikai bando išsiaiškinti, kokie regioniniai padėties darbo rinkoje skirtumai yra palankūs sėkmingai šalies darbo rinkos raidai ir gali būti toleruoti. Pablogėjus situacijai darbo rinkoje, paprastai papildomas dėmesys skiriamas probleminiams regionams, kurių situacijai gerinti skiriama papildoma Europos Sąjungos parama. Socialinės ir ekonominės raidos skirtumams šalyje mažinti skiriamos Europos regioninės plėtros fondo lėšos. Viena iš pagrindinių tiek užsienio šalyse, tiek Lietuvoje atliekamų regionų tyrimų problemų –

akivaizdūs jų raidos skirtumai. Analizuojant netolygų regionų vystymąsi, neabejotinai galima teigti, kad regionų raidos netolygumas priklauso nuo daugelio veiksnių, kurie skirtingai veikia ir regiono augimą, ir jo plėtrą. Pažymėtina, kad vykstant intensyviems pokyčiams, globalizacijai ir ekonominiams procesams labiau skverbiantis į regionų vystymąsi, vis aktualesniais tampa darbo rinkos ir ekonominės raidos netolygumo vertinimai (Pocius, Burneika, 2017).

Analizuojant probleminių šalies teritorijų ypatumus, būtina pabrėžti, kad jose akivaizdžiai egzistuoja su restruktūrizacija ar kitomis konkrečiomis priežastimis sietinos socialinės-ekonominės problemos, kurių neišsprendus, raidos perspektyvos išlieka problematiškos. Galima teigti, jog konkrečių problemų egzistavimas, jų identifikavimas ir rasti efektyvūs sprendimų keliai nulemia tolimesnes probleminių teritorijų vystymo kryptis (Andriušaitienė, 2007). Dėl žemo gimstamumo lygio, ilgesnės gyvenimo trukmės ir didelės išorinės migracijos, Lietuva yra viena sparčiausiai senėjančių Europos šalių. Tai lemia spartų darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimą, kuris savo ruožtu sąlygoja ekonominius, darbo rinkos ir socialinius iššūkius (Pocius, Miežienė, Okunevičiūtė-Neverauskienė, 2019).

Nedarbas – esminis probleminių teritorijų bruožas – makro lygio problema, kurios ekonominės pasekmės – ne tik nesukurtos ekonominės gėrybės, bet ir skurdas, kitos socialinės problemos bei stojantis ekonomikos apyvartos ratas. Socialinės bei psichologinės nedarbo pasekmės tampa rizikos faktoriumi visuomenei: ji blogina darbo jėgos kokybę, didina emigraciją, nusikalstamumo augimą bei kitas socialines problemas, tuo pačiu gilindama ekonomines problemas dėl darbo jėgos, kaip gamybos veiksnio, šiuolaikinėje ekonomikoje vis labiau įgyjančio lemiamo veiksnio funkciją (Andriušaitienė, 2007).

1.2 pav. Ekonominių priežasčių ir socialinių pasekmių sąveikos schema

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, pagal Andriušaitienę (2007).

Pocius ir Burneika (2017) teigia, kad Lietuvoje vis dar pasigendama regioninės politikos lankstumo, nes socialinės ir ekonominės raidos skirtumai išlieka didžiuliai, o tai neigiamai veikia darbo vietų kokybę probleminėse šalies teritorijose, kur darbo išteklių koncentracija yra labai sumažėjusi. Svarbu išskirti demografinių veiksnių vaidmens svarbą, nes nuo migracijos ir natūralios kaitos

(gimstamumo, mirtingumo) tendencijų priklauso šalyje esamų darbo išteklių skaičius. Netolygios šalies socialinės ir darbo rinkos raidos pasekmės savyje akumuliuoja skirtingų socialinių grupių ir atskirų teritorijų demografiniai rodikliai. Tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkai vis dažniau nagrinėja regioninės diferenciacijos procesą, ieškoma socialinių, ekonominių skirtumų atsiradimo priežasčių, analizuojamos regionų skirtumų pasekmės. Atlikti tyrimai rodo, jog probleminių teritorijų darbo jėgos kokybė neatitinka ūkio poreikių dėl ilgalaikio nedarbo padarinių: žemos darbo jėgos kvalifikacijos ir kitų socialinių psichologinių problemų (Pocius, Burneika, 2017). Tai – pagrindinės darbo išteklius apibūdinančios charakteristikos, lemiančios šių teritorijų nepatrauklumą investuotojams. Ekonominės raidos netolygumai lemia situacijos darbo rinkoje skirtumus. Lietuvoje kol kas dar labai stokojama mokslinių tyrimų, kuriuose būtų atliekami konkretūs situacijos darbo rinkoje diferenciacijos vertinimai probleminių teritorijų lygmeniu, nors apie regionų skirtumus kaip nedarbo (nepakankamo užimtumo) arba jų socialines problemas kalbama pakankamai dažnai.

Europos Sąjunga investuoja vietos lygmeniu vykdydama regioninę politiką. Šiomis visiems ES regionams ir miestams skirtos politikos priemonėmis siekiama skatinti ekonomikos augimą, darbo vietų kūrimą ir gerinti gyvenimo kokybę naudojantis strateginėmis investicijomis. Dėl tokio pobūdžio aktyvaus ES solidarumo mažiau išsivysčiusių regionų gyventojai gali pasinaudoti didžiausios pasaulio rinkos teikiamomis galimybėmis.

1.3. Užimtumo politikos įgyvendinimo geroji praktika Europos šalyse

Svarbūs ES žingsniai sprendžiant užimtumo ir nedarbo problemas žengti 1997 metais Amsterdame įvykusiame ES valstybių vadovų susitikime (LR Vyriausybė dėl Europos bendrijų iniciatyvos Equal bendrojo programavimo dokumento patvirtinimo, 2007). EB sutartis papildyta užimtumo skyriumi, kuris numato suformuoti ir įgyvendinti bendrą Europos užimtumo strategiją. Vienas reikšmingiausių Amsterdame susitikimo rezultatų yra tai, kad pirmą kartą ES lygiu glaudžiai susieta ekonominė politika ir užimtumo politika, siekiant sukurti darbo vietų ir įgyvendinti užimtumo didinimo tikslus. Užimtumo problema suvokiama kaip bendra ES valstybių interesų sritis, ir nors kiekviena ES valstybė atsako už jos vykdomą politiką, bet ta politika turi atitikti bendrą Europos strategiją ir būti koordinuojama pagal kasmet Europos Tarybos nustatomas užimtumo gaires. Europos Vadovų Tarybos susitikime Lisabonoje (2000 m. kovo mėn.), kur buvo naujojo strateginio tikslo: Europos Sąjunga turi sukurti konkurencingiausią ir dinamiškiausią žinių pagrindų veikiančią ekonomiką pasaulyje, kurios augimas būtų tvarus ir kuri galėtų pasiūlyti daugiau ir geresnių darbo vietų bei didesnę socialinę sanglaudą (Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimo ataskaita, 2006).

Be to, dėmesys buvo perkeltas nuo nedarbingumo mažinimo prie visiško užimtumo sąlygų sugrąžinimo; buvo nuspręsta, kad bendrasis tikslas yra padidinti ES užimtumo lygį iki 70 %, o dirbančių moterų skaičių iki 2010 m. padidinti daugiau kaip 60 %. Įstojimas į Europos Sąjungą 2004 m. gegužės 1 d. ne tik atvėrė naujas Lietuvos ekonomines ir socialines raidos galimybes, bet ir tapo didžiuliu jos socialinės politikos, siekiančios realizuoti ES principus ir vertybes. ES lygmeniu suintensyvėjo įvairių Tarybos struktūrų (ypač ECOFIN ir užimtumo bei socialinių reikalų ministrų (EPSCO) bei jų atitinkamų komitetų, taip pat Komisijos tarnybų, atsakingų už įvairių su užimtumo strategija susijusių procesų (pvz., švietimo ir mokymo, ekonominės politikos, apmokestinimo ar verslumo srityje) kūrimą ir stebėjimą, tarptautinis bendradarbiavimas. Dėl to sustiprėjo Komisijos ir Tarybos bendradarbiavimas, ypač per Užimtumo komitetą. Europos Parlamentas aktyviai dalyvavo metinės peržiūros procese ir taip prisidėjo prie strategijos formavimo; kitų institucijų indėlis buvo

ne mažiau vertingas. Viešosios užimtumo tarnybos, veikiančios aktyviame ES lygio tinkle, sutelkė dėmesį ir pastangas į ES prioritetus (Dešimt metų Europos užimtumo strategijai (EUS), 2007).

Pagrindinis Europos užimtumo strategijos tikslas – visiškas užimtumas, kuris didintų žinių ekonomikos konkurencingumą, stiprintų socialinę sanglaudą ir lengvintų tvarią plėtrą. ES valstybės narės siekia užimtumo strategijos tikslų per nacionalines užimtumo programas. Atviro koordinavimo procese Europos Taryba kasmet tikslina užimtumo gaires. Šių gairių pagrindu valstybės narės papildė savo metinius nacionalinius užimtumo veiksmų planus buvo numatytos keturios užimtumo gairių kryptys t. y. užimtumo gebėjimai, verslininkystė, prisitaikymas, lygios moterų ir vyrų galimybės. Įgyta patirtis patvirtino, kad Europos užimtumo strategija suvaidino svarbų vaidmenį siekiant rezultatų, kurie jau buvo matomi darbo rinkoje pastarąjį laikotarpį, nors ekonominiai, socialiniai ir demografiniai pokyčiai, globalizacija, modernios ekonomikos būtinybė ir ES plėtra daro rimtus iššūkius užimtumui. Naujų gairių tikslas – sukurti tinkamą Europos užimtumo strategijos restruktūrizavimo pagrindą, atsiliepiant į šiuos padidėjusios ES iššūkius (Dėl 2004–2006 metų Europos Bendrijų iniciatyvos Equal bendrojo programavimo dokumento patvirtinimo, 2004).

ES valstybės narės, pavyzdžiui Suomija, Estija, Jungtinė Karalystė, Prancūzija, Italija, siekdamos paskatinti asmenų su negalia dalyvavimą darbo rinkoje, nacionaliniuose teisės aktuose yra įtvirtinusios nediskriminavimo dėl negalios darbo santykiuose principą. Be to, darbdaviai yra įpareigoti pritaikyti darbo vietas, atsižvelgiant į asmenų su negalia poreikius, o valstybės – suteikti kokybiškas socialines paslaugas ir priemones, kurios susijusios tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai su asmenų skatinimu į(si)traukti į darbo rinką ir gebėti patiems pasirūpinti savo asmenine bei šeimos gerove. Siekiant maksimalaus minėtų paslaugų prieinamumo ir efektyvaus panaudojimo, be visa ko yra kuriamos informacinės sistemos tikslinėms grupėms asmenims su negalia, jų šeimoms ir artimiesiems, nevyriausybinėms organizacijoms, viešajam sektoriui ir darbdaviams, siekiantiems įdarbinti asmenis, turinčius negalią (Filatovaitė, Taminskaitė, 2020). Lietuvoje žmonės su negalia skatinami integruotis į visuomeninį gyvenimą ir jaustis visaverčiais šalies piliečiais. Siūloma parama dirbantiems atviroje darbo rinkoje: įdarbinimas subsidijuojant, darbo vietų pritaikymas neįgaliesiems, pagalba įdarbinant ir pradėjus dirbti, teikiama pagalba socialinėms įmonėms, įdarbinančioms žmones su negalia.

Didinant vyresnio amžiaus žmonių (Kolesnik, Juškelienė, 2021; Corsi ir Lodovici, 2013) užimtumą, šalinamas barjeras ir padedama sukurti aplinką, kurioje asmuo galėtų plėtoti savo galimybes, nepatirdamas nesėkmių dėl savo amžiaus. Pagyvenusių asmenų užimtumas bei aktyvesnis dalyvavimas ekonominėje sistemoje ir toliau yra laikomi svarbiais ES darbo rinkos politikos uždaviniais, kuriuos įgyvendinti siekiama remiantis aktyvaus senėjimo principu. Aktyvaus senėjimo principas apima daugelį priemonių. Pripažįstama, kad siekiant prailginti žmonių ekonominio aktyvumo laikotarpį būtina užtikrinti jų gerą psichinę sveikatą bei protinę veiklą, taikyti lankstesnę išėjimo į pensiją sistemą, didinti galimybes naudotis darbo vietų pritaikymo schemomis, sukurti kuo tinkamesnes darbo sąlygas. Taip pat būtina užtikrinti, kad pagyvenusieji ne tik galėtų, bet ir gebėtų įgyti naujų žinių bei įgūdžių ar atnaujinti jau turimus, kad jiems būtų suteiktos lygios įsidarbinimo galimybės, kad jie nebūtų diskriminuojami (Okunevičiūtė-Neverauskienė, Pocius, 2017).

2013 m. balandžio mėn. 22 d. Europos Sąjungos Taryba paskelbė rekomendaciją dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo. 2020 m. spalio 30 d. priimta Tarybos rekomendacija „Tiltas į darbo rinką. Sustiprinta Jaunimo garantijų iniciatyva“, kuria pakeičiama 2013 m. balandžio 22 d. Tarybos rekomendacija dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo ir kuria valstybėms narėms rekomenduojama:

- Jaunimo garantijų iniciatyvą įgyvendinti etapais;
- stiprinti jaunimo nedarbo ir neaktyvumo prevenciją pasitelkiant geresnes stebėsenos ir ankstyvojo perspėjimo sistemas;
- didinti Jaunimo garantijų iniciatyvos įtraukumą, ypatingą dėmesį skiriant labiausiai pažeidžiamoms jaunuolių grupėms su įvairialypėmis problemomis;
- stiprinti paruošiamąjį etapą, teikiant mentorystės paslaugas, konsultavimą (atitinkantį jaunuolio poreikius, atsižvelgiant į lyčių stereotipus ir vengiant diskriminacijos), siekiant paruošti jaunimą naujai darbo rinkai ir supažindinti su mokymosi visą gyvenimą būtinybe;
- pabrėžiama individualizuotų ir pagal poreikius pritaikytų priemonių (atsižvelgiant į lytį, darbo patirtį, gyvenamą vietą, įgūdžius ar motyvaciją) svarbą;
- stiprinti Jaunimo garantijų teikėjų ir atitinkamų suinteresuotųjų šalių partnerystę visuose valdžios lygmenyse, formalizuoti bendradarbiavimą tarp jaunimo garantijų teikėjų ir socialinių paslaugų tarnybų;
- skatinti kompleksinių, integruotų ir paslaugų teikimą vieno langelio principu, taikant holistinį požiūrį;
- skatinti kvalifikacijos kėlimą ar persikvalifikavimą, orientuotą į „žaliuosius“ ar skaitmeninius gebėjimus, atitinkančius verslo poreikius, pabrėžiama svarba ugdyti verslumo ir karjeros valdymo įgūdžius;
- skatinti profesinį mokymą, pameistrystę, neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu įgytų rezultatų patvirtinimą ir pripažinimą;
- didinti paramą po įsidarbinimo ar grįžimo į švietimo sistemą, siekiant jaunuoliams padėti prisitaikyti, tai padėtų pasiekti tvirtos jaunimo integracijos į darbo rinką;
- užtikrinti pasiūlymų kokybę susiejant juos su Europos socialinių teisių ramsčiu, Europos kokybės ir veiksmingos pameistrystės programa, Stažuočių kokybės sistema bei užtikrinant, kad būtų laikomasi šiuose dokumentuose nustatytų reikalavimų (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Jaunimo užimtumo skatinimas, 2022).

ES valstybių geroji praktika užimtumo politikoje, plėtojant socialinį verslą, tai – užimtumo modelis, kuriuo remiantis šį modelį atitinkantys socialiniai verslai teikia įsidarbinimo galimybes tikslinėms gyventojų grupėms ar žmonėms, turintiems sunkumų su įsidarbinimu, t. y. neįgaliesiems, benamiams, rizikos grupėms priklausantiems jaunuoliams, buvusiems nusikaltėliams ir pan. Toks socialinis verslas veikia kaip verslo įmonė, kurioje dirba jos klientai ir kuri parduoda savo produktus ar paslaugas atviroje rinkoje (Dromantienė, 2008). Verslo pagrindas yra darbo vietų, tinkamų klientams, sukūrimas. Šio modelio dominavimą Lietuvoje lemia valstybės intervencija, nukreipta į socialinių įmonių, kurių tikslas yra pažeidžiamų visuomenės grupių integracija į darbo rinką, rėmimą. Tačiau, remiantis užsienio šalių patirtimi, pastebima, jog be jau minėto modelio, daugiausiai socialinio verslo subjektai savo veiklose sėkmingai taiko atlygintų paslaugų, paslaugų subsidijavimo bei kooperatyvo modelius. Todėl Lietuvoje, siekiant paskatinti socialinio verslo plėtrą, be užimtumo modelio yra būtina skatinti ekonomiškai tvirtus socialinio verslo modelius, kurių pagrindinė veikla yra socialinių paslaugų komercializavimas bei pardavimas rinkoms ar tikslinėms grupėms (Jakubavičius, Leichteris, Stumbrytė, 2016).

Europos Sąjungos gerosios praktikos, tarptautinių organizacijų tyrimų išvados ir rekomendacijos grupuotinos į kelias grupes:

- 1) užimtumo didinimas kaip makroekonominės politikos prioritetas;
- 2) paskatų gyventojams įsidarbinti didinimas;
- 3) paskatų įmonėms įdarbinti didinimas;
- 4) specialus dėmesys specifinėms asmenų grupėms, „skausmingiems“ sprendimams, regionams;
- 5) darbo biržos teikiamų paslaugų tobulinimas;
- 6) aktyvios darbo rinkos politikos (ADPR) priemonių tobulinimas (Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelis, 2014).

Užimtumo didinimas – makroekonominės politikos prioritetas. Užsienio šalyse padidintas dėmesys siekiant bendrų lankstumo ir užimtumo garantijų principų: derinant lankstumo ir užimtumo garantijas kurti daugiau ir geresnių darbo vietų. Siekiant didinti užimtumo didinimą efektyviai, būtina įgyvendinti makroekonominę politiką, kuri užtikrintų orių darbo vietų kūrimą, išplėstų įsidarbinimo galimybes, skatintų verslą priimti būtinas priemones darbo rinkoje, ir tuo pačiu metu, užtikrinti viešųjų finansų ir mokestinės bazės stabilumą (Bitinas, Usonis, 2013).

Paskatų gyventojams įsidarbinti didinimas. Socialinės išmokos, nedidelis darbo užmokestis vis dar neskatina motyvacijos gyventojams įsidarbinti. Marchal, Mechelen (2017) pabrėžė, kad Pietų ir Rytų Europos šalys didesnę dėmesį skiria skatinimui (naudojami nefinansiniai ir finansiniai stimulai, pvz., mažos pašalpos, griežti prieinamumo apribojimai arba griežtos laiko ribos, kurie mažina kritinę darbo užmokesčio ribą ir taip skatina išitraukimą į darbo rinką.

Darbo užmokesčio (netto) didėjimas ir socialinių išmokų (nebūtinai) mažėjimas, bet susiejimas su jų aktyvumu, padidintų motyvaciją įsidarbinant. Siekiant daugiau asmenų pritraukti į darbo rinką, būtina suteikti daugiau teisinio apibrėžtumo kai kurioms naujoms darbo formoms, į kurias vis dar žiūrima įtariai (terminuotos, itin trumpos ar atsitiktinio darbo sutartys, darbas pagal poreikį, pagal iškvietimą (su darbuotojo galimybe lanksčiai atsisakyti pavedimo), dalinis darbas). Padidinta tokių asmenų nedarbo rizika gali būti kompensuojama tiesioginiu aktyvinimu (Krutulienė, Miežienė, Gruževskis, 2019).

Paskatų įmonėms įdarbinti didinimas. Mokestinės naštos pvz. socialinio draudimo įmokos, lankstesni darbo santykiai (sutrumpinti įspėjimo dėl atleidimo terminai ir sumažinti darbdaviui tenkantys atleidimo kaštai) sustiprintu darbdavių pasiryžimą kurti naujas darbo vietas. Kai kurios ekonominės paskatos rastųsi ir mažinant darbdavių mokamas socialinio draudimo paskatos įmokas. Šių įmokų praradimai viešuosiuose finansuose gali būti kompensuojami pelno ir turto mokesčiais, šešėlinės ekonomikos susitraukimu. Kita vertus, socialinio draudimo įmokos (taip pat ir bendra surenkama suma) nesumažėtų darbdavio įmokų dalį perkėlus darbuotojui ir atitinkamai padidinus jo darbo užmokestį (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2018).

Specialus dėmesys specifinėms asmenų grupėms, „skausmingiems“ sprendimams, regionams. Greta žinomų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių išskirtina užsienio šalių geroji praktika, kuria siekiama:

- 1) ieškoti būdų aktyviai reaguoti į darbuotojų atleidimą įmonių pertvarkymo atvejais;
- 2) didinti jaunimo užimtumą;

3) reformuoti senyvo amžiaus asmenų dalyvavimą darbo rinkoje (Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelis, 2014).

Darbuotojų atleidimai vyksta įmonių vadovams nustačius perteklines darbo funkcijas, įmonių pertvarkymo atvejais visa tai turėtų būti vykdoma per priemones, susijusias su pokyčių prognozavimu (veiklos monitoringas, darbo paklausos ir pasiūlos darbo rinkoje prognozė pagal sektorius, tvarių darbuotojų mokymo ir kvalifikacijos kėlimo sistemų sukūrimas (įskaitant migravimą iš vienos profesijos į kitą schemas). Tarp darbdavių ir tarnybų (užimtumo tarnybos) svarbi individuali ir kolektyvinė pagalba darbuotojams netenkantiems darbo. Užimtumo fonde lėšų surinkimas ir panaudojimas darbuotojų išeitinėms išmokoms (išeitinės išmokos galėtų būti mokamos ne iš darbdavio darbo užmokesčio fondo, o iš specialiai surinktų fondo lėšų) (Valstybinė darbo inspekcija, 2017).

Išvengti jaunimo nedarbo būtina sukurti ir diegti ilgalaikės intensyvios socialinės reabilitacijos ir paruošimo užimtumui darbo rinkoje pagalbos sistemą, skatinančią motyvaciją integruotis į darbo rinką ir arba švietimo sistemą, padedančią didinti jaunimo savivertę ir atsakomybę, atkurti, ugdyti ir palaikyti socialinius ir savarankiško gyvenimo įgūdžius. Svarbi partnerystė tarp švietimo įstaigų ir darbdavių bei užimtumo tarnybos, skatinimas į darbo rinką per įgūdžių gerinimą, subsidijuojamo įdarbinimo plėtros ir tobulinimo, darbo jėgos judumo programas, pameistrystės, praktikos, stažuotės, ankstyvojo darbo, mokymosi darbo vietoje, propagavimas (Jaunimo politika Lietuvoje, 2014).

Valdžios atstovai, verslininkai ir gyventojai dar mažai informuoti, kiek daug suaugusiųjų švietimas gali padėti įveikti išskylančius socialinius, ekonominius ir asmeninius iššūkius. Skatinant suaugusiųjų švietimą ir aktyvų senėjimą, būtina propaguoti mokymosi visą gyvenimą iniciatyvas, įgūdžių atnaujinimo ir perkvalifikavimo galimybes sukurti specialias ADRP priemones tokio amžiaus asmenims. Suaugusiųjų švietimas, atnešdamas daugiau demokratijos, gali padidinti piliečių aktyvumą nacionaliniame ir regioniniame lygmenyse (Manifestas dėl suaugusiųjų mokymosi 21 šimtmetyje, 2018).

Aktyvios darbo rinkos politikos (ADRP) priemonių tobulinimas. Dabartinis aktyvios darbo rinkos priemonių (ADRP) įgyvendinimo mechanizmas yra orientuotas į žemos kvalifikacijos ir mažo darbo užmokesčio darbo rinkos segmentą, taip pat į šiuolaikinius šalies darbo rinkos iššūkius (didėjantį darbo jėgos paklausos ir pasiūlos neatitikimą, išliekančią teritorinę užimtumo ir nedarbo rodiklių diferenciaciją, kt.) bei Europos Komisijos siūlymus kovoti su nekvalifikuotų asmenų ir ilgalaikių nedarbu, nukreipiant išteklius į aktyvios darbo rinkos politikos priemones kartu gerinant šių priemonių efektyvumą ir tobulinant jų poveikio sferas. Siekiant pažeidžiamiausių bedarbių grupių socialinės atskirties mažinimo, joms taikomas ADRP priemonės būtina derinti su socialinės ir profesinės reabilitacijos priemonėmis (arba psichologinės socialinės reabilitacijos priemonėmis), taip pat kitomis ADRP priemonėmis (ypatingai mokymais). Svarbiu naujo ADRP priemonių organizavimo elementu turėtų tapti ilgalaikis planavimas (Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelis, 2014).

2021 metais startavo ES užimtumo tarnybų tinklalaidžių skiltis (PESpod) suteikia galimybę pažvelgti į kitų šalių patirtis pandemijos metu, skelbia naujausius pokalbius ir informaciją, susijusią su valstybinių užimtumo tarnybų veikla. Juos kuria PES Network tinklas, kurio veikloje dalyvauja visos 28 ES šalys, taip pat Norvegija, Islandija, Lichtenšteinas ir Šveicarija. Mūsų šalies Užimtumo tarnyba taip pat prisideda prie dalijimosi savo veiklos patirtimi ir praktikos pavyzdžiais. ES Užimtumo tarnybos ne tik dalijasi gerąja praktika, bet ir vieni kitus vertina. Vokietijos ir Norvegijos

šalių ekspertai, apsilankę ne vienoje Europos šalių valstybinėje užimtumo tarnyboje, akcentuoja vidinės komunikacijos svarbą, kurios poreikis ypač išaugo pandemijos laikotarpiu. Darbuotojai turi žinoti, kas vyksta visoje organizacijoje, kad galėtų prisitaikyti prie vykstančių pokyčių ir teikti kokybiškas paslaugas klientams (Europos Sąjungos Paramos centras, 2021). Lietuvos užimtumo tarnyba taip pat turi prieigas prie didžiulės ES šalių valstybinių užimtumo tarnybų patirties ir žinių masyvo. Užmegzti kontaktai leidžia nuolat dalintis informacija apie pokyčius Europos darbo rinkoje, padėti tobulinti analogiškas funkcijas vykdančių valstybinių institucijų veiklos kokybę ir maksimizuoti naudą visuomenei (Užimtumo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2021).

Lietuvoje Užimtumo tarnyba pusantrų metų administruoja valstybės paramą Lietuvos įmonėms ir darbo neturintiems asmenims. Šios paramos tikslas buvo ne tik suvaldyti ekonomiką, bet ir padėti verslui išlaikyti darbo vietas įmonėje vertę kuriantiems darbuotojams. Ši mokama parama tiek prastovų metu, tiek ir po jų lėmė, kad net ir labiausiai karantino paveiktos įmonės šiandien jau registruoja naujas darbo vietas ir kviečia darbuotojus prisijungti. Pasibaigus šiam etapui, Užimtumo tarnyba sugrįžo prie savo įprastinės veiklos – intensyvesnio tarpininkavimo įdarbinant (ES užimtumo tarnybų tinklas: nuo skaitmenizavimo iki dalijimosi gerąja praktika, 2021).

Pasaulinėje praktikoje, o ir pačioje Lietuvoje dažniausiai naudojamas teritorijų klasifikavimas pagal problematiškumo laipsnį bei regiono specifiką t. y. didmiesčio egzistavimas regione ir gyventojų tankumas regione. Didmiesčiai yra pirminiai šalies ekonomikos augimo centrai ir dažnai nuo jų priklauso visos regiono teritorijos raida. Atliktas empirinis tyrimas, kurio rezultatai pristatomi magistro darbe, remiasi prielaida, kad Lietuvoje vidinė ir išorinė migracija mažina mažų regionų konkurencingumą, blogina jų socialinę ir ekonominę aplinką. Taip pat tuo, kad maži Lietuvos regionai tampa problematiškomis teritorijomis, kadangi jie turi konkuruoti su dideliais miestais dėl investicijų, kvalifikuotos darbo jėgos pritraukimo.

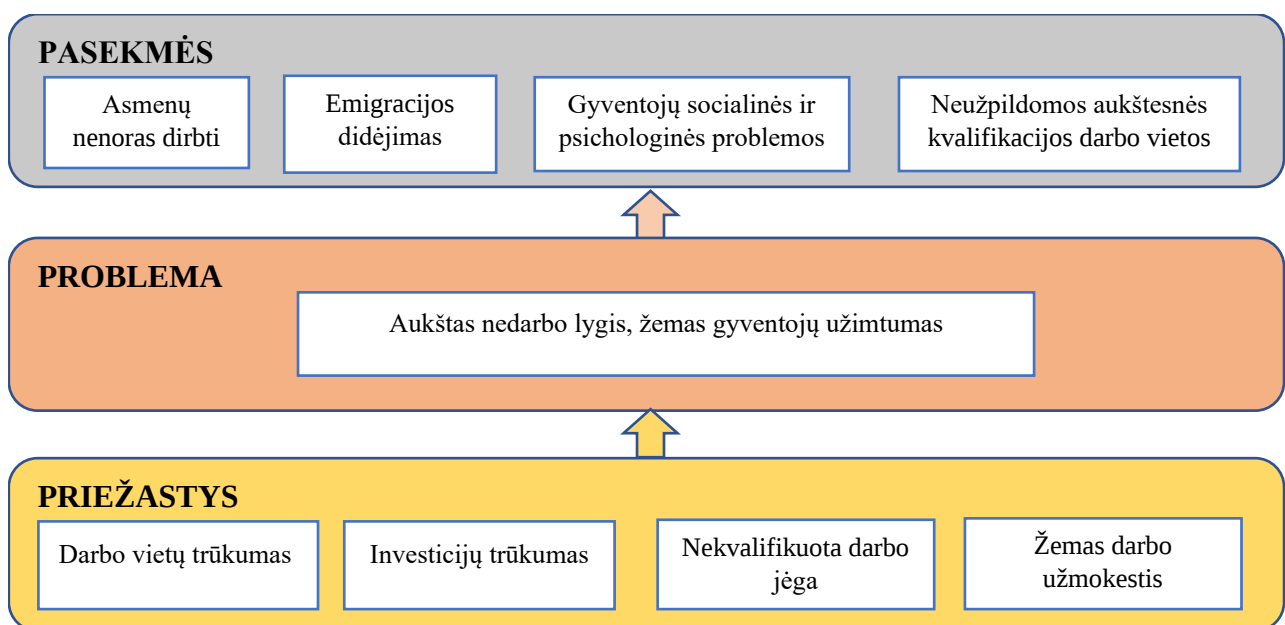
Tačiau kuo pasižymi probleminės teritorijos Lietuvoje, kokia yra jų užimtumo situacija ir kokios galimos užimtumo skatinimo kryptys detalios atskleidžiama būtent empirinio tyrimo metu. Todėl toliau šiame magistro darbe išsamiai pristatoma atlikto empirinio tyrimo metodologija.

II. UŽIMTUMO POLITIKOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOS PROBLEMINESE TERITORIJOSE TYRIMO METODOLOGIJA

Metodologinėje magistro darbo dalyje yra pristatomi užimtumo politikos įgyvendinimo Lietuvos probleminėse teritorijose tyrimo metodai ir pagrindžiamas jų naudojamas empiriniam tyrimui. Šie metodai padeda atskleisti nagrinėjamos užimtumo srities situaciją probleminėse teritorijose, bei nustatyti esmines užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptis. Pasak Žydzūnaitės (2011) metodologija reiškia metodų rinkinį, kurį tyrėjas taiko konkrečiame tyrime. Metodologija apima metodus, technikas ir procedūras, kurios naudojamos rinkti ir analizuoti informaciją (Smith, Nosek, 2010). Būtent šioje dalyje toks metodų rinkinys nagrinėjamai problemai atskleisti ir yra detalai pristatomas. Atsižvelgiant į šiame tyrime nagrinėjamus klausimus, buvo numatyti tyrimo proceso etapai, pasirinkti atitinkami tyrimo duomenų rinkimo metodai, tyrimo imties atrankos kriterijai, pagrįsti taikomi tyrimų etikos principai ir tyrimo duomenų apdorojimo metodai.

2.1. Tyrimo metodologinis pagrindimas

Pirmiausiai, esminė prielaida empiriniam tyrimui atlikti buvo *praktinės analizuojamų teritorijų problemos*: aukštas nedarbo lygis probleminėse šalies teritorijose, žemas asmenų užimtumas jose, bei dėl nedarbo atsirandanti gyventojų socialinė problema (2.1. pav.). Tiriant užimtumo politikos įgyvendinimą Lietuvos probleminėse teritorijose ir analizuojant šių teritorijų užimtumo situaciją, išryškėjo pagrindinės aukšto nedarbo bei žemo gyventojų užimtumo priežastys. Tai – darbo vietų trūkumas, investicijų į problemines savivaldybes stoka, vyraujanti šiuose rajonuose nekvalifikuota darbo jėga, bei siūlomas žemas užmokestis. Visa tai sukelia neigiamas pasekmes šių teritorijų vystymuisi. Atsiranda asmenų nenoras dirbti mažai apmokamą darbą, didėja emigracijos srautai, gyventojai susiduria su skurdu dėl nedarbo, tampa priklausomi nuo socialinių pašalpų. Verslas susiduria su aukštos kvalifikacijos darbo pasiūlos trūkumu, neužpildomos tokios laisvos darbo vietos.

2.1 pav. Problemų medis
Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Kita vertus, užimtumo situacijos analizė probleminėse teritorijose buvo paskatinta ir *teorinių prielaidų* – ankstesnių tyrimų ir jų rezultatų, siekio palyginti juos su dabartine situacija. Analizuojant mokslinę literatūrą, buvo siekiama atskleisti užimtumo politikos kaip sistemos įgyvendinimą per priemones, procesus ir struktūras. Teorinis tyrimo pagrindimas pateikiamas pirmoje magistro darbo dalyje:

- Pateikiama užimtumo politikos kaip socialinės politikos dalies apibrėžtis, remiantis Dromantiene, Česnuiyte (2011), Romich, Rodriguez (2021), Aidukaite, Moksvina, Skuciene (2016), Diržinskaite (2021), Smalskiu (2005), Davuliu (2012), Guogiu (2006), Moskvina, Okunevičiūtė-Neverauskienė (2011) ir kt.
- Užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos temą nagrinėjo Gruževskis, Krutulienė, Miežienė (2021), Minati (2016), Toleikienė (2018), Jančauskas (2006), Dubauskas (2013), Laskienė (2009), Streikutė ir Šnapštienė (2006), Carling, Larson (2005), Weber, Hofer (2004), Moskvina, Okunevičiūtė-Neverauskienė (2011), Aleknevičiūtė, Comunale, Galdikienė ir kt. (2020).
- Užimtumo politikos reikšmė gerovės valstybės kontekste atskleidžiama pagal Aidukaite, Bogdanovą, Guogį (2012), Diržinskaite (2021), Šileiką ir Paškevičiūtę (2013), Dužinską, Svirbutaitę-Krutkienę (2018), Taminskaite (2019), Cerami (2006) ir Fenger (2007), Rakauskienę, Servetkienę (2011), Guogį ir Svirbutaitę-Krutkienę (2020), Öktem, Dorlach (2020), Gardziulevičienę, Raišienę (2021), Guogį ir Rakšnį (2021).
- Probleminių teritorijų specifika ir užimtumo problematika jose nagrinėjama remiantis Mandić, Živković (2014), Yessentav ir kt. (2020), Valicku (2009), Abramov ir kt. (2016), Pociumi (2019), Puidoku, Daukaite (2013), Burneika ir kt. (2017), Pociūtė-Sereikiene ir kt. (2019), Andriušaitiene (2007), Dziemulych ir kt. (2020), Naginionyte, Samasionokaite (2020), Pociumi, Miežiene, Okunevičiūtė-Neverauskienė (2019).
- Užimtumo politikos įgyvendinimo geroji praktika Europos šalyse analizuojama pagal Filatovaitę, Taminskaite (2020), Kolesnik, Juškelienę (2021), Corsi ir Lodovici (2013), Okunevičiūtė-Neverauskienę, Pocių (2017), Dromantiene (2008), Jakubavičių, Leichterį, Stumbrytę (2016), Bitiną, Usonį (2013), Marchal, Mechelen (2017), Krutulienę, Miežienę, Gruževskį (2019).

Tyrimo sistemingumas sudarytas pagal **tyrimo loginę schemą** (žr. 1 priedą). Remiantis ja, aiškiai nubrėžtos visos tyrimo dalių tarpusavio sąsajos ir išsikeltų tyrimo tikslų įgyvendinimas. Tyrimo loginėje scheme skyriai išdėstyti pagal tyrimo eigą. Čia pateiktas užimtumo politikos įgyvendinimo probleminėse teritorijose teorinis pagrindimas. Antroje dalyje apžvelgiama tyrimo metodologija, o trečioje dalyje pateikta užimtumo politikos įgyvendinimo Lietuvos probleminėse teritorijose tyrimo rezultatų analizė. Tyrimo pabaigoje pateiktos išvados ir rekomendacijos.

Planuojant tyrimo atlikimo laiką, buvo pasinaudota Ganto grafiku. H. Gantas parengė operatyvaus darbų planavimo metodus, kurių pagrindas – tiesiniai grafikai, dar vadinami Ganto grafikais. Šie grafikai sudaromi lentelės pavidalu, kur stulpeliuose žymimos savaitės dienos, o horizontalia kryptimi išvardinti planuojamų darbų pavadinimai. Kiekvieno savaitės dienai suplanuotas darbas žymimas horizontalia atkarpa su skaičiais jos galuose, rodančiais, kiek buvo suplanuota to darbo atlikti ir kiek atlikta (Dikavičius, Stoškus, 2003). Šio empirinio tyrimo Ganto grafike pavaizduota tyrimo atlikimo tvarka (žr. 2.1. lent.). Tyrimas buvo pradėtas 2021 m. gruodžio mėnesio pradžioje ir baigtas 2022 m. paskutinėmis gegužės dienomis. Teorinės dalies ruošimas užtruko du su puse

mėnesio iki vasario mėn. vidurio. Tyrimo metodologinė dalis buvo rengiama nuo vasario pirmos dienos iki kovo 15 dienos. Empirinis tyrimas buvo vykdomas nuo kovo pradžios. Jis užtruko du mėnesius iki balandžio pabaigos. Per dvi pirmąsias gegužės savaites buvo suformuotos darbo išvados ir paruoštos rekomendacijos. Paskutinės dvi gegužės savaitės vyko darbo paskutinės korekcijos. Birželio mėnesio pradžia magistro darbas buvo paruoštas viešajam gynimui.

2.1 lentelė

Ganto grafikas

	Gruodis		Sausis		Vasaris		Kovas		Balandis		Gegužė	
	1-15	16-31	1-15	16-31	1-15	16-28	1-15	16-31	1-15	16-30	1-15	16-31
Teorinė dalis												
Metodologinė dalis												
Empirinė dalis												
Išvados ir rekomendacijos												
Rekonstrukcija												

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Tyrimo strategija: planuojant tyrimą buvo pasirinktas kokybinio tyrimo strategija, tačiau tyrimo metu buvo pasinaudota tiek kokybinėmis, tiek ir kiekybinėmis tyrimo priemonėmis. Pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), kokybinio tyrimo procesas yra lankstus, skirtingi jo etapai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir aktyviai (vyksmo metu) veikiantys vieni kitus. Per kokybinio tyrimo procesą surinktų duomenų turi užtekti nuoseklioms išvadoms padaryti, logiškiems teoriniams teiginiams ir tarpusavio sąsajoms suformuluoti. Tuo tarpu kiekybinė tyrimo prieiga leidžia ieškoti išorinių reiškinių požymių, išgaunant įvairius rodiklius, kurie gali būti išreikšti skaičiais ir matuojami. Kiekybiniai tyrimai dažnai taikomi statistinių duomenų analizei. Kiekybiniam tyrimui labiau būdingas siekis ieškoti išorinių reiškinių požymių, išgaunant įvairius rodiklius, kurie gali būti išreikšti skaičiais ir matuojami. Todėl kiekybinio tyrimo mokslinę vertę nusako gauti jo rezultate kiekybiniai rodikliai. Be to, kiekybinis tyrimas yra labiau struktūrizuotas. Kiekybiniu požiūriu siekiama ieškoti požymių, matuoti juos ir skaičiuoti, siekti paaiškinimų ir dėsnių (Kardelis, 2002). Todėl tyrimo metu derinamos kokybinio ir kiekybinio tyrimo priemonės leido iš esmės atliepti tyrimo uždavinius ir atsakyti į keliamus probleminius klausimus.

Šiame darbe buvo siekiama išanalizuoti užimtumo politikos įgyvendinimo situaciją Lietuvos probleminėse teritorijose bei nustatyti šios politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptis.

Tyrimo laukas: empiriniam tyrimui pasirinkta keturiolika Lietuvos savivaldybių, kurios 2004 m. rugsėjo 22 d. įsakymu Nr. 4-346 LR Ūkio ministro Petro Čėsno buvo įtrauktos į probleminių teritorijų sąrašą.

Tyrimo tikslui pasiekti buvo iškelti penki uždaviniai (žr. 2.2. lent.), kuriais buvo siekiama atskleisti užimtumo politikos įgyvendinimo, kaip sistemos, sampratą ir reikšmę gerovės valstybės kontekste, išanalizuoti Europos šalių užimtumo politikos gerąsias patirtis ir 2014–2020 m. Lietuvos užimtumo didinimo programos turinį, atskleisti Lietuvos probleminių teritorijų užimtumo politikos ir jos įgyvendinimo reglamentavimo kryptis, sukurti Lietuvos probleminių teritorijų užimtumo situacijos profilį, nustatyti esmines užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptis.

Tyrimo strategija

Tyrimo tikslas – išanalizavus užimtumo politikos įgyvendinimo situaciją Lietuvos probleminėse teritorijose, nustatyti šios politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptis.		
Uždaviniai	Tyrimo uždavinius atitinkantys magistro darbo skyriai	Pasiekti rezultatai
Atskleisti užimtumo politikos įgyvendinimo, kaip sistemos, sampratą ir reikšmę gerovės valstybės kontekste	Užimtumo politikos kaip socialinės politikos dalies apibrėžtis. Užimtumo politikos įgyvendinimas kaip sistema: priemonės, procesai ir struktūros. Užimtumo politikos reikšmė gerovės valstybės kontekste	Parengtas teorinės dalies 1.1. skyrius su 1.1.1., 1.1.2. ir 1.1.3. poskyriais, kuriuose atskleidžiama užimtumo politika, kaip sistema, bei jos reikšmė gerovės valstybėje.
Išanalizuoti Europos šalių užimtumo politikos gerąsias patirtis ir 2014–2020 m. Lietuvos užimtumo didinimo programos turinį	Užimtumo politikos įgyvendinimo geroji praktika Europos šalyse 2014–2020 m. vykdytos užimtumo didinimo programos Lietuvos probleminėse teritorijose turinio analizė	Parengtas teorinės dalies 1.3. skyrius ir empirinės dalies 3.1.2. poskyris, kuriuose išanalizuota geroji Europos užimtumo politikos patirtis bei Užimtumo didinimo 2014–2020 metų programa, vykdyta probleminėse teritorijose.
Atskleisti Lietuvos probleminių teritorijų užimtumo politikos ir jos įgyvendinimo reglamentavimo kryptis	Probleminių teritorijų specifika ir užimtumo problematika jose Užimtumo politikos svarbiausių dokumentų, lemiančių politikos įgyvendinimą Lietuvos probleminėse teritorijose, turinio analizė	Parengtas teorinės dalies 1.2. skyrius ir empirinės dalies 3.1.1. poskyris, kuriuose nagrinėjamas užimtumas probleminėse teritorijose bei išanalizuoti pagrindiniai Lietuvos teisės aktai užimtumo srityje.
Atlikus antrinę duomenų analizę, sukurti Lietuvos probleminių teritorijų užimtumo situacijos profilį	Užimtumo situacijos Lietuvos probleminėse teritorijose analizė	Parengtas empirinės dalies 3.2. skyrius, kuriame pateikti statistiniai duomenys apie problemines teritorijas, išnagrinėtas užimtumas jose.
Atlikus informantų apklausą ir ekspertų interviu, nustatyti esmines užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptis	Lietuvos probleminių teritorijų Užimtumo tarnybų vadovų interviu rezultatai Ekspertų, dirbančių užimtumo srityje, interviu rezultatai Užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptys	Parengti empirinės dalies 3.3., 3.4. ir 3.5. skyriai, kuriuose atskleidžiamas užimtumo įgyvendinimo priemonių efektyvumas, nedarbo priežastys bei nustatomos užimtumo politikos tobulinimo kryptys.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Remiantis šia empirinio tyrimo strategija, buvo pasiektas esminis tikslas – atskleista užimtumo politikos situacija Lietuvos probleminėse teritorijose, nustatytos užimtumo politikos įgyvendinimo tobulinimo kryptys.

Šiame magistro baigiamajame darbe, nagrinėjant tyrimo problemą, atliekant situacijos analizę ir siekiant nustatyti tikslų, buvo pasirinkti dokumentų turinio analizės, antrinės duomenų analizės bei apklausos bei metodai.

2.2. Dokumentų turinio analizės metodas ir jo taikymas

Analizuojant įvairaus pobūdžio dokumentus, taikomas *dokumentų turinio analizės metodas*, padedantis objektyviai ir sistemiskai išnagrinėti teksto ypatybes, nustatyti nagrinėjamos problemos reikšminius požymius, daryti patikimas išvadas (Prakapas, Butvilas, 2011). Kaip teigia Tidikis (2003), metodologiškai pagrįstas tyrimas negali būti efektyvus, nenumatęs informacijos apdorojimo ir analizės perspektyvos. Dokumentų kokybinė analizė yra plačiai taikoma socialiniuose moksluose. Šį metodą tyrėjai dažnai naudoja įstatymų ir kitų, reglamentuojančių tam tikrą veiklą, tekstų analizei. Todėl jis buvo pasirinktas ir šiame tyrime nagrinėjant svarbiausių dokumentų, lemiančių užimtumo politikos įgyvendinimą Lietuvos probleminėse teritorijose, turinį. Tyrimo metu išanalizuoti šie teisės aktai ir strateginiai dokumentai:

- Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas;
- Lietuvos Respublikos darbo kodeksas;
- Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas;
- Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas;
- Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas;
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinta Užimtumo didinimo 2014–2020 metų programa.

Taigi, šio *tyrimo imtį* sudarė šeši nacionaliniai teisės aktai, atrinkti pagal esminį kriterijų – užimtumo politikos klausimų reglamentavimą.

Tyrimo instrumentas – klausimų sąrašas:

- Kokie užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos elementai – priemonės, procesai ir struktūros yra deklaruojami Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose?
- Kokiais bruožais jie pasižymi?

Visi tyrimui pasirinkti dokumentai buvo viešai prieinami ir skelbiami svetainėse www.e-tar.lt ir www.e-seimas.lrs.lt. Jie išanalizuoti laikantis sąžiningumo, tikslumo tyrimo etikos principų.

Mokslinės literatūros analizė parodė, kad veiksmingam užimtumo politikos įgyvendinimui būtina pasirinkti tinkamas priemones, procesus ir struktūrą. Remiantis šiais trimis teorinės analizės metu išryškintais sistemos elementais, tyrime buvo atliekama dokumentų turinio analizė. *Dokumentų turinio analizė* atlikta pagal tris esminius sistemos elementus (*kategorijas*) (žr. 2.3 lent.) pateikiant jas iliustruojančias teisės aktų *citatas* ir jas sugrupuojant bei išskiriant *subkategorijas*.

2.3 lentelė

Dokumentų turinio analizės schema

Tyrimo aspektas	Kategorijos
Priemonės	• Valstybės taikomos finansinės priemonės • Užimtumo tarnybos taikomos nefinansinės priemonės • Įvairių organizacijų taikomos nefinansinės priemonės • Darbdavio inicijuotos mokymo priemonės • Socialinės atskirties mažinimo priemonės
Procesai	• Asmenų dalyvavimas darbo rinkoje • Užimtumo situacijos stebėseną • Darbdavio ir darbuotojo santykių reguliavimas

	• Užimtumo teisinis reguliavimas • Socialinių teisių ir garantijų užtikrinimas • Problemų indentifikavimas
Struktūros	• Užimtumo politikos įgyvendinimo ir formavimo struktūros • Viešojo valdymo institucijos • Viešojo sektoriaus organizacijos • Privataus sektoriaus organizacijos • Tarpsektorinio bendradarbiavimo struktūros • Užimtumo santykius organizacijose reguliuojančios struktūros

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus.

Dokumentų turinio analizę papildo kitas metodas – antrinė duomenų analizė, kurio taikymas aptariamas kitame poskyryje.

2.3. Antrinės duomenų analizės metodas ir jo taikymas

Dabartiniu metu, kai renkami ir archyvuojami didžiuliai duomenų kiekiai, tyrėjai visame pasaulyje praktiškai naudoja esamus duomenis ir tokie tyrimai tampa vis labiau paplitę (Andrews, Higgins, Andrews, Lalor, 2012; Schutt, 2011; Smith, 2008; Smith ir kt., 2011). Antrinė duomenų analizė yra duomenų, kuriuos kažkas surinko kitu pirminiu tikslu, analizė. Šių esamų duomenų panaudojimas yra perspektyvi galimybė tyrėjams, kurie turi ribotą laiką ir išteklius. Antrinė analizė yra empirinis tyrimas, kuriame taikomi tie patys pagrindiniai tyrimo principai kaip ir atliekant pirminių duomenų tyrimą (Johnston, 2013). Atliekant tyrimą, tyrimo sritis ir tyrimo klausimai lemia metodą, kuriuo vadovaujasi tyrėjas. Tyrimo metodai pasirenkami pagal tai, kaip tyrėjas renka, analizuoja ir interpretuoja tyrimo duomenis (Creswell, 2009). **Antrinė duomenų analizė** yra sisteminis metodas su nustatytais procesais ir įvertinimo etapais. Jie prasideda plėtojant tyrimo klausimus, tada vyksta duomenų rinkinio identifikavimas ir išsamus duomenų vertinimas.

Anot Rudzkienės (2005), socialiniai duomenys gaunami dviem pagrindiniais būdais: gyventojų surašymu ir valstybės institucijų registruojama statistika (ekonomikos pokyčiai, sveikata, išsilavinimas, justicija, darbo jėga, gyventojų migracija ir pan.). Jeigu valstybinės statistinės institucijos netenkina socialinės informacijos poreikio, tai informacijos stygių kompensuoja kiti šaltiniai: sociologijos institutai, visuomenės nuomonės tyrimo centrai ir pan. Pasaulyje sukurtas platus socialinės, ekonominės ir teisinės statistinės informacijos tinklas. Nors statistinės informacijos srautas atrodo tiesiog neišsenkantis, tačiau gauti detalių mikro duomenų – vis dar sunkiai išsprendžiama problema. Kadangi efektyvūs daugiamačiai statistiniai metodai negali būti taikomi apibendrintiems duomenims, gauti pradinę informaciją yra būtina sąlyga.

Tyrimo instrumentas. Siekiant atliepti tyrimo uždavinius, išanalizuoti duomenys pagal tokį tyrimo instrumentą – *ekonominių ir socialinių rodiklių sąrašą*:

1. *Nedarbo lygis.* Pateiktas nedarbo lygio kitimas nagrinėjamu laikotarpiu, kuris parodo darbo rinkos situaciją rajone.
2. *Gyventojų užimtumo lygis.* Išanalizuotas gyventojų užimtumo lygis ir palygintas su Lietuvos vidurkiu.
3. *Užimtų gyventojų skaičius.* Probleminių teritorijų užimtų gyventojų skaičiaus palyginimas atskleidžia rajonų gyventojų ekonominį potencialą.
4. *Savarankiškai dirbančių asmenų skaičius.* Pagal jį galima spręsti apie probleminių savivaldybių gyventojų verslumą ir verslo sąlygas rajonuose.

5. *Demografinės senatvės koeficientas*. Išanalizuoti probleminių teritorijų demografiniai duomenys ir palyginti su Lietuvos vidurkiu.
6. *Vidutinis gyventojų amžius*. Išanalizuotas gyventojų amžiaus kitimas, kuris parodo rajonų ateities perspektyvas.
7. *Vidutinis darbo užmokestis*. Dirbančiųjų užmokesčio analizė parodo gyventojų perkamąją galią.
8. *Moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumas*. Užmokesčio palyginimas atskleidžia vyrų ir moterų galimybes vietos darbo rinkoje.
9. *Tiesioginės užsienio investicijos*. Užsienio investicijų analizė parodo probleminių savivaldybių ekonominį potencialą.
10. *Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui*. Išanalizuotos ir palygintos su Lietuvos vidurkiu investicijos, tenkančios probleminių rajonų gyventojams.

Buvo nagrinėjama 10 ekonominių ir socialinių rodiklių, kurie turi įtaką gyventojų užimtumui bei užimtumo politikos įgyvendinimui šiuose probleminiuose rajonuose.

Tyrimo imtis. Tyrimui pasirinkta analizuoti keturiolika probleminių rajonų: Skuodo, Mažeikių, Akmenės, Joniškio, Pasvalio, Rokiškio, Kelmės, Jurbarko, Jonavos, Lazdijų, Druskininkų, Šalčininkų, Švenčionių ir Ignalinos. Šiame tyrime buvo pasinaudota Lietuvos statistikos portalo pirminiais statistikos duomenimis, atliekant antrinę jų analizę. Buvo išnagrinėti *probleminių teritorijų* (14 savivaldybių) *ekonominių ir socialinių rodiklių duomenys 2017–2021 metų laikotarpiu*. Buvo pasirinktas penkių metų periodas, kuris parodo kaip kito užimtumo rodikliai ir situacija nagrinėjamose savivaldybėse. Toks periodas pasirinktas tikslingai, nes jo metu prasidėjo COVID-19 pandemija, kuri stipriai paveikė darbo rinką bei asmenų užimtumą.

Duomenų apdorojimas. Rudzkienė (2005) pažymi, kad įvairios diagramos yra pats populiariausias duomenų vaizdavimo būdas. Tyrimo metu analizuoti duomenys buvo suvesti ir pateikti lentelėse, sudarytos grafinės diagramos. Gauti rezultatai aprašyti ir palyginti tarpusavyje. Apibendrintos didžiausios ir mažiausios rodiklių reikšmės. Kaip atskaitos taškas imamas nagrinėtų rodiklių Lietuvos vidurkis.

2.4. Informantų apklausos metodas ir jo taikymas

Pasak Gaižauskaitės ir Mikėnės (2014), apklausa – duomenų rinkimo metodas, plačiai taikomas tiek moksliniuose, tiek taikomuosiuose socialiniuose tyrimuose. Apklausa reikalauja nemažai žinių, pasirengimo ir patirties. „Tai duomenų rinkimo metodas, pagrįstas metodologiniais principais, taisyklėmis ir procedūromis. Tinkamai suplanuota ir įgyvendinta apklausa leidžia surinkti pagrįstus ir patikimus duomenis. Iš kitų duomenų rinkimo metodų apklausos išsiskiria klausimų uždavimo būdu: apklausos priemonė yra klausimynas, kurį sudaro iš anksto suformuluoti bei aiškia tvarka pateikti klausimai. Apklausos klausimynas pasižymi tam tikra forma, struktūra bei klausimų formulavimo taisyklėmis. Klausimyno klausimai užduodami žmonėms, kurie specialiu būdu atrenkami kaip tyrimo temai aktuali tikslinė grupė“ (Gaižauskaitė, Mikėnė, 2014). Kaip teigia Kardelis (2002), klausimų tikslas – nuodugniau pažinti tiriamąjį reiškinį, gauti išsamesnės informacijos apie pobūdį. Tai – savotiški indikatoriai, kuriuos tiria tyrėjai.

Pagal Tidikį (2003), „apklausos instrumentas sudaromas remiantis teoriniu klausimo žinojimu, tiriamojo darbo patirtimi, kitais metodais sukaupia medžiaga. Klausimyno kokybė, objektyvumas

bei teisingas tikrovės atspindys labai priklauso nuo teisingo klausimų pateikimo. Klausimų turinys, jų formulavimas, eiliškumas ir tarpusavio ryšys klausimyne turi atitikti minimalius reikalavimus:

- 1) klausimyną sudaro tik aktualūs klausimai, nes į kiekvieną iš jų žiūrima kaip į specifinį matavimo instrumentą būtinai informacijai gauti; išlaikomas pakankamumo ir būtinumo konsensusas, užtikrinant empirinį hipotezių tikrinimą ir tyrimo iškeltų uždavinių sprendimą;
- 2) konstruojant klausimyną, atsižvelgiama į informantų ypatybes kaip į informacijos šaltinį; klausimyno autorius atsižvelgia į apklausiamųjų informuotumą apie tiriamąjį dalyką; su tuo susiję tokie apklausos rezultatų kokybės faktoriai kaip informantų nuoširdumas ir atsakymų patikimumas, jų nuostata bendrauti su tyrėju“.

Klausimyno klausimai formuluojami taip, kad jų esmę suvoktų informantai, nes neretai pažintinis klausimų uždavinys prasilenkia su prasminiu jo formulavimu. Tai svarbu, kadangi empiriniai duomenys gali būti skirtingai interpretuojami priklausomai nuo situacijos ir skirtingo jiems keliamų uždavinių suvokimo.

Tyrimo instrumentas – sudarytas *klausimynas* (pateiktas 2 priede). Klausimai suskirstyti į keturias grupes. Trys grupės sudarytos remiantis teorinės analizės metu išryškintais sistemos elementais – priemonėmis, procesais ir struktūromis: aktyvių užimtumo politikos priemonių veiksmingumo vertinimas, įsidarbinimo galimybių ir užimtumo situacijos vertinimas, bei Užimtumo tarnybos veiklos aspektų vertinimas. Ketvirtos grupės klausimai skirti padėti tyrėjui nustatyti užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptis.

Informantams buvo pateikti tiek uždaro, tiek ir atviro tipo klausimai. Pasak Tidikio (2003), „uždari klausimai leidžia tiksliau interpretuoti atsakymus“. Atsiranda daugiau galimybių juos klasifikuoti, galima tiksliau išsiaiškinti atsakymų turinį, jų intensyvumą, palyginti gautus duomenis su kitais tyrimo metodais gautais rezultatais. Uždarų klausimų sudaryme reikalingas maksimalus galimų atsakymų variantų numatymas, nes kitaip jie neatliks savo funkcijos; todėl dažnai taikomas pusiau uždaras variantas, paliekant tuščią eilutę informanto nuomonei įrašyti. Atviruose klausimuose informantas reiškia savo nuomonę nevaržomas, tačiau atsakymai dažnai būna subjektyvesni, įvairesni ir juos sunkiau apibendrinti.

Tyrimo imtis. Tyrimo apklausos tikslas buvo atskleisti informantų požiūrį į užimtumo politikos įgyvendinimo Lietuvos probleminėse teritorijose situaciją, identifikuoti stiprybes ir kylančias problemas, bei nustatyti užimtumo politikos tobulinimo galimybes tose teritorijose. Todėl apklausos dalyvių atrankai kelti šie kriterijai: 1) darbas Užimtumo tarnyboje; 2) vadovaujančios pareigos; 3) darbas probleminėje teritorijoje; 4) ne mažesnė nei 5 metų darbinė patirtis. Visi informantai atitiko šiuos kriterijus, vidutinis darbo stažas įstaigoje sudarė 25 metus. Apklausoje dalyvavo 12 *Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovų* iš keturiolikos probleminių savivaldybių. Vienas informantas atsisakė dalyvauti tyrime dėl asmeninių priežasčių. Kitas tyrime nedalyvaujantis informantas yra pats tyrėjas, todėl siekiant išlaikyti tyrimo rezultatų objektyvumą, jis į tyrimo imtį neįtraukiamas.

Tyrimo organizavimas ir etika. Informantų apklausa buvo atliekama 2022 m. balandžio mėnesį. Su visais informantais susisiekti telefonu, pokalbio metu pristatytas tyrimo tikslas bei uždaviniai, probleminiai klausimai. Klausimynas informantams nusiųsta elektroniniu paštu. Į klausimus jie galėjo atsakyti jiems patogiu metu. Kaip teigia Gaižauskaitė ir Mikėnė (2014), tyrimuose, kuriuose duomenys renkami apklausos metodu, galioja visi bendriausi etiniai principai. Kadangi apklausos tyrimuose duomenys renkami iš informantų, ypatingai svarbu užtikrinti jų gerovę tiek paties

apklausos proceso metu, tiek po jo (užtikrinant, kad informantų dalyvavimas apklausoje bei jų suteikta informacija neturėtų nepageidaujamo atoveiksmio arba neigiamos įtakos). Galima skirti keletą svarbiausių informantų gerovę nusakančių principų: informuotas ir savanoriškas sutikimas dalyvauti tyrime; gautos informacijos konfidencialumo užtikrinimas; žalos informantams vengimas. Dalyvavimas apklausoje buvo savanoriškas (angl. voluntary participation), nebuvo taikomos jokios prievartinės paskatinimo dalyvauti apklausoje priemonės. Siekiant užtikrinti informantų konfidencialumą, jų atsakymai užkoduoti I1–I12 kodais. Informantų ir kodų sąsajos prieinamos tik tyrimo autoriui. Kad tyrimo metu bus laikomasi svarbiausių tyrimo etikos principų, užtikrintas tyrimo dalyvių konfidencialumas ir privatumas bei tyrimo metu gauta informacija bus naudojama apibendrinta ir tik moksliniais tikslais, informantai supažindinti prieš dalyvaujant apklausoje.

Duomenų apdorojimas: apklausos metu gauti atsakymai į kiekybinio tipo klausimus buvo grupuojami, sumuojami ir pateikti grafiškai. Taikant kokybinio tyrimo metodą, surinkus duomenis į atvirus klausimus, sudaryta lentelė su citatomis, kurioms priskirtos subkategorijos, padėjusios nustatyti užimtumo politikos įgyvendinimo probleminėse teritorijose tobulinimo kryptis.

III. UŽIMTUMO POLITIKOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOS PROBLEMINESE TERITORIJOSE TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

Siekiant nustatyti, kokia yra užimtumo politikos įgyvendinimo situacija probleminėse teritorijose, pirmiausiai yra atskleidžiamas šios srities teisinis reguliavimas, o po to apklausos raštu ir interviu būdu identifikuojamos šios situacijos priežastys ir galimi sprendimo būdai.

3.1. Užimtumo politikos svarbiausių dokumentų, lemiančių politikos įgyvendinimą Lietuvos probleminėse teritorijose, turinio analizė

Naudojant dokumentų turinio analizės metodą, buvo išnagrinėti svarbiausi dokumentai, lemiantys užimtumo politikos įgyvendinimą Lietuvos probleminėse teritorijose.

3.1.1. Užimtumo politikos įgyvendinimo nacionalinio teisinio reglamentavimo bruožai

Analizuojant Lietuvos Respublikos teisės aktus galima išskirti užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos dedamųjų reglamentavimo bruožus.

Pirmoji sistemos dalis yra priemonės (žr. 3.1 lent.). Išanalizavus priemones, kurios yra numatytos nacionaliniuose teisės aktuose matoma, kad priemonės apima tiek valstybės taikomas, tiek ir privataus verslo, bei kitų organizacijų taikomas priemones (finansines ir nefinansines).

3.1 lentelė

Užimtumo politikos įgyvendinimo priemonių teisinio reglamentavimo aspektai

Subkategorija	Citatos	Dokumentas
Valstybės taikomos finansinės priemonės (išmokos asmenims)	„Kai Lietuvos Respublikos Vyriausybė paskelbia ekstremaliąją situaciją ir karantiną, kurio metu nustato ūkinės veiklos apribojimus, savarankiškai dirbantis asmuo <...> turi teisę gauti išmoką savarankiškai dirbančiam asmeniui, jeigu jis atitinka šias sąlygas“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Kai Lietuvos Respublikos Vyriausybė paskelbia ekstremaliąją situaciją ir karantiną, individualią žemės ūkio veiklą vykdančias asmuo turi teisę gauti vienkartinę 200 eurų išmoką“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Valstybės taikomos finansinės priemonės (parama asmenims)	„Paramos judumui tikslas – kompensuoti kelionės išlaidas į darbo, stažuotės atlikimo vietą ar į Užimtumo tarnybos organizuojamus konsultavimo grupės užsiėmimus ir atgal“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas organizuojamas tiesiogiai darbo vietoje trūkstamiems darbo įgūdžiams įgyti asmenims“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Valstybės taikomos finansinės priemonės (subsidijos darbdaviams)	„Įgyvendinant remiamojo įdarbinimo priemones, darbdaviams, įdarbinusiems Užimtumo tarnybos siūstus asmenis <...> mokama subsidija darbo užmokesčiui“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Darbo vietų steigimo (pritaikymo) subsidijavimas organizuojamas <...> bedarbių neterminuotam įdarbinimui remti steigiant naujas (atsižvelgiant į neįgaliųjų negalią pritaikant esamas) darbo vietas“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Naujų darbo vietų steigimo bedarbiams įdarbinti projektų, padedančių sutelkti vietas bendruomenės ir socialinių partnerių pastangas didinti atskirų savivaldybių (seniūnijų) gyventojų užimtumą (toliau – vietinių užimtumo iniciatyvų projektai),	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.

Subkategorija	Citatos	Dokumentas
	įgyvendinimas organizuojamas bedarbių neterminuotam įdarbinimui remti steigiant naujas darbo vietas“.	
	„Savarankiško užimtumo rėmimas organizuojamas <...> asmenims, siekiant paremti darbo vietų steigimą sau“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Darbdavio inicijuotos mokymo priemonės	„Darbdavys privalo imtis priemonių darbuotojų kvalifikacijai ir jų profesionalumui, gebėjimui prisitaikyti prie besikeičiančių verslo, profesinių ar darbo sąlygų didinti“.	Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas
	„Darbdavys privalo apmokyti darbuotoją dirbti tiek, kiek tai būtina jo darbo funkcijai atlikti“.	Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas
	„sudaryti vienodas darbo sąlygas, galimybes kelti kvalifikaciją, persikvalifikuoti, įgyti praktinio darbo patirties, taip pat teikti vienodas lengvatas“.	Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas Nr. VIII-947
Užimtumo tarnybos taikomos nefinansinės priemonės (informavimas ir konsultavimas)	„Informavimo paslaugos teikiamos siekiant padėti darbo ieškantiems asmenims susirasti darbą ar įgyti paklausią darbo rinkoje kvalifikaciją ar kompetencijas, reikalingas įsidarbinti, o darbdaviams – susirasti tinkamų darbuotojų“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Konsultavimo paslaugos teikiamos siekiant padidinti darbo ieškančių asmenų motyvaciją įsidarbinti ar mokytis, patarti dėl darbo keitimo, padėti jiems pasirinkti profesiją ar planuoti karjerą, atsižvelgiant į asmenines savybes ir darbo rinkos poreikius“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Užimtumui didinti gali būti rengiamos šios programos: 1) nedarbo prevencijos;...“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Įvairių organizacijų taikomos nefinansinės priemonės (švietimas, ugdymas, pameistrystė)	„Bedarbių ir užimtų asmenų profesinis mokymas pagal formaliojo profesinio mokymo programas organizuojamas trišalėje arba dvišalėje sutartyje numatytomis sąlygomis“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu įgytų kompetencijų pripažinimas organizuojamas dvišalėje sutartyje“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Stazuotė, kaip neatlygintinas darbo praktikos laikotarpis, skirtas asmens darbo įgūdžiams ar profesinei kvalifikacijai kelti, atkurti ar tobulinti“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Įdarbinimas pagal pameistrystės darbo sutartį gali būti organizuojamas asmenims, kurie dalyvauja profesiniame mokyme taikant pameistrystės formą“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Kitos priemonės	„Įdarbinimo su pagalba paslaugos gali būti teikiamos <...> asmenims, Užimtumo tarnybos priskirtiems vidutinių ar ribotų įsidarbinimo galimybių grupei, siekiant jiems individualiai suteikti pagalbą įsidarbinti ir (ar) įsitvirtinti darbo vietoje“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Lydimoji pagalba įsidarbinus teikiama darbdavio ar neįgalaus asmens prašymu, siekiant užtikrinti įdarbinimo tvarumą“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Privalomos užtikrinti garantijos	„Teisę gauti darbo paieškos išmoką turi visas šias sąlygas atitinkantis Užimtumo tarnyboje įsiregistravęs asmuo“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Skelbimuose priimti į darbą, valstybės tarnybą arba mokytis draudžiama nurodyti reikalavimus, suteikiančius pirmenybę lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos	Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas Nr. IX-1826

Subkategorija	Citatos	Dokumentas
	pagrindu“.	
	„darbdavys arba darbdavio atstovas privalo: 1) priimdamas į darbą ar perkeldamas į aukštesnes pareigas, taikyti vienodus atrankos kriterijus ir sąlygas“.	Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas Nr. VIII-947
	„už tokį patį ar vienodos vertės darbą mokėti vienodą darbo užmokestį, įskaitant visus papildomus uždarbius, bet koku būdu darbdavio arba darbdavio atstovo išmokamus darbuotojui už jo atliktą darbą“.	Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas Nr. VIII-947
	„Darbdavys darbuotojui ar darbuotojų grupei gali skelbti prastovą“.	Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal nurodytus teisės aktus.

Antroji sisteminės prieigos dalis – procesai (žr. 3.2 lent.). Pastebima, kad procesų teisiniame reguliavime svarbi vieta tenka ne tik asmens įsidarbinimo procesui, paramai jam įsidarbinti, tačiau ir santykių tarp asmens ir darbdavio reglamentavimui.

3.2 lentelė

Užimtumo politikos įgyvendinimo procesų teisinio reglamentavimo aspektai

Subkategorija	Citatos	Dokumentas
Asmens aktyvumas darbo rinkoje	„Asmuo yra laikomas dirbančiu, jeigu jis dirba pagal darbo sutartį ar darbo santykiams prilygintų teisinių santykių pagrindu“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Savarankiškai dirbantis asmuo yra fizinis asmuo, kuris užsiima šia pagal savo pobūdį ir turinį neturinčia darbo santykiams ar darbo santykiams prilyginamiems teisiniams santykiams būdingo darbą atliekančio asmens pavaldumo asmeniui, kurio naudai yra atliekamas darbas, požymio veikla, kuriai būdingas tęstinumas ir (ar) kartotinumai bei galimybė tokią veiklą vykdyti ateityje“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Asmens neaktyvumas darbo rinkoje	„Bedarbis yra asmuo, kuris atitinka visas šias sąlygas: 1) nedirba pagal darbo sutartį ar nėra darbo santykiams prilygintų teisinių santykių subjektas“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Bedarbio statusas sustabdomas laikotarpiu, kai: 1) bedarbis dalyvauja paramos mokymuisi arba remiamojo įdarbinimo priemonėse“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Asmenų darbo paieška	„Ieškantys darbuotojų darbdaviai informuoja Užimtumo tarnybą apie laisvas darbo vietas, darbo funkcijas ir darbo pobūdį, darbo apmokėjimo ir kitas sąlygas bei pretendentams įsidarbinti keliamus kvalifikacinius reikalavimus. Užimtumo tarnyba registruoja laisvas darbo vietas ir jas skelbia viešai“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Užimtumo tarnyba Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka registruoja darbo ieškančius asmenis, priskiria juos atitinkamai darbo ieškančių asmenų grupei“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Užimtumo rėmimas kaip institucinė galimybių paieška nedirbantiems	„Užimtumo rėmimo sistemos tikslas – siekti visiško gyventojų užimtumo, mažinti jų socialinę atskirtį ir stiprinti socialinę sanglaudą“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Bedarbiams, įsiregistravusiems Užimtumo tarnyboje, sudaromi individualūs užimtumo veiklos planai“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Užimtumo rėmimo politiką įgyvendinančios įstaigos Lietuvos	Lietuvos Respublikos

Subkategorija	Citatos	Dokumentas
	Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka atlieka darbo rinkos paslaugų teikimo ir aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimo efektyvumo vertinimą“.	Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„derinti darbo pasiūlą ir paklausą, siekiant išlaikyti darbo rinkos pusiausvyrą“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„didinti darbo ieškančių darbingo amžiaus asmenų užimtumo galimybes“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Užimtumo teisinis reguliavimas	„reglamentuoja individualiuosius darbo santykius, kurie atsiranda sudarius darbo sutartį“.	Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas
	„Darbo sutarties šalys yra darbuotojas ir darbdavys“.	Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas
	„Darbo sutartis – darbuotojo ir darbdavio susitarimas, pagal kurį darbuotojas įsipareigoja būdamas pavaldus darbdaviui ir jo naudai atlikti darbo funkciją, o darbdavys įsipareigoja už tai mokėti darbo užmokestį“.	Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas
Darbdavio ir darbuotojo santykių reguliavimas	„Darbdavys ne rečiau kaip kartą per mėnesį raštu ar elektroniniu būdu privalo darbuotojui pateikti informaciją apie jam apskaičiuotas, išmokėtas ir išskaičiuotas sumas“.	Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas
	„Darbo ginčai nagrinėjami remiantis pagarbos kitos šalies teisėtiems interesams, ekonomiškumo, koncentruotumo, šalių kooperacijos (bendradarbiavimo) principais“.	Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas
	„Darbo taryba darbdavio iniciatyva privalo būti sudaryta, kai vidutinis darbdavio darbuotojų skaičius yra dvidešimt ir daugiau darbuotojų“.	Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas
	„Draudžiama diskriminuoti dėl lyties priimant į darbuotojų, darbdavių organizacijas ar kitas organizacijas (asociacijas), kurių nariai turi tam tikrą profesiją, dalyvaujant organizacijų (asociacijų) veikloje, įskaitant šių organizacijų (asociacijų) teikiamą naudą“.	Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas Nr. VIII-947
Užimtumo programavimas	„atsižvelgdama į Vyriausybės patvirtintus regioninės politikos prioritetus ir regionų plėtros tarybų patvirtintus regionų plėtros planus, rengia ir, suderinusi su regionų plėtros tarybomis, tvirtina planuojamų įgyvendinti einamaisiais biudžetiniais metais aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimo programas ir viešai jas skelbia“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Užimtumo situacijos stebėseną	„Užimtumo tarnyba, atlikdama šalies ir atskirų jos regionų darbo rinkos stebėseną, vykdo darbo ieškančių asmenų ir laisvų darbo vietų apskaitą, rengia padėties darbo rinkoje vertinimo ataskaitas bei darbo rinkos prognozes ir jas skelbia viešai“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Užimtumo ir darbo rinkos stebėsenos paskirtis – sudaryti sąlygas užimtumo rėmimo politikos subjektams priimti pagrįstus sprendimus“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Socialinių teisių ir garantijų užtikrinimas	„Asmuo, manantis, kad buvo pažeistos jo lygios galimybės, turi teisę kreiptis į lygių galimybių kontrolierių“.	Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas Nr. IX-1826
	„Kiekvienas fizinis, juridinis asmuo, kita organizacija ir jos padalinys turi teisę pateikti lygių galimybių kontrolieriui skundą dėl lygių galimybių pažeidimo“.	Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas Nr. IX-1826
	„Teisę į nedarbo draudimo išmoką turi Užimtumo tarnyboje įsiregistravę <...> asmenys, kuriems suteiktas bedarbio statusas“.	Lietuvos Respublikos Nedarbo socialinio draudimo įstatymas Nr. IX-1904
	„Teisę į dalinio darbo išmoką turi apdraustieji, kuriems Lietuvos Respublikos darbo kodekso nustatyta tvarka darbdavys savo	Lietuvos Respublikos Nedarbo socialinio draudimo

Subkategorija	Citatos	Dokumentas
	sprendimu nustato dalinį darbą“.	įstatymas Nr. IX-1904

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal nurodytus teisės aktus.

Trečioji sisteminės prieigos dalis – struktūros (žr. 3.3 lent.). Pastebima, kad struktūros atlieka įvairias funkcijas, todėl galima išskirti struktūrų teisinio reglamentavimo aspektus būtent pagal jas.

3.3 lentelė

Užimtumo politikos įgyvendinimo struktūrų teisinio reglamentavimo aspektai

Subkategorija	Citatos	Dokumentas
Užimtumo politikos formavimo struktūros	„Užimtumo rėmimo politiką formuoja, jos įgyvendinimą organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja: 1) Lietuvos Respublikos Vyriausybė; 2) Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kitos ministerijos“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„valstybės institucijos <...> užimtumo rėmimo politiką formuoja konsultuodamosi su socialiniais partneriais“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Užimtumo politikos įgyvendinimo struktūros	„Užimtumo rėmimo politiką įgyvendina: 1) Užimtumo tarnyba, kitos valstybės institucijos ir įstaigos; 2) savivaldybių institucijos ir įstaigos; 3) kiti juridiniai ir fiziniai asmenys“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Užimtumo tarnyba užimtumo rėmimo politiką įgyvendina bendradarbiaudama su Užimtumo taryba“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Savivaldybių institucijos ir įstaigos dalyvauja įgyvendinant <...> nustatytas užimtumo rėmimo priemonės bei rengia ir įgyvendina <...> nustatytas užimtumo didinimo programas“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Socialiniai partneriai, įgyvendindami užimtumo rėmimo politiką, savo interesams atstovauja dalyvaujant Lietuvos Respublikos trišalės tarybos ir trišalių tarybų (komitetų, komisijų) prie užimtumo rėmimo politiką įgyvendinančių įstaigų veikloje“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Trišalės tarybos (komitetai, komisijos) prie užimtumo rėmimo politiką įgyvendinančių įstaigų svarsto ir teikia pasiūlymus dėl įstaigų prioritetinių veiklos kryptių nustatymo, užimtumo didinimo programų rengimo tikslingumo, darbo rinkos paslaugų teikimo ir užimtumo rėmimo priemonių įgyvendinimo, veiklos efektyvumo didinimo“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Nevyriausybinių organizacijų, kitų organizacijų ir vietos bendruomenių atstovai, atstovaujantys darbo ieškančių asmenų grupių interesams, gali dalyvauti patariamojo balso teise trišalių tarybų (komitetų, komisijų) prie užimtumo rėmimo politiką įgyvendinančių įstaigų ir teikti užimtumo rėmimo politiką įgyvendinančioms institucijoms pasiūlymus darbo ieškančių asmenų užimtumo klausimams spręsti“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
	„Užimtumo stebėseną <...> atlieka Vyriausybės strateginės analizės centras Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka“.	Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymas Nr. XII-2470.
Užimtumo stebėseną atliekančios struktūros		
Užimtumo santykius organizacijose reguliuojančios struktūros	„Lietuvos Respublikos Vyriausybė tvirtina Darbuotojų vidutinio darbo užmokesčio skaičiavimo tvarkos aprašą“.	Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas
	„Minimalųjį valandinį atlygį ir minimaliąją mėnesinę algą tvirtina Lietuvos Respublikos Vyriausybė, gavusi Lietuvos Respublikos trišalės tarybos rekomendaciją ir atsižvelgdama į šalies ūkio vystymosi rodiklius bei tendencijas“.	Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas

Subkategorija	Citatos	Dokumentas
	„Darbo ginčų komisijos yra nuolatinės ir veikia prie Valstybinės darbo inspekcijos teritorinių skyrių“.	Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas
	„Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritorinis skyrius sprendimą dėl dalinio darbo išmokos mokėjimo priima...“.	Lietuvos Respublikos Nedarbo socialinio draudimo įstatymas Nr. IX-1904
	„Nedarbo draudimui skirtos lėšos numatomos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžete:.	Lietuvos Respublikos Nedarbo socialinio draudimo įstatymas Nr. IX-1904
	„Nedarbo draudimo ir dalinio darbo išmokas apskaičiuoja, skiria ir moka Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniai skyriai“.	Lietuvos Respublikos Nedarbo socialinio draudimo įstatymas Nr. IX-1904
Užimtumui reikalingų specialistų rengimu užsiimančios struktūros	„Švietimo įstaigos, kiti švietimo teikėjai bei mokslo ir studijų institucijos privalo užtikrinti vienodas sąlygas asmenims nepaisant lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos“.	Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas Nr. IX-1826
	„Švietimo ir mokslo įstaigos privalo: 1) užtikrinti moterims ir vyrams vienodas sąlygas priimančią profesinio mokymo įstaigas, aukštąsias mokyklas, keliant kvalifikaciją, ugdam profesinius įgūdžius ir suteikiant praktinio darbo patirties;...“	Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas Nr. VIII-947
Lygias galimybes užimtumo srityje reguliuojančios struktūros	„Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos pagal kompetenciją privalo: 1) užtikrinti, kad visuose jų rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės;...“	Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas Nr. VIII-947
	„Valstybės institucijos priemonės lygioms galimybėms užtikrinti numato strateginio planavimo dokumentuose“.	Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas Nr. IX-1826
	„Savivaldybių institucijos priemonės lygioms galimybėms užtikrinti numato savivaldybės strateginiame plėtros plane ir (ar) savivaldybės strateginiame veiklos plane“.	Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas Nr. IX-1826

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal nurodytus teisės aktus.

Taigi, nacionaliniuose teisės aktuose yra aiškiai apibrėžtos galimos taikyti priemonės, procesai ir struktūros, kurie yra reikalingi formuojant ir įgyvendinant užimtumo politiką. Juose galima išvelti tiek nacionalinio, tiek ir vietos lygmens institucijų įsitraukimą. Beje, sisteminėje prieigoje svarbus ne tik viešojo sektoriaus organizacijų vaidmuo, bet ir verslo įmonių bei nevyriausybinų organizacijų prisidėjimas užtikrinant užimtumo augimą. Tačiau atsižvelgiant į tai, jog probleminės teritorijos turi dar ir savo specifiką, yra kuriamos specialios programos, pritaikytos šių teritorijų užimtumo problemoms spręsti.

3.1.2. Užimtumo didinimo 2014–2020 m. programos probleminėse teritorijose turinio analizė

Pasitelkiant dokumentų turinio analizės metodą, buvo išnagrinėta Užimtumo didinimo 2014–2020 metų programa, vykdyta probleminėse teritorijose.

Analizuojant šią programą sisteminiu požiūriu, pirmiausiai buvo išskirtos priemonės, kurias planuota realizuoti programos įgyvendinimo laikotarpiu (žr. 3.4 lent.).

Užimtumo didinimo probleminėse teritorijose programos priemonės

Subkategorija	Citatos
Finansavimo ir rėmimo	„numatoma sudaryti palankesnes verslo pradžios sąlygas, užtikrinti stabilią mokestinę aplinką, mažinti bendrą reguliavimo našą ir didinti darbo santykių lankstumą“.
	„tęsti investicijų pritraukimo iniciatyvas, akcentuojant atskirų regionų privalumus, plėtoti privačioms investicijoms reikalingą infrastruktūrą, skatinti klasterių plėtrą regionuose“.
	„skatinti naujų įmonių kūrimą ir savarankišką veiklą, teikti konsultacinę pagalbą verslo pradžiai, didinti verslo paslaugų bei finansinių išteklių prieinamumą pradedantiems ir plėtojantiems verslą asmenims, įtraukti gyventojų verslumo ugdymą į šalies švietimo sistemą“.
	„teikti paramą darbdaviams, kuriantiems naujas darbo vietas ir į pirmąją darbo vietą įdarbinantiems jaunimą“.
	„teikti pagalbą jaunuoliams iki 25 metų, kurie per 4 mėnesius nuo darbo netekimo arba formaliojo mokymo baigimo gautų tinkamą darbo pasiūlymą arba tęstų mokslus, įskaitant mokymą, organizuojamą pameistrystės forma, ir turėtų galimybę atlikti praktiką arba stažuotis konkrečioje įmonėje“.
	„taikyti tikslingas paskatas įdarbinti vyresnio amžiaus darbuotojus, remti vyresnių asmenų įgytos darbo patirties perdavimą jaunimui panaudojant įvairias patirties perdavimo formas“.
	„sudaryti palankias sąlygas dirbti sulaukus pensinio amžiaus“.
	„vykdyti ilgalaikių bedarbių aktyvinimo priemones, motyvuojančias dirbti, didinti aktyvios darbo rinkos politikos priemonių finansavimą, jų aprėptį ir veiksmingumą“.
	„sudaryti galimybes vietos lygmeniu plėtoti savivaldybių ir socialinių partnerių partnerystę, siekiant kurti darbo vietas, toliau remti jaunuosius ūkininkus ir ne žemės ūkio paskirties verslą kaimo vietovėse, teikti paramą darbdaviams teritorijose, kuriose aukštas nedarbo lygis“.
Švietimo ir mokymosi	„tobulinti profesinio orientavimo (karjeros) paslaugų sistemą – remti įvairių formų profesinio orientavimo (karjeros) paslaugų teikimą realioje ir virtualioje aplinkoje, spręsti jos finansavimo klausimus“.
	„tobulinti studijų turinį, gerinti praktinio mokymo kokybę, sudaryti sąlygas įgyti daugiau praktinių įgūdžių realiose darbo vietose, optimizuoti programų pasiūlą atsižvelgiant į regionų ūkio poreikius ir perspektyvas, taip pat planuoti priėmimą į profesines ir aukštąsias mokyklas remiantis specialistų pasiūlos ir paklausos darbo rinkoje prognozių duomenimis“.
	„tobulinti jaunimo profesijos įgūdžius, įgyjamus realioje darbo vietoje, mokantis pameistrystės forma, atliekant praktiką ar stažuotę įmonėje, skatinti jaunuolių savarankišką darbą ir remti jaunimo verslo kūrimo iniciatyvas“.
	„skatinti vyresnio amžiaus darbuotojų mokymąsi taikant lanksčias suaugusiųjų mokymo formas“.
	„suteikti vyresnio amžiaus bedarbiams įgūdžių atnaujinimo ir perkvalifikavimo galimybę“.
	„didinti darbo rinkos paslaugų prieinamumą atsižvelgiant į individualius poreikius, tobulinti bedarbių įvertinimo ir profiliavimo sistemą“.
	„taikyti lanksčius ilgalaikių ir žemos kvalifikacijos bedarbių perkvalifikavimo modelius, kad bedarbiai per trumpą laiką būtų apmokyti tam tikros specialybės, skatinti bedarbius pradėti savarankiškai dirbti, ypač kaimo gyvenamosiose vietovėse“.
Socialinės atskirties mažinimo	„didinti neįgaliųjų socialinės ir profesinės rehabilitacijos sistemų aprėptį ir veiksmingumą“.
	„suformuoti neįgaliųjų įdarbinimo tarpininkavimo ir palaikymo darbo vietoje įsidarbinus sistemą“.
	„plėtoti lanksčias ir inovacines užimtumo formas ir švietimo sistemos galimybes, atsižvelgiant į turimą negalią, pritaikyti darbo aplinką neįgaliųjų reikmėms“.
	„tobulinti socialinių įmonių veiklos teisinę bazę ir neįgaliųjų įdarbinimo rėmimo sistemą“.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal nurodytą programą.

Užimtumo didinimo 2014-2020 metų programoje galima išskirti numatytas finansines, švietimo bei socialines priemones. Jos orientuotos į atskirų regionų plėtrą. Investicijų pritraukimo skatinimas, naujų darbo vietų kūrimas, ilgalaikių bedarbių, jaunimo bei vyresnio amžiaus asmenų įdarbinimo rėmimas yra vienas aktualiausių probleminėse teritorijose užimtumo didinimo uždavinių. Tam skirtas ir profesinio mokymo tobulinimas bei įvairios socialinės atskirties mažinimo priemonės.

Analizuojant šią programą buvo išskirtas ir antrasis sisteminės prieigos elementas – procesai, kuriais buvo siekiama realizuoti programos tikslus (žr. 3.5 lent.).

3.5 lentelė

Užimtumo didinimo probleminėse teritorijose programos procesai

Kategorija	Subkategorija	Citatos
Problemų identifikavimas prieš tikslų įgyvendinimą	Žemas jaunų žmonių užimtumas	„Aukštas jaunimo nedarbo lygis gali padaryti neigiamą ilgalaikį poveikį – didėja rizika ir ateityje neturėti darbo, gauti mažesnes pajamas“.
	Žemo išsilavinimo lygio rizikos	„Su sunkumais darbo rinkoje susiduria žemą išsilavinimą turintys asmenys, ypač kaimo gyvenamųjų vietovių gyventojai, kuriems sunku vietinėje darbo rinkoje rasti turimą kompetenciją atitinkantį darbą“.
	Motyvacijos mažėjimo rizikos	„Dėl nuolat aukšto ilgalaikio nedarbo lygio bedarbiai praranda motyvaciją dirbti, tampa socialiai atskirtais nuolatiniiais socialinės paramos gavėjais. Tai sudaro kliūtis darbo rinkoje panaudoti bedarbių ir nuo darbo rinkos nutolusių neaktyvių gyventojų potencialą“.
	Emigracijos keliamos rizikos	„emigracija mažina darbingo amžiaus gyventojų skaičių ir darbo jėgą, didina vidutinį darbo rinkos dalyvių amžių, spartina visuomenės senėjimą ir riboja galimybes padengti socialinės apsaugos išlaidas“.
	Verslumo sistemos stoka	„nesukurta nuosekli verslumo ugdymo sistema, kuri skatintų jaunos asmenis, baigusius mokslus ir studijas, pradėti verslą, sunku gauti kreditų ir patekti į rinką, sudėtingos administracinio reguliavimo procedūros, griežtas darbo santykių reglamentavimas“.
Situaciją teigiamai lemiančių veiksnių identifikavimas	Darbo vietų plėtra verslo sektoriuje padidina užimtumą	„gyventojų užimtumas labiausiai auga dėl to, kad daugėja užimtų privačiame sektoriuje ir savarankiškai dirbančių asmenų“.
Situaciją neigiamai lemiančių veiksnių identifikavimas	Darbo vietų kūrimo nepakankama sparta	„darbo vietų nesukuriama tiek, kad būtų galima sparčiai ir tvariai laisvus darbo išteklius įtraukti į darbo rinką“.
	Kvalifikacijos ir motyvacijos stoka	„auga nekvalifikuotų ar kvalifikaciją praradusių bedarbių dalis, daugėja ilgalaikių bedarbių, nepasirengusių konkuruoti darbo rinkoje, ypač kaimo gyvenamosiose vietovėse. Kvalifikacijos ir motyvacijos dirbti stoka yra pagrindinė kliūtis integruotis į darbo rinką“.
	Nepakankami ištekliai kvalifikuotoms darbo vietoms užimti	„Darbo rinkoje klostosi situacija, kai, esant aukštam nedarbo lygiui ir intensyviai emigracijai, laisvos darbo vietos neužimamos dėl kvalifikuotos darbo jėgos trūkumo arba dėl to, kad darbo ieškančių žmonių kompetencija neatitinka laisvoms darbo vietoms užimti keliamų reikalavimų“.
	Ilgalaikis nedarbas	„Tarp registruotų bedarbių beveik pusė jų darbo neturėjo daugiau kaip vienus metus, kas ketvirtas – daugiau kaip dvejus metus“.
	Jaunimo nedarbas	„Padaugėjo nekvalifikuoto ir net pagrindinio išsilavinimo neturinčio jaunimo. Nedirbantis ir nesimokantis jaunimas stokoja paskatų mokytis, įgyti profesinę kvalifikaciją ar dirbti“.
	Alternatyvių ekonominių veiklų trūkumas	„Šalies regionuose, ypač kaimo vietovėse, sukuriami neužtenkamai darbo vietų. Vangi netradicinių (alternatyvių) ekonominės veiklos sričių plėtra kaimo gyvenamosiose vietovėse neskatina kurti naujų darbo vietų“.
Galimų veiksmų planavimas	Profesinio mokymo turinio ir programų atnaujinimas atliepiant poreikius	„Kvalifikuotai darbo jėgai parengti reikia modernizuoti profesinį mokymą, tobulinti studijų turinį ir procesą. Turi būti siekiama, kad studijų ir mokymo programų pasiūla jaunimui ir suaugusiesiems atitiktų darbdavių ir regionų ūkio poreikius. Užtikrinant praktinio mokymo kokybę, svarbu sudaryti besimokantiems kuo daugiau galimybių įgyti konkrečių praktinių įgūdžių realiose darbo vietose“.
	Kvalifikuoto darbo vietų kūrimas	„sukūrus naujų darbo vietų aukštos kvalifikacijos specialistams, būtų galima tikėtis teigiamo poveikio kvalifikuotos darbo jėgos emigraciniams procesams“.

Kategorija	Subkategorija	Citatos
	Teritorijos patrauklumo didinimas užimtumo pasirinkimu	„pasiekti kuo didesnį gyventojų užimtumą, kad kiekvienas gyventojas galėtų rasti turimą kvalifikaciją atitinkantį darbą ir užsitikrinti tinkamą pragyvenimo lygį“.
	Užsienio investicijų pritraukimas	„tiesioginės užsienio investicijos turi maksimaliai prisidėti prie darbo vietų kūrimo ir užimtumo didinimo regionuose“.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal nurodytą programą.

Analizuojant Užimtumo programos procesus, galima išskirti problemas bei neigiamus veiksnius, kurie turi įtakos aukštam nedarbo lygiui probleminėse teritorijose. Taip pat išskirti teigiami veiksniai bei planai užimtumo didinimui.

Programoje taip pat galima identifikuoti trečiąją sisteminės prieigos elementą – struktūras, kurios turėjo realizuoti programos tikslus (žr. 3.6 lent.).

3.6 lentelė

Užimtumo didinimo probleminėse teritorijose programos struktūros

Subkategorija	Citatos
Viešojo valdymo institucijos	„Programos įgyvendinimą koordinuoja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija“.
	„tikslams ir uždaviniams įgyvendinti ir planuojamiems rezultatams pasiekti parengiamas tarpinstitucinis veiklos planas. Jį tvirtina Lietuvos Respublikos Vyriausybė“.
	„Įgyvendinant Programą taip pat siūloma dalyvauti savivaldybėms ir socialiniams partneriams“.
	„Informaciją apie tarpinstitucinio veiklos plano priemonių vykdymą ir rodiklių pokyčius Socialinės apsaugos ir darbo ministerija teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijai 2 kartus per metus“.
Viešojo sektoriaus organizacijos	„Švietimo ir mokymo sistema nepakankamai greitai reaguoja į darbo rinkos poreikius, ugdydama tinkamus įgūdžius ir kompetencijas“.
	„sutelkiant verslo, švietimo ir darbo rinkos sektorius, taip pat įtraukiant socialinius partnerius ir savivaldybes į užimtumo politikos formavimą“.
Privataus sektoriaus organizacijos	„Verslas sukuria naujas įmones ir darbo vietas, atveria naujas rinkas, skatina įgyti naujų įgūdžių ir gebėjimų“.
Tarpsektorinio bendradarbiavimo struktūros	„dalyvauja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija, Žemės ūkio ministerija ir Vidaus reikalų ministerija, šioms ministerijoms pavaldžios ir kitos su užimtumo iniciatyvomis susijusios institucijos, taip pat kitos ministerijos, įstaigos, įmonės ir organizacijos“.
	„Informaciją apie tarpinstitucinio veiklos plano priemonių vykdymą ir rodiklių pokyčius Socialinės apsaugos ir darbo ministerija teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijai 2 kartus per metus“.
	„sutelkiant verslo, švietimo ir darbo rinkos sektorius, taip pat įtraukiant socialinius partnerius ir savivaldybes į užimtumo politikos formavimą“.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal nurodytą programą.

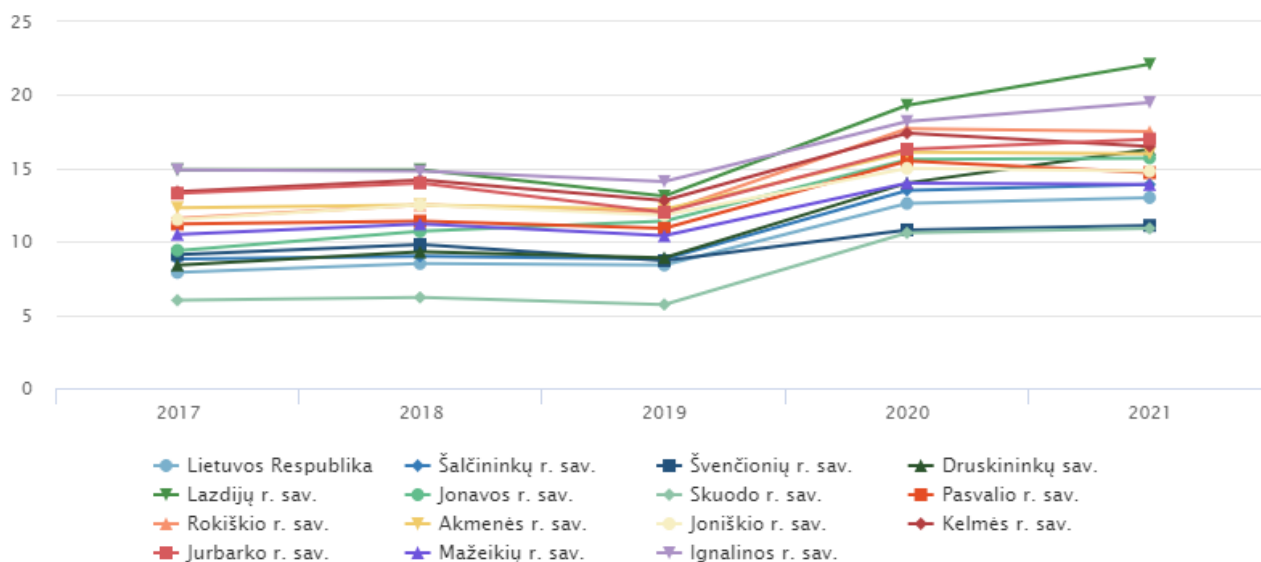
Įgyvendinant 2014-2020 metų Užimtumo didinimo programą numatytas viešojo valdymo institucijų bei viešojo sektoriaus organizacijų vaidmuo, privataus sektoriaus įsitraukimas bei tarpsektorinis bendradarbiavimas.

Numatytų užimtumo didinimo priemonių taikymas, problemų identifikavimas ir jų sprendimo būdų įgyvendinimas nulemia probleminių teritorijų vystymosi kryptis. Atliekant šių teritorijų užimtumo situacijos analizę, galima nustatyti šios grupės savivaldybių panašumus bei skirtumus.

3.2. Užimtumo situacijos Lietuvos probleminėse teritorijose analizė

Naudojant antrinės duomenų analizės metodą, buvo išnagrinėti probleminių teritorijų ekonominiai ir socialiniai rodikliai 2017–2021 metų laikotarpiu.

Vienas svarbiausių užimtumo situaciją atspindinčių rodiklių yra nedarbo lygis (žr. 3.1 pav.).

3.1 pav. Nedarbo lygio kitimas 2017-2021 m., proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistika, 2022

Kaip matoma iš 3.2.1. pav. visose savivaldybėse, išskyrus Škuodo, iki Covid-19 pandemijos nedarbo lygis buvo aukštesnis nei Lietuvos vidurkis. Tačiau ir Škuodo savivaldybėje nedarbo lygis 2021 m. jau siekė 10,9 proc., beveik dvigubai daugiau nei 2017 metais. 2019 metais prasidėjus Covid-19 epidemijai nedarbo lygis padidėjo visose nagrinėjamose teritorijose. Aukščiausias nedarbas buvo Lazdijų, Ignalinos ir Rokiškio rajonuose. Atitinkamai 22,1 proc., 19,5 proc. ir 17,5 proc. (žr. 3.2.1. lent.). Mažiausiai nedarbas per šį laikotarpį padidėjo Švenčionių r. savivaldybėje. Jei 2017 m. jis siekė 8,8 proc., tai 2021 metais padidėjo iki 11,1 proc., tačiau neviršijo Lietuvos vidurkio. Daugiausia nedarbo lygis kilo Druskininkų ir Lazdijų rajonuose, t. y. beveik po aštuonis procentus.

3.7 lentelė

Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis 2017–2021 m. laikotarpiu

		Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis proc.				
		2017	2018	2019	2020	2021
Vyrai ir moterys	Lietuvos Respublika	7,9	8,5	8,4	12,6	13
	Šalčininkų r. sav.	8,8	9	8,8	13,5	13,9
	Švenčionių r. sav.	9,1	9,8	8,7	10,8	11,1
	Druskininkų sav.	8,4	9,3	8,9	14	16,3
	Lazdijų r. sav.	14,9	14,9	13,1	19,3	22,1
	Jonavos r. sav.	9,4	10,7	11,4	15,6	15,7
	Škuodo r. sav.	6	6,2	5,7	10,6	10,9
	Pasvalio r. sav.	11,2	11,4	10,9	15,5	14,7
	Rokiškio r. sav.	11,6	12,5	12	17,7	17,5

	Akmenės r. sav.	12,3	12,5	12,2	16,1	16
	Joniškio r. sav.	11,5	12,5	11,8	15	14,8
	Kelmės r. sav.	13,4	14,2	12,8	17,4	16,5
	Jurbarko r. sav.	13,3	14	12	16,3	17
	Mažeikių r. sav.	10,5	11,2	10,4	14	13,9
	Ignalinos r. sav.	14,9	14,8	14,1	18,2	19,5

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistika, 2022

2017 metais tik Skuodo, Druskininkų ir Mažeikių savivaldybėse bendras gyventojų užimtumo lygis buvo didesnis nei visos Lietuvos vidurkis. Pats mažiausias užimtumo lygis fiksuotas Joniškio, Akmenės ir Ignalinos r. savivaldybėse. Jis siekė tik šiek tiek daugiau nei 50 proc., kai tuo tarpu bendras Lietuvos vidurkis sudarė 70,4 proc. užimtų gyventojų. Tačiau 2021 metais Skuodo savivaldybėje užimtumo lygis sudarė tik 64,8 proc. (žr. 3.8 lent.) ir sistemingai mažėjo per visą nagrinėjamą laikotarpį. Kai tuo tarpu Joniškio savivaldybėje užimtumas nuolat augo ir 2021 metais beveik pasiekė Lietuvos vidurkį (72,5 proc.). Užimtumas padidėjo ir Druskininkų savivaldybėje bei išliko aukščiausias iš visų nagrinėjamų teritorijų. Nuo 2017 iki 2021 metų Mažeikių rajone jis sumažėjo beveik 3 procentais. Užimtumas per nagrinėjamą laikotarpį taip pat didėjo, nors ir nepasiekė Lietuvos vidurkio, Ignalinos, Rokiškio bei Akmenės rajonuose. Kitose savivaldybėse jis keitėsi nežymiai.

3.8 lentelė

Gyventojų užimtumo lygis 2017–2021 m. probleminėse teritorijose

			Užimtumo lygis proc.				
			2017	2018	2019	2020	2021
15–64	Vyrų ir moterų	Lietuvos Respublika	70,4	72,4	73	71,6	72,5
		Šalčininkų r. sav.	63,2	66	62	58,6	60,9
		Švenčionių r. sav.	65,1	59,8	59	66,3	71,9
		Druskininkų sav.	72,3	80,3	83,2	77,2	78,8
		Lazdijų r. sav.	63,5	64,3	65,2	54,8	63,8
		Jonavos r. sav.	67,4	69,1	68,2	63,3	68,7
		Skuodo r. sav.	77	72,4	70,7	66,3	64,8
		Pasvalio r. sav.	59,5	55,6	62	60,2	63
		Rokiškio r. sav.	56,4	68	65,2	59,5	68,8
		Akmenės r. sav.	54,4	69,3	65,2	62,1	64,5
		Joniškio r. sav.	53,3	54,4	62,2	70	71,3
		Kelmės r. sav.	58,9	61,3	57,3	55,5	61,5
		Jurbarko r. sav.	67,5	65,7	62,9	62,1	61,8
		Mažeikių r. sav.	72,2	76,2	79,3	71,6	69,4
		Ignalinos r. sav.	54,4	49,6	51,8	53,5	66
	Vyrų	Lietuvos Respublika	70,6	73,3	73,5	72,2	73,1
		Šalčininkų r. sav.	63,9	68	63,3	63,7	61,9
		Švenčionių r. sav.	63,8	67,5	60	62,1	69,2
		Druskininkų sav.	73,4	78,5	84	78,7	83,1
		Lazdijų r. sav.	64,6	58	62,8	61,5	73,4
		Jonavos r. sav.	67,6	73,2	71	65,2	74,4
		Skuodo r. sav.	82	68,1	59,5	63,2	65,6
		Pasvalio r. sav.	57,7	51,4	58,1	63,1	73,4
		Rokiškio r. sav.	57,6	73	66,3	65,4	75,9
		Akmenės r. sav.	59,8	70,9	66,3	74	60,7
		Joniškio r. sav.	62,4	62,5	67,2	74,1	67,1

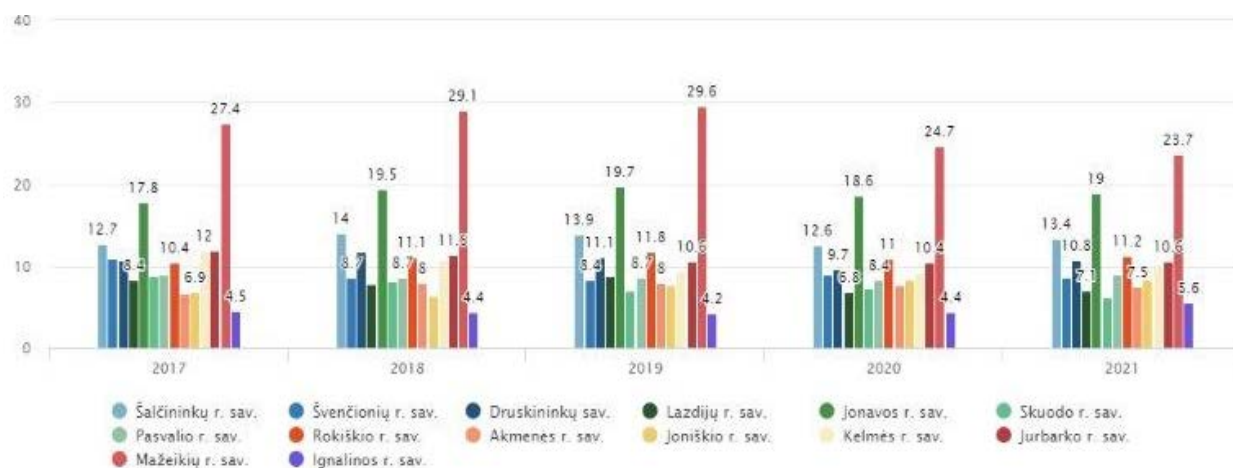
		Kelmės r. sav.	61,3	60,8	55,3	67,8	67,3
		Jurbarko r. sav.	72,2	70,3	60,1	59,2	57,7
		Mažeikių r. sav.	71,7	78,2	82	78	75,1
		Ignalinos r. sav.	50,3	51,8	59,5	54,3	69,2
	Moterys	Lietuvos Respublika	70,2	71,6	72,5	71	72
		Šalčininkų r. sav.	62,4	64,1	60,4	52,5	59,7
		Švenčionių r. sav.	66,6	53	57,7	71	74,8
		Druskininkų sav.	71,2	82,3	82,5	75,7	74,3
		Lazdijų r. sav.	62,1	72,3	67,7	49,7	55,9
		Jonavos r. sav.	67,1	64,6	65,3	61,5	62,8
		Skuodo r. sav.	71,9	76,7	81,8	69,4	64,1
		Pasvalio r. sav.	61,6	59,9	66,5	56,1	51,5
		Rokiškio r. sav.	55,2	62,8	64	52,2	57,5
		Akmenės r. sav.	50,3	68,1	64,2	51,3	70,3
		Joniškio r. sav.	42,8	45,6	57	65,2	77,4
		Kelmės r. sav.	56,7	61,9	59,1	45	56,3
		Jurbarko r. sav.	62,6	60,9	66,4	65,6	67,1
		Mažeikių r. sav.	72,6	74,3	77,1	66	64,4
		Ignalinos r. sav.	59,7	46,1	43,3	52,6	61,7

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistika, 2022

Vyrų užimtumo rodiklis 2017 m. aukštesnis nei Lietuvos vidurkis buvo keturiose savivaldybėse: Druskininkų, Skuodo, Jurbarko ir Mažeikių. Pats žemiausias vyrų užimtumas tais metais fiksuotas Ignalinos r. savivaldybėje ir sudarė 50,3 proc. 2021 metais aukščiausias vyrų užimtumas buvo Druskininkų rajone, net 83,1 proc. Lietuvos vidurkį viršijo ir Rokiškio, Mažeikių, Pasvalio, Jonavos ir Lazdijų vyrų užimtumas.

Moterų užimtumas 2017 m. Lietuvos vidurkį viršijo tik Mažeikių, Skuodo ir Druskininkų savivaldybėse. Pats mažiausias moterų užimtumas tais metais buvo Joniškio rajone ir siekė tik 42,8 proc. Tačiau per visą nagrinėjamą laikotarpį šioje savivaldybėje fiksuojamas pats didžiausias moterų užimtumo didėjimas net iki 77,4 proc. taip užtikrinant aukščiausią moterų užimtumą iš visų nagrinėjamų teritorijų 2021 metais. Vienas iš žemiausių moterų užimtumo rodiklių užfiksuotas ir Ignalinos r. savivaldybėje 2019 metais prasidėjus Covid-19 epidemijai ir siekė tik 43,3 proc.

3.2 pav. matome, kad daugiausia užimtų gyventojų buvo Mažeikių rajone. Jų skaičius nuo 27,4 tūkst. 2017 metais, sumažėjo iki 23,7 tūkst. 2021 metais. Antra pagal užimtų gyventojų skaičių buvo Jonavos savivaldybė. Čia užimtų gyventojų skaičius per nagrinėjamą periodą padidėjo nuo 17,8 tūkst. iki 19 tūkstančių. Trečioje pozicijoje Šalčininkų rajonas, kur užimtų gyventojų nuo 12,7 tūkst. padidėjo iki 13,4 tūkst. Užimtų gyventojų skaičius didėjo ir Rokiškio r. savivaldybėje nuo 10,4 iki 11,2 tūkstančių. Pats mažiausias užimtų gyventojų skaičius buvo Ignalinoje. Čia užimtų gyventojų 2017 metais buvo tik 4,5 tūkstančio. Tačiau iki 2021 metų jų padaugėjo ir siekė jau 5,6 tūkstančio. Visose kitose savivaldybėse užimtų gyventojų skaičius mažėjo arba nekito.

3.2 pav. Užimtų gyventojų skaičius 2017-2021 m., tūkst.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistika, 2022

Savarankiškai dirbančių asmenų taip pat daugiausia buvo Mažeikių r. savivaldybėje (žr. 3.9 lent.). Nuo 2015 m. iki 2019 m. jų padaugėjo nuo 2520 iki 2722. Antroje vietoje pagal šį rodiklį atsidūrė Jonavos rajonas. Čia savarankiškai dirbančių asmenų padaugėjo nuo 1986 iki 2264. Trečioje vietoje Kelmės r. su 1530 asmenų dirbančių 2015 m., tačiau 2019 metais Kelmėje tokių asmenų sumažėjo iki 1378.

3.9 lentelė

Savarankiškai dirbančių asmenų skaičius

		Savarankiškai dirbančių fizinių asmenų (be ūkininkų) ir savininkų skaičius asmenys				
		2015	2016	2017	2018	2019
Vyrų ir moterų	Šalčininkų r. sav.	1340	1234	1314	1395	1461
	Švenčionių r. sav.	967	821	953	992	1020
	Druskininkų sav.	1442	1429	1512	1545	1581
	Lazdijų r. sav.	863	704	875	881	929
	Jonavos r. sav.	1986	1906	2060	2169	2264
	Skuodo r. sav.	862	767	831	858	798
	Pasvalio r. sav.	1233	1032	1153	1137	1104
	Rokiškio r. sav.	1460	1339	1434	1435	1488
	Akmenės r. sav.	806	678	756	762	765
	Joniškio r. sav.	1061	881	933	930	938
	Kelmės r. sav.	1530	1351	1427	1421	1378
	Jurbarko r. sav.	1425	1257	1304	1330	1378
	Mažeikių r. sav.	2520	2507	2735	2696	2722
	Ignalinos r. sav.	643	551	682	715	785

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistika, 2022

Galima pastebėti, kad savarankiškai dirbančių asmenų skaičius didėjo daugumoje nagrinėjamų savivaldybių. Reiškia gyventojų verslumas linkęs didėti. Tai gali būti susiję ir su mažesne laisvų darbo vietų pasiūla probleminėse teritorijose, nes tokiu atveju gyventojai linkę pradėti savo verslą, užsitikrindami užimtumą.

Viena iš pagrindinių socialinių problemų yra gyventojų senėjimas. Tai ypač aktualu daugumai probleminių rajonų. Kaip matoma iš 3.10 lentelės demografinis senatvės koeficientas beveik visose

nagrinėjamose savivaldybėse yra didesnis nei Lietuvos vidurkis. Tik Šalčininkų ir Mažeikių r. jis nesiekė Lietuvos vidurkio (132). Ypač sudėtinga situacija Ignalinos r. savivaldybėje, kur šis koeficientas yra dvigubai didesnis nei bendras šalies dydis. Aukštas senatvės koeficientas ir Rokiškio rajone. Toliau rikiuojasi Lazdijų, Švenčionių bei Kelmės rajonai.

3.10 lentelė

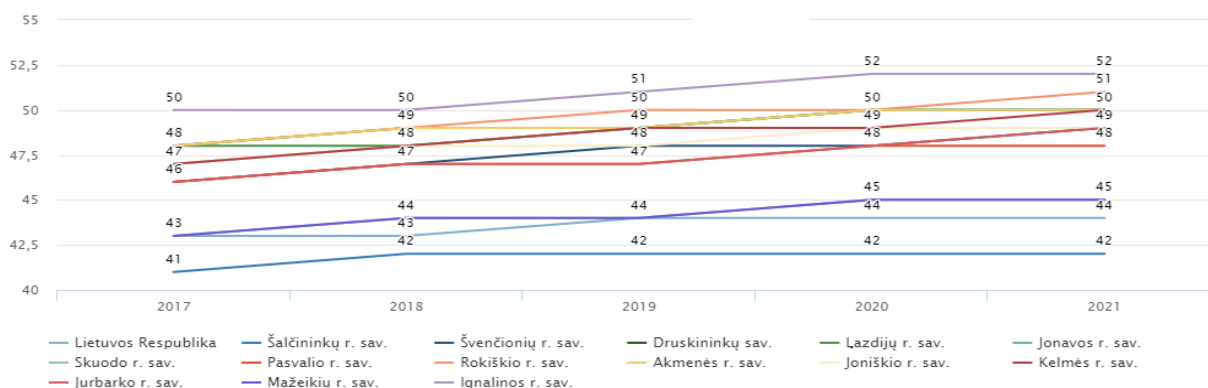
Demografinės senatvės koeficientas

		Demografinės senatvės koeficientas metų pradžioje asmenys ¹				
		2017	2018	2019	2020	2021
–	Lietuvos Respublika	130	131	131	132	132
	Šalčininkų r. sav.	103	103	103	104	105
	Švenčionių r. sav.	178	181	183	189	195
	Druskininkų sav.	183	183	180	180	180
	Lazdijų r. sav.	189	193	196	196	200
	Jonavos r. sav.	123	127	130	134	137
	Skuodo r. sav.	168	171	174	178	180
	Pasvalio r. sav.	156	160	163	165	168
	Rokiškio r. sav.	195	199	202	208	211
	Akmenės r. sav.	171	173	176	180	179
	Joniškio r. sav.	162	170	174	181	184
	Kelmės r. sav.	181	183	191	194	198
	Jurbarko r. sav.	155	157	162	166	169
	Mažeikių r. sav.	106	109	111	114	117
	Ignalinos r. sav.	245	248	251	258	261

¹ – Demografinės senatvės koeficientas – pagyvenusių (65 metų ir vyresnio amžiaus) žmonių skaičius, tenkantis šimtui vaikų iki 15 metų amžiaus.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistika, 2022

3.3 pav. pavaizduotas vidutinis gyventojų amžius ir jo kitimas nagrinėjamu laikotarpiu. Kaip matoma mažesnis už Lietuvos vidurkį gyventojų amžius yra tik Šalčininkų rajono savivaldybėje. Mažeikių ir Jonavos rajonuose gyventojų amžiaus vidurkis yra beveik lygus Lietuvos vidurkiui. Vyriausi gyventojai yra Ignalinos savivaldybėje. Jų amžiaus vidurkis 2021 metais pasiekė 52 metų ribą. Nedaug atsilieka ir Rokiškis, kur amžiaus vidurkis 51 metai. Taip pat Druskininkų, Lazdijų, Skuodo, Akmenės bei Kelmės r. savivaldybės, kur vidurkis siekia 50 metų. Visose probleminėse teritorijose amžiaus vidurkis nuo 2017 m. iki 2021 metų didėjo.

3.3 pav. Vidutinis gyventojų amžius 2017-2021 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistika, 2022

Kaip matoma iš 3.11 lentelės, 2016 m. tik vienoje probleminėje teritorijoje vidutinis darbo užmokestis buvo didesnis nei Lietuvos vidurkis. 777,2 eur vidurkis Jonavos r. savivaldybėje. Tais metais nedaug nuo Lietuvos vidurkio atsiliko ir darbo užmokestis Mažeikių rajone. Vidutiniškai jis siekė 737,8 eur. Pats mažiausias tais metais vidurkis buvo Šalčininkų rajone. Jis siekė 560,7 eur. Nedaug didesnis darbo užmokestis buvo ir Lazdijų r. savivaldybėje – 568,2 eur. Visais kitais nagrinėjamais metais visų rajonų vidutinis darbo užmokestis buvo žemesnis už vidutinį Lietuvos darbo užmokestį. Tačiau vidutinis atlyginimas nuolat augo visose probleminėse teritorijose. 2020 metais mažiausiai nuo Lietuvos vidurkio (1428,6) atlyginimo dydžiai atsiliko Jonavos ir Mažeikių r. savivaldybėse, atitinkamai 1347,8 eur ir 1311,3 eur. Trečioje vietoje atsidūrė Akmenės rajonas su 1259 eur vidutiniu atlyginimu. Visose kitose savivaldybėse vidutinis darbo užmokestis svyravo nuo 1050 eur iki 1150 eur.

3.11 lentelė

Vidutinis darbo užmokestis

				Darbo užmokestis (mėnesinis) EUR				
				2016	2017	2018	2019	2020
Bruto	Vyrų ir moterų	Šalies ūkis su individualiosiomis įmonėmis	Lietuvos Respublika	774	840,4	924,1	1296,4	1428,6
			Šalčininkų r. sav.	560,7	609,7	663,6	935,7	1048
			Švenčionių r. sav.	629	659	729,4	1028,7	1143,3
			Druskininkų sav.	625,9	669,2	747,2	1044,3	1054,8
			Lazdijų r. sav.	568,2	611,3	673,4	963,5	1050,3
			Jonavos r. sav.	777,2	823,4	873,3	1251,8	1347,8
			Skuodo r. sav.	579,8	609,8	667	952,7	1068,6
			Pasvalio r. sav.	612,8	670,3	743,6	1021,1	1134,3
			Rokiškio r. sav.	639,6	686,8	742	1047,6	1155,3
			Akmenės r. sav.	691,7	737,1	799,4	1114,7	1259
			Joniškio r. sav.	610,3	672	740	1025,6	1141,7
			Kelmės r. sav.	587	625,5	700,8	996,9	1146,1
			Jurbarko r. sav.	601,1	621,3	705,1	997,9	1135,3
			Mažeikių r. sav.	737,8	809,6	863,2	1178,2	1311,3
			Ignalinos r. sav.	623,1	700,8	700,6	975,9	1076,5

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistika, 2022

Nagrinėjant moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumus 3.12 lentelėje matoma, kad tik Šalčininkų ir Kelmės rajonuose vidutinis moterų atlyginimas buvo didesnis už vyrų visu nagrinėjamu laikotarpiu. Ignalinos r. savivaldybėje 2016 ir 2017 metais moterų atlyginimas buvo apie 11 proc. mažesnis nei vyrų. Tačiau jau 2018 metais viršijo 1,8 proc., o 2020 metais moterų užmokestis jau buvo didesnis 5,8 proc. už vyrų. Panaši situacija ir Lazdijų rajone, kur moterų atlyginimas nuo 2019 metų jau viršijo vyrų atlyginimą 2 proc. ir 2020 m. buvo didesnis 2,9 proc. Moterų ir vyrų užmokesčio skirtumas 2020 metais beveik išsilygino ir Skuode. Jis sudarė tik 0,4 proc. Didžiausias skirtumas tarp moterų ir vyrų užmokesčio dydžių buvo Jonavos ir Mažeikių r. savivaldybėse. Jis beveik dvigubai didesnis nei Lietuvos vidurkis nagrinėjamo periodo pabaigoje. Tačiau visose teritorijose jis nuosekliai mažėjo. Tik vienintelėje Druskininkų savivaldybėje skirtumas padidėjo nuo 5,5 proc. 2016 metais, iki 6,4 proc. 2020 metais.

Moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumas

			Moterų ir vyrų mėnesinio darbo užmokesčio skirtumas proc.				
			2016	2017	2018	2019	2020
Bruto	Šalies ūkis su individualiosiomis įmonėmis	Lietuvos Respublika	15,6	15,1	13,4	11,3	11,4
		Šalčininkų r. sav.	-9,2	-8	-15,8	-19,5	-16,7
		Švenčionių r. sav.	16,2	17	16,1	17	12,9
		Druskininkų sav.	5,5	4,7	3,6	1,2	6,4
		Lazdijų r. sav.	6,3	4,7	2,4	-2	-2,9
		Jonavos r. sav.	27,7	26,1	23,7	21,2	19,8
		Skuodo r. sav.	6	6,1	2,5	1	0,4
		Pasvalio r. sav.	8,1	9,4	8,4	6,3	4
		Rokiškio r. sav.	10,6	12,4	11,3	7,7	4,5
		Akmenės r. sav.	16,3	16,4	17,2	12,8	7,2
		Joniškio r. sav.	10,5	12,4	11	8,2	6
		Kelmės r. sav.	-6	-7,6	-6,9	-7,4	-9,4
		Jurbarko r. sav.	6,3	2,8	5,9	5,8	4,5
		Mažeikių r. sav.	21,7	22,4	23,9	18,5	18
		Ignalinos r. sav.	11,4	11,2	-1,8	-4,3	-5,8

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistika, 2022

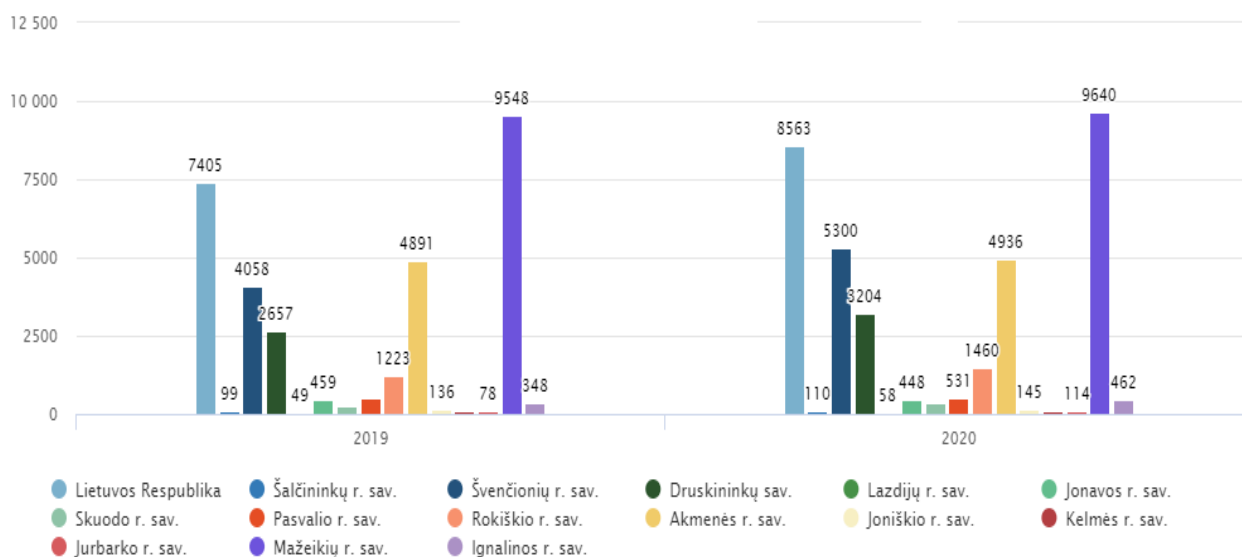
3.13 lentelėje pateikiami užsienio investicijų dydžiai probleminėse teritorijose 2019, 2020 metais (prieinami tik tokių metų duomenys). Tarp visų rajonų stipriai išsiskiria Mažeikių r. savivaldybė, kur užsienio investicijos siekė netoli 500 mln. tiek 2019 m., tiek ir 2020 metais. Antroje ir trečioje pozicijose atsидūrė Švenčionių bei Akmenės rajonai. 2019 m. čia užsienio investicijos siekė 93 ir 91 mln., o 2020 metais 119 ir 91 mln. Toliau sekė Druskininkų savivaldybė, kur investicijos sudarė 50 ir 60 milijonų per 2019 ir 2020 metus. Mažiausiai užsienio investicijų sulaukiantis yra Lazdijų rajonas. Čia jos siekia tik 1 mln. eurų. Nedidelės investicijos yra ir Jurbarko, Kelmės, Joniškio bei Šalčininkų rajonuose. Jos siekia apie 3 mln. eurų.

Tiesioginės užsienio investicijos

	Tiesioginės užsienio investicijos laikotarpio pabaigoje mln. EUR	
	2019	2020
Šalčininkų r. sav.	3,02	3,32
Švenčionių r. sav.	93,04	119,21
Druskininkų sav.	50,8	60,93
Lazdijų r. sav.	0,89	1,04
Jonavos r. sav.	18,9	18,26
Skuodo r. sav.	4,38	5,26
Pasvalio r. sav.	11,63	11,86
Rokiškio r. sav.	34,33	40,17
Akmenės r. sav.	91,81	91,5
Joniškio r. sav.	2,81	2,94
Kelmės r. sav.	2,77	2,96
Jurbarko r. sav.	1,93	2,77
Mažeikių r. sav.	487,48	489,63
Ignalinos r. sav.	5,02	6,53

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistika, 2022

Nagrinėjant tiesiogines užsienio investicijas, tenkančias vienam gyventojui 2019 – 2020 metais, 3.4. pav. matome, kad tik Mažeikių rajone jos didesnės nei Lietuvos vidurkis. Vidutiniškai jos siekė 9,5 tūkst. per metus šiame rajone. Antroje ir trečioje vietoje Akmenės ir Švenčionių rajonai, kur investicijos vidutiniškai siekė apie 5 tūkst. Po jų sekė Druskininkai, kur investicijos vienam gyventojui pasiekė 3 tūkst. eurus. Paskutinėje vietoje atsidūrė Lazdijų r. savivaldybė, kur vienam gyventojui teko tik apie 50 eurų užsienio investicijų. Nedaug investicijų teko ir Šalčininkų, Jurbarko bei Kelmės rajonų gyventojams. Čia investicijos sudarė tik apie 110 eurų.

3.4 Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui 2019-2020 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistika, 2022

Išnagrinėjus minėtus socialinių ir ekonominių probleminių teritorijų rodiklius, matoma, kad situacija užimtumo srityje rajonuose yra skirtinga. Galima teigti, kad Mažeikių ir Jonavos savivaldybėse daugelis rodiklių yra vienodi ar net geresni už Lietuvos vidurkį. Mažeikiai pasižymi stipria ekonomine padėtimi, užsienio investicijos vienam gyventojui gerokai didesnės nei visoje Lietuvoje. Taip pat bendras užsienio investicijų dydis į rajoną net penkis kartus didesnis nei antroje-trečioje vietoje atsidūrusių Akmenės ir Švenčionių rajonų. Vidutinis darbo užmokestis Mažeikiuose ir Jonavoje taip pat praktiškai siekia Lietuvos vidurkį. Šiuose rajonuose gyventojų amžiaus vidurkis beveik lygus kaip Lietuvos vidutinis. Demografinis senatvės koeficientas Jonavos r. savivaldybėje beveik lygus vidutiniam šalies vidurkiui, o Mažeikių rajone jis ir geresnis. Šios savivaldybės išsiskiria iš kitų probleminių teritorijų ir savarankiškai dirbančių asmenų skaičiumi. Taip pat čia yra didžiausias užimtų gyventojų skaičius. Mažeikių savivaldybėje bendras gyventojų užimtumo lygis buvo didesnis nei visos Lietuvos vidurkis.

Gerai ekonominiai rodikliai ir Švenčionių rajone. Nemažos užsienio investicijos tenkančios vienam rajono gyventojui, didelės investicijos į rajoną bendrame probleminių teritorijų kontekste. Gan aukštas vidutinis darbo užmokestis, užimtų gyventojų koeficientas. Čia taip pat vienas mažiausių iš probleminių teritorijų nedarbo lygis. Tik kiek aukštesnis demografinis senatvės koeficientas. Pati sudėtingiausia situacija Ignalinos r. savivaldybėje. Šis rajonas beveik pagal visus nagrinėjamus rodiklius atsidūrė paskutinėje vietoje. Čia sąlyginai nedidelis vidutinis darbo užmokestis, dominuoja vyresnio amžiaus gyventojai.

Amžiaus vidurkis šioje savivaldybėje didžiausias iš visų probleminių teritorijų – 52 metai. Demografinės senatvės koeficientas taip pat pats didžiausias ir daug didesnis nei kitų nagrinėjamų rajonų. Jis net dvigubai didesnis už Lietuvos vidurkį. Čia vienas iš mažiausių savarankiškai dirbančių asmenų skaičius. Taip pat mažiausias užimtų gyventojų skaičius. Nedarbo lygis buvo vienas iš aukščiausių visu nagrinėjamu periodu, o 2019 m. pasiekė 19,5 proc. Didesnis nedarbas tais metais buvo tik Lazdijų r. savivaldybėje – 22,1 proc.

Galima teigti, kad pagal užimtumo situaciją Mažeikių ir Jonavos rajonus jau galima būtų atskirti nuo probleminių teritorijų grupės. Tą patį būtų galima pasakyti ir apie Švenčionių rajoną, kuris sulaukia didelių ekonominių investicijų bei pasižymi žemesniu nei Lietuvos vidurkis nedarbo lygiu.

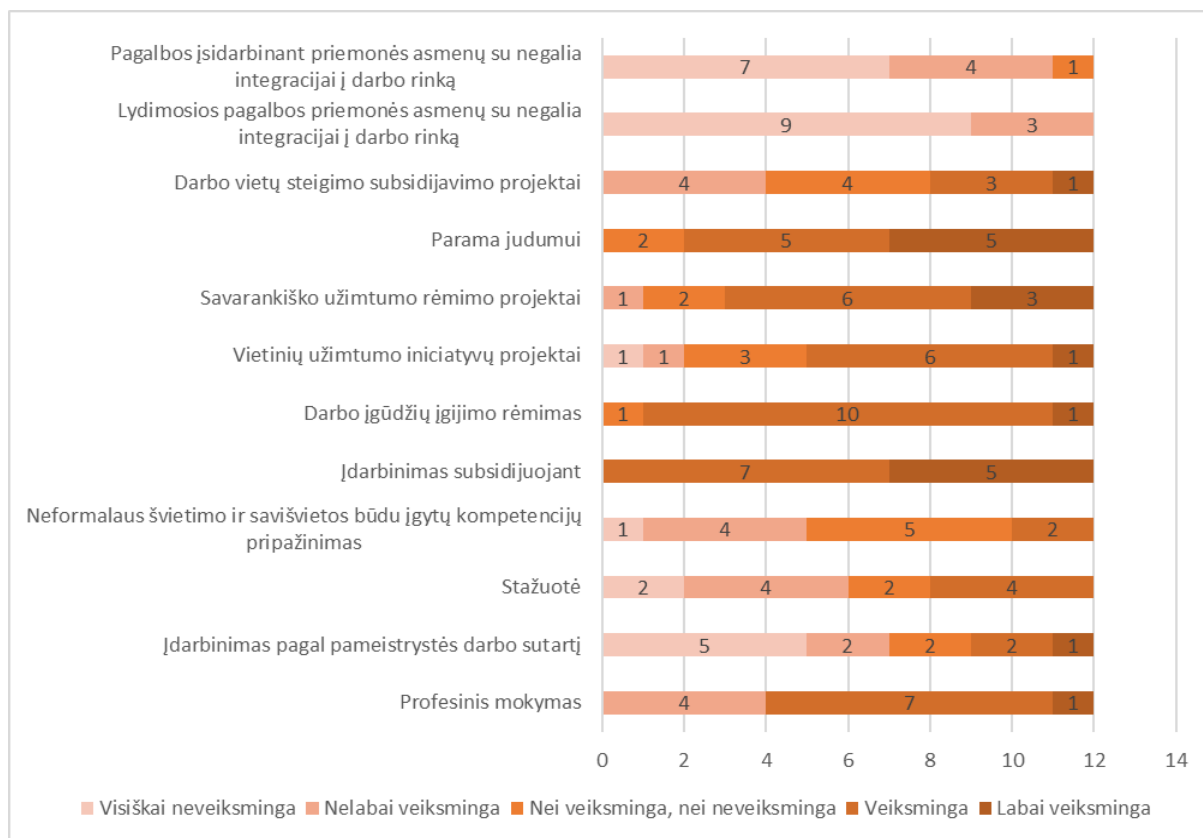
3.3. Lietuvos probleminių teritorijų Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovų apklausos rezultatai

Norint atskleisti užimtumo politikos įgyvendinimo Lietuvos probleminėse teritorijose situaciją, identifikuoti stiprybes ir kylančias problemas, bei nustatyti užimtumo politikos tobulinimo galimybes tose teritorijose, buvo apklausti dvylika Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovų. Pagrindinis kriterijus, kad turėtų ne mažesnę nei 5 metų darbinę patirtį. Visi informantai atitiko šį kriterijų, vidutinis darbo stažas įstaigoje sudarė 25 metus.

Apklausos klausimyną sudarė uždaro ir atviro tipo klausimai. Klausimų blokai buvo sudaryti siekiant išsiaiškinti aktyvių darbo rinkos politikos priemonių veiksmingumą, atlikti procesų analizę bei išnagrinėti struktūrų veiklos aspektus. Taip pat nustatyti veiklos tobulinimo galimybes.

Norint atskleisti užimtumo politikos įgyvendinimo Lietuvos probleminėse teritorijose situaciją, buvo atlikta Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovų apklausa, kurios rezultatai pristatomi šiame poskyryje.

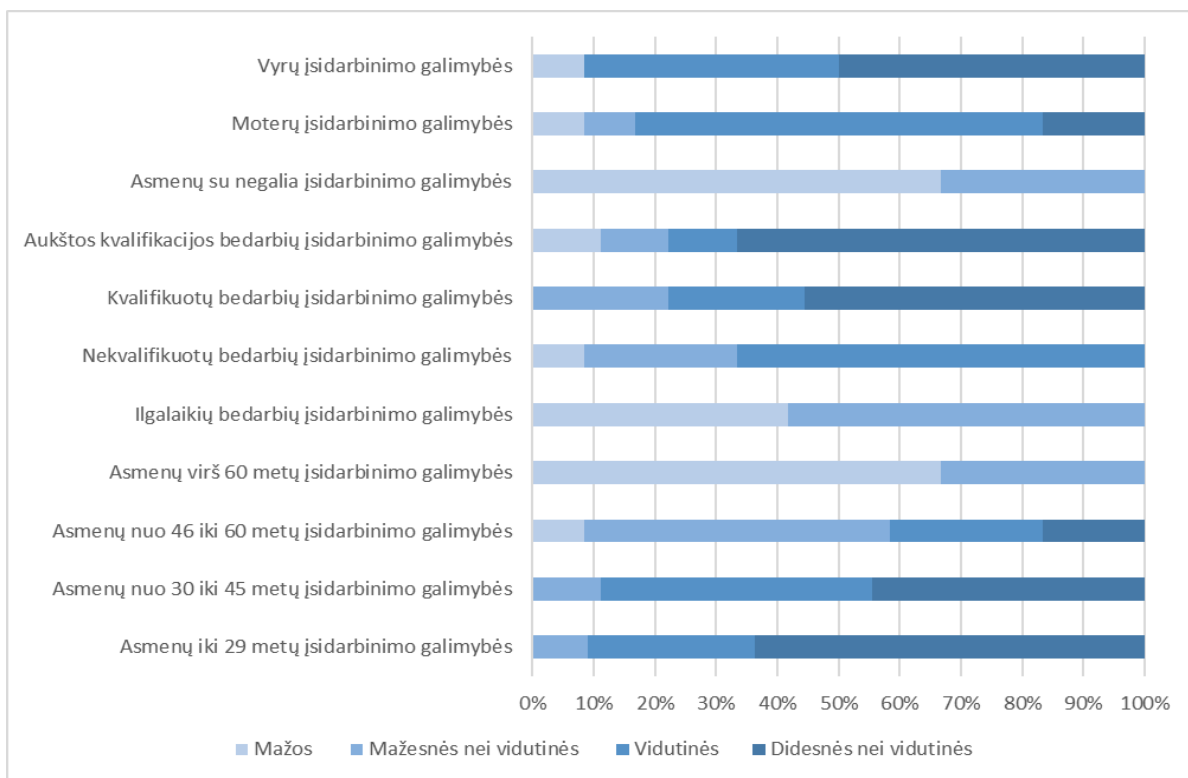
Kaip matoma iš 3.5 pav. pavaizduotos diagramos, vertinant aktyvių darbo rinkos politikos priemonių veiksmingumą probleminėse teritorijose, Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovai labiausiai išskiria tris priemones: darbo įgūdžių įgijimo rėmimą (DIIR), įdarbinimą subsidijuojant (IS) ir paramą judumui (PJ). Kaip labai veiksmingą ar veiksmingą įdarbinimo subsidijuojant priemonę nurodo visi informantai. Vienuolika iš dvylikos informantų taip pat teigiamai vertina darbo įgūdžių įgijimo priemonę. Paramą judumui gerai vertina 10 informantų. Toliau rikiuojasi savarankiško užimtumo rėmimo projektai, kuriuos teigiamai vertina devyni iš dvylikos informantų, bei profesinis mokymas, kurį kaip veiksmingą priemonę nurodo aštuoni skyrių vadovai. Kaip visiškai neveiksmingą ar neveiksmingą priemonę visi dvylika informantų nurodė lydimosios pagalbos priemonę, asmenų su negalia integracijai į darbo rinką. 11 informantų kaip neveiksmingą priemonę įvardija ir pagalbos įsidarbinant asmenų su negalia integracijai į darbo rinką priemonę. Septyni informantai neigiamai vertina ir įdarbinimo pagal pameistrystės darbo sutartį priemonės veiksmingumą. O šeši kaip neveiksmingą nurodo stažuotės priemonę.

3.5 pav. Aktyvių užimtumo politikos priemonių veiksmingumo apklausos rezultatai, N=12

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

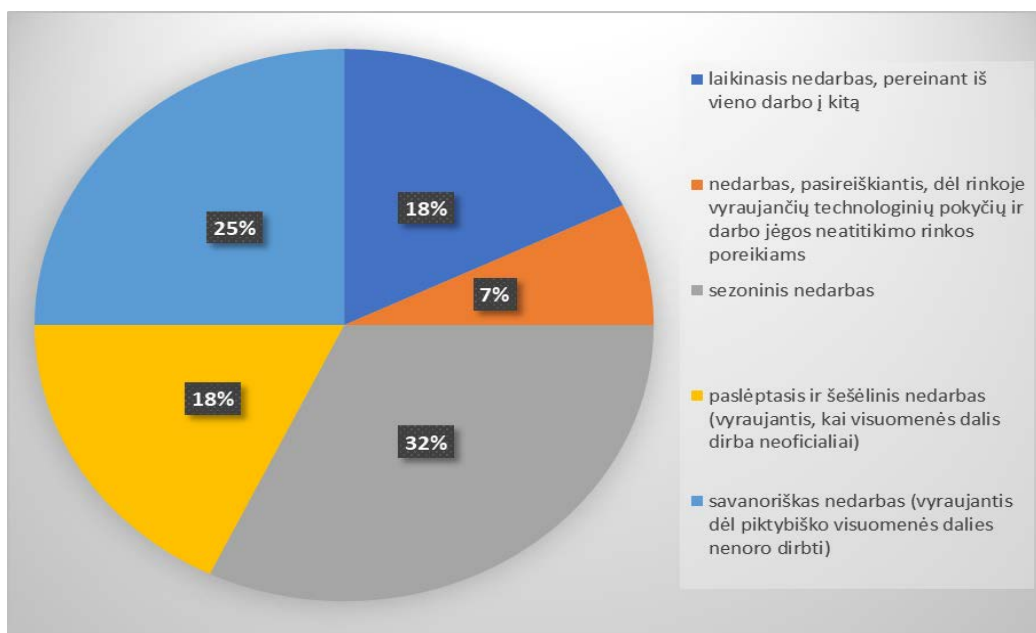
3.6 pav. pavaizduoti įsidarbinimo galimybių vertinimo apklausos rezultatai. Vertinant pagal amžiaus grupes, informantų nuomone, daugiausia galimybių įsidarbinti probleminėse teritorijose turi asmenys iki 29 metų. Kaip dideles arba didesnes nei vidutines jų įsidarbinimo galimybes nurodė aštuoni informantai. Antroje vietoje asmenų grupė nuo 30 iki 45 metų, kurių įsidarbinimą aukštai vertina 7 informantai iš 12. Blogiausiai vertinamos asmenų virš 60 metų įsidarbinimo galimybės. Visi 12 Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovai jas vertina kaip mažas arba mažesnes nei vidutines. Taip pat yra vertinamos ir ilgalaikių bedarbių galimybės, bei asmenų su negalia įsidarbinimo galimybės probleminėse teritorijose. Pagal kvalifikaciją daugiausia galimybių įsidarbinti turi aukštos kvalifikacijos darbo ieškantys asmenys. Kaip dideles arba didesnes nei vidutines tokių asmenų įsidarbinimo galimybes nurodo 9 informantai. Panašiai vertinamos ir kvalifikuotų bedarbių galimybės. Kai tuo tarpu nekvalifikuotų bedarbių galimybės įsidarbinti vertinamos tik vidutiniškai (8 informantai). Aukščiau probleminėse teritorijose vertinamos ir vyrų nei moterų įsidarbinimo galimybės. Jas kaip didesnes nei vidutines nurodo pusė apklaustųjų. Moterų įsidarbinimo galimybės labiau vertinamos kaip vidutinės. Tai nurodė aštuoni informantai iš dvylikos.

3.6 pav. Įsidarbinimo galimybių vertinimo apklausos rezultatai, N=12, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

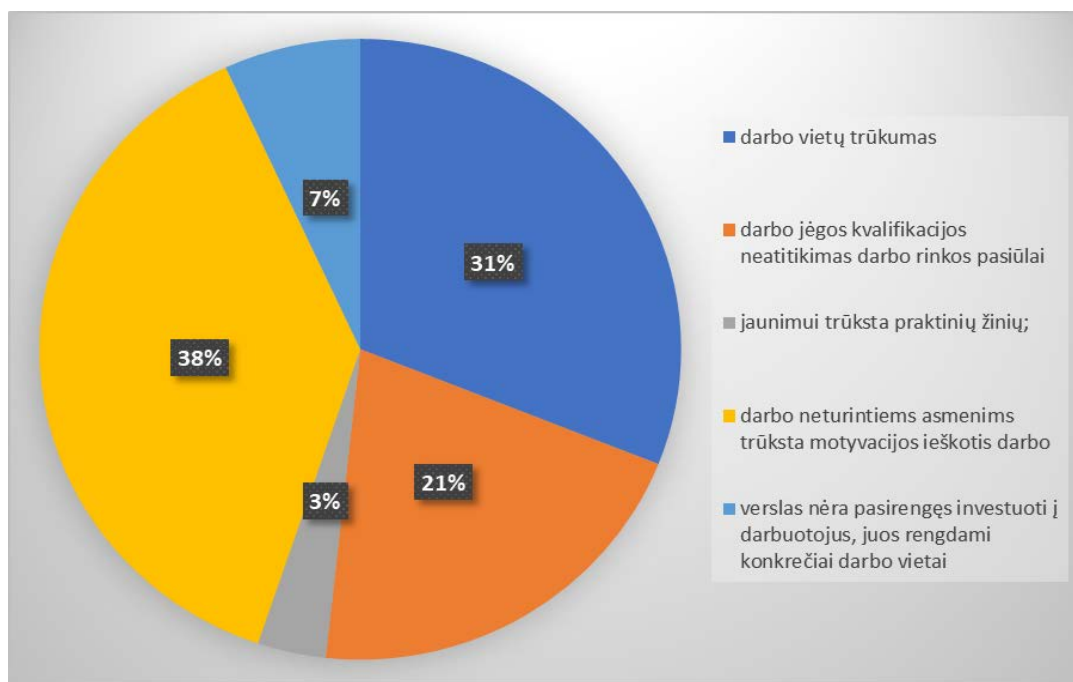
Vertindami nedarbo situaciją ir priežastis, Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovai nurodė (žr. 3.7 pav.), kad jų atstovaujamos teritorijose labiausiai vyrauja sezoninis nedarbas (32 proc.), savanoriškas nedarbas (vyraujantis dėl piktybiško visuomenės dalies nenoro dirbti) – 25 proc., laikinasis nedarbas, pereinant iš vieno darbo į kitą bei paslėptasis ir šešėlinis nedarbas (vyraujantis, kai visuomenės dalis dirba neoficialiai) – po 18 proc.

3.7 pav. Nedarbo rūšys probleminėse teritorijose N=12, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

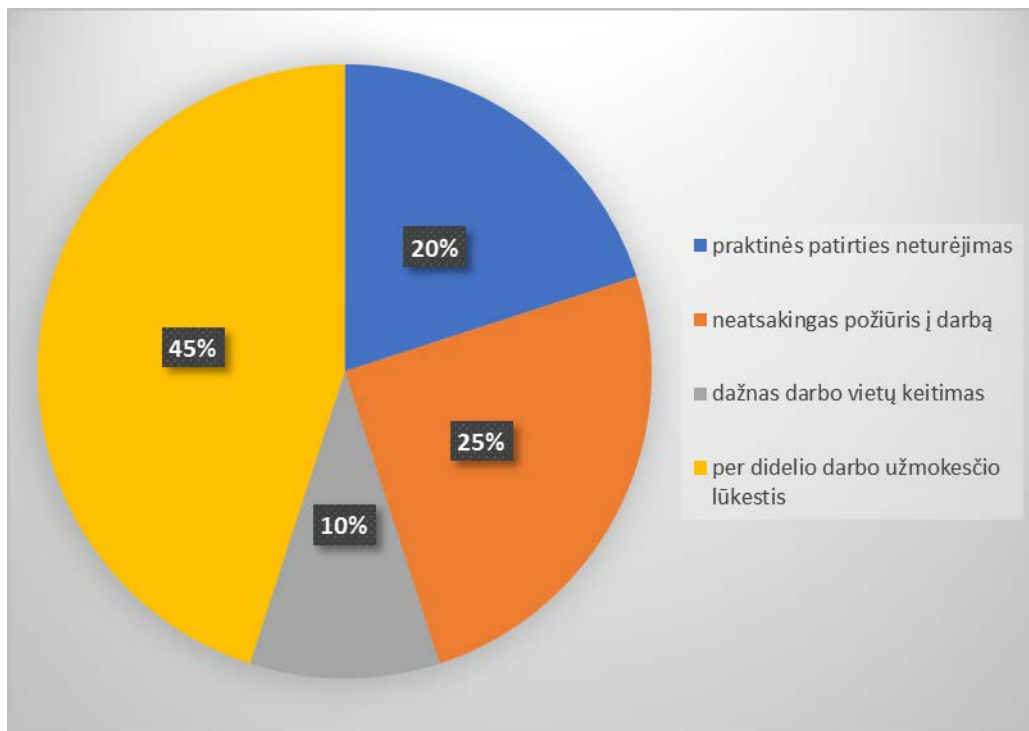
Analizuojant pagrindines nedarbo priežastis pastarųjų 5-rių metų laikotarpyje (žr. 3.8 pav.), informantai pažymėjo, kad pagrindinė priežastis yra darbo neturinčių asmenų motyvacijos trūkumas ieškoti darbo – 38 proc. Kaip antroji priežastis įvardijama darbo vietų trūkumas (31 proc.). Ir trečioje vietoje darbo jėgos kvalifikacijos neatitikimas darbo rinkos pasiūlai – 21 proc. Informantai taip pat pažymėjo, kad nedarbo situaciją jų teritorijose lemia ribotos bedarbių įsidarbinimo galimybės dėl susisiekimo, sveikatos problemos ir žalingi įpročiai, žemas darbo užmokestis. Socialinių pašalpų ir kompensacijų sistema neskatina dirbti, o gaunamų išmokų suma neretu atveju viršija minimalų atlyginimą, darbas su žemės ūkio paslaugų kvitais, kai tuo pačiu gaunamos socialinės išmokos ir nemokami mokesčiai. Taip pat stipriai prisidėjo COVID-19 pandemija.

3.8 pav. Nedarbo priežastys probleminėse teritorijose, N=12, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Klientų aptarnavimo skyrių vadovai teigia, kad pagrindinė savybė, trukdanti bedarbiams įsidarbinti yra per didelio darbo užmokesčio lūkestis (žr. 3.9 pav.). Ją nurodo 45 proc. apklaustųjų. Antroje ir trečioje pozicijoje įvardijamas neatsakingas požiūris į darbą (25 proc.) ir praktinės patirties neturėjimas (20 proc.). Informantai taip pat pažymėjo, kad socialinės išmokos ir skolos antstoliams neskatina dirbti, asmenims trūksta motyvacijos.

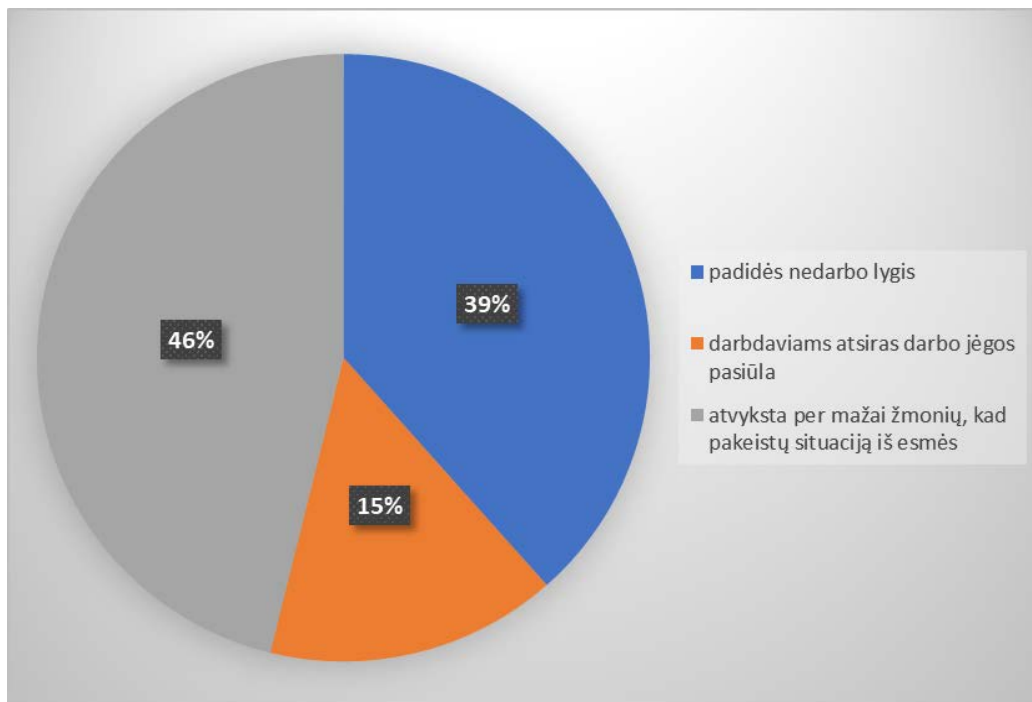
3.9 pav. Bedarbių neįsidarbinimo priežastys, N=12, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Vertindami socialinių išmokų įtaką bedarbių apsisprendimui dirbti, Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovai tolygiai pažymėjo dvi priežastis: socialinių išmokų mokėjimas neskatina asmenų dirbti bei socialinių išmokų dydžiai per dideli, kad asmenys dirbtų mažai apmokamą darbą.

Kaip pagrindinis nedarbo mažinimo priemonių trūkumas buvo įvardijamas aktyvių darbo rinkos politikos priemonių (ADRPP) taikymas apibrėžtai amžiaus grupei, trumpas finansuojamų programų laikas. Nepakankamas savarankiško užimtumo rėmimas, kompleksinių priemonių ribotumas, per mažas nukreipiamų asmenų skaičius į Užimtumo didinimo programą.

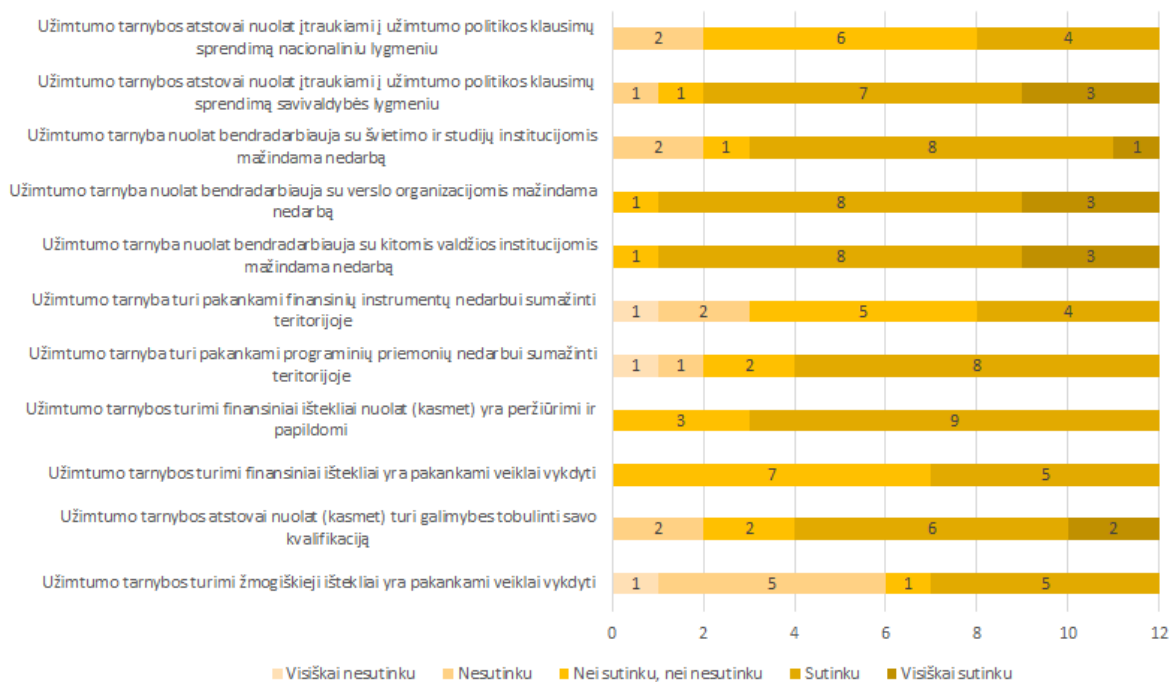
Prognozuodami karo pabėgėlių iš Ukrainos įtaką jų atstovaujamų teritorijų darbo rinkai (žr. 3.10 pav.), skyrių vadovai pažymėjo, kad atvyksta per mažai žmonių, kad pakeistų situaciją iš esmės (45 proc.). Jog asmenų atvykimas padidins nedarbo lygį (39 proc.). 15 procentų tikisi, kad darbdaviams atsiras darbo jėgos pasiūla. Taip pat teigiama, kad atvykstantys asmenys suinteresuoti gyventi ir dirbti didesniuose miestuose.

3.10 pav. Karo pabėgėlių įtaka užimtumui probleminėse teritorijose N=12, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

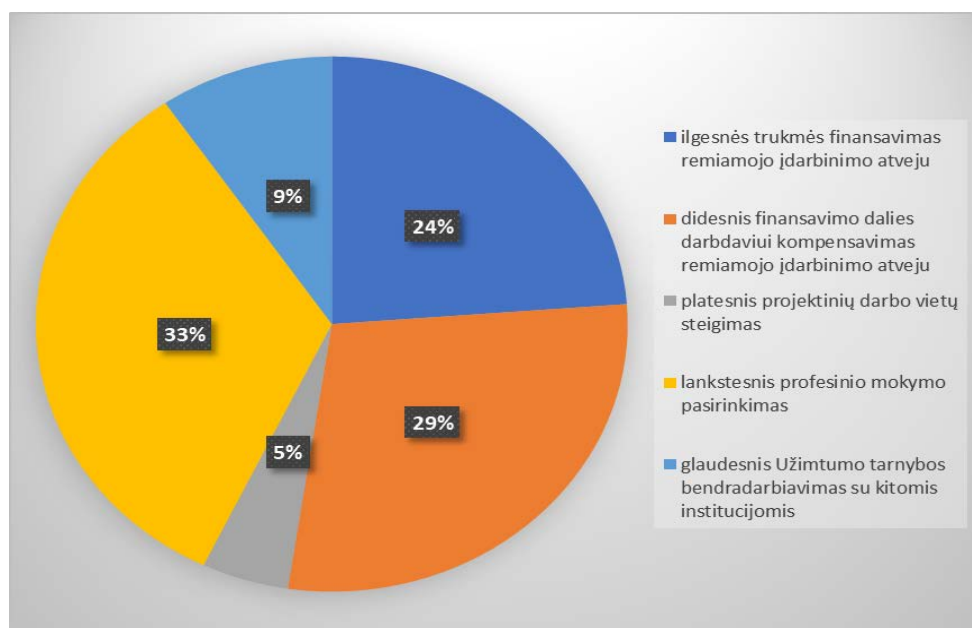
Vertinant Užimtumo tarnybos veiklos aspektus, vienuolika informantų visiškai sutiko arba sutiko, kad Užimtumo tarnyba nuolat bendradarbiauja su verslo organizacijomis mažindama nedarbą ir nuolat bendradarbiauja su kitomis valdžios institucijomis mažindama nedarbą (žr. 3.11 pav.). Dauguma skyrių vadovų teigė, kad Užimtumo tarnyba nuolat bendradarbiauja su švietimo ir studijų institucijomis mažindama nedarbą. Aštuoni informantai pritarė, kad Užimtumo tarnyba turi pakankami programinių priemonių nedarbui sumažinti teritorijoje, tačiau tik keturi informantai sutiko, kad Užimtumo tarnyba turi pakankami finansinių instrumentų nedarbui sumažinti teritorijoje. Mažiau nei pusė informantų pažymėjo, kad Užimtumo tarnybos turimi finansiniai ištekliai yra pakankami veiklai vykdyti ir Užimtumo tarnybos turimi žmogiškieji ištekliai yra pakankami veiklai vykdyti. Tik nedidelė dalis skyrių vadovų teigė, kad Užimtumo tarnybos atstovai nuolat įtraukiami į užimtumo politikos klausimų sprendimą nacionaliniu lygmeniu. Dešimt informantų pritarė, kad Užimtumo tarnybos atstovai nuolat įtraukiami į užimtumo politikos klausimų sprendimą savivaldybės lygmeniu. Aštuoni vadovai sutiko arba visiškai sutiko, kad Užimtumo tarnybos atstovai nuolat (kasmet) turi galimybes tobulinti savo kvalifikaciją.

3.11 pav. Užimtumo tarnybos veiklos aspektai N=12

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

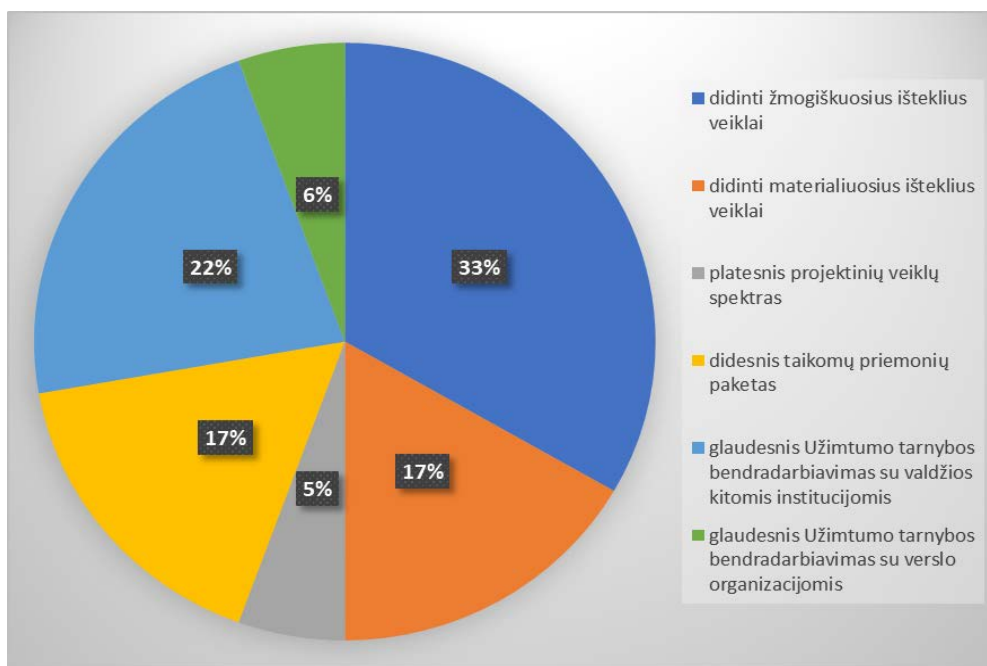
Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovai taip pat pateikė savo nuomonę dėl užimtumo politikos tobulinimo probleminėse teritorijose. Kaip matoma iš 3.12 pav., 35 proc. norėtų lankstesnio profesinio mokymo pasirinkimo. 30 proc. informantų siūlo didesnę finansavimo dalies darbdaviui kompensavimą remiamojo įdarbinimo atveju, o 25 proc. rekomenduoja ilgesnės trukmės finansavimą remiamojo įdarbinimo atveju. Taip pat buvo paminėtos didesnės savarankiško užimtumo rėmimo (SUR) priemonės taikymo galimybės (daugiau asmenų), lankstesnės galimybės pasirinkti prioritетines ADRPP dalyvių grupes.

3.12 pav. ADRP priemonių efektyvumo tobulinimas N=12, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Vertindami Užimtumo tarnybos veiklos sferos tobulinimo galimybes (žr. 3.13 pav.) informantai labiausiai pageidautų didinti žmogiškuosius išteklius veiklai – 33 proc. 22 procentai informantų norėtų glaudesnio Užimtumo tarnybos bendradarbiavimo su valdžios kitomis institucijomis. Trečioje vietoje su 17 proc. atsidūrė pasiūlymas didinti materialiuosius išteklius veiklai ir didesnio taikomų priemonių paketo paklausa. Taip pat vadovai siūlo nuolat kelti įdarbinimo konsultantų kvalifikaciją.

3.13 pav. Užimtumo tarnybos veiklos sferų stiprinimas N=12, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Septyni informantai pateikė savo pasiūlymus, kaip būtų galima didinti gyventojų užimtumą jų atstovaujamoje savivaldybėje. Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovų pasiūlymai kaip didinti užimtumą probleminėse teritorijose pateikti lentelėje (žr. 3.14 lent.).

3.14 lentelė

Informantų užimtumo didinimo probleminėse teritorijose siūlymai

Subkategorija	Citatos
Vietos savivaldos institucijų didesnis įsitraukimas į užimtumo problemos sprendimą	<i>Didesnis savivaldos įdirbis, pritraukiant investicijas pramonės srityje, kur būtų steigiamos darbo vietos vyrams, nes vyrai bedarbių tarpe sudaro net 65 proc. (I1).</i> <i>Ribotų įsidarbinimo galimybių bedarbiai, kurie visiškai negali integruotis į darbo į rinką dėl svarbių priežasčių (žalingi įpročiai, turintys psichikos sutrikimų, susisiekimo problemos), jų užimtumo turėtų rūpintis savivaldybė (I5).</i>
Investicijų į darbo vietų kūrimą pritraukimas	<i>Didesnis savivaldos įdirbis, pritraukiant investicijas pramonės srityje (I2).</i> <i>Kviesti darbdavius investuoti į naujų darbo vietų steigimą savivaldybėje (I4).</i>
Imtis priemonių prieš piktnaudžiavimą dėl pašalpų	<i>Niekada nedirbsiančius asmenis, registruotus tik dėl socialinių pašalpų, apskaityti/registruoti prie seniūnijų socialinės paramos skyrių (I12).</i> <i>Laikinais įdarbinti asmenis, atidirbančius už socialines pašalpas. Soc. paramą palikti tik esant sveikatos problemoms (I2, I3, I12).</i> <i>Isteigti savivaldybės įmonę (su filialais seniūnijose) ir 0,25-1 etato įdarbinti ribotų įsidarbinimo galimybių bedarbius aplinkos tvarkymo darbams atlikti ar atitinkamos produkcijos gamybai (maišelių lankstymas, inkilų gamyba ir pan.). Asmenims, atsisakiusiems įsidarbinti arba nutraukusiems darbo sutartį savo noru, nemokėti socialinių išmokų (I3).</i>

Subkategorija	Citatos
Adaptuoti užimtumo programos priemonės pagal probleminių teritorijų specifiką	<i>Lanksčiau taikyti aktyvias darbo rinkos priemones, labiau pritaikant jas prie vietos darbo rinkos poreikių (I7, I8, I10).</i>
	<i>Didesnis Užimtumo didinimo programos finansavimas, ilgesnė finansavimo trukmė (I8, I2).</i>

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Apibendrinant probleminių teritorijų Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovų apklausos rezultatus galima teigti, kad teigiamai vertinama tik mažiau nei pusė iš dabar taikomų aktyvių darbo rinkos politikos priemonių. Kaip labiausiai veiksmingos įvardijamos įdarbinimo subsidijuojant, darbo įgūdžių įgijimo rėmimo ir paramos judumui priemonės. Vertinant asmenų įsidarbinimo galimybes probleminėse teritorijose, informantų apklausa patvirtino įvairių mokslinių šaltinių teiginius, kad sunkiausia įsidarbinti vyresnio amžiaus asmenims, ilgalaikiams bedarbiams, taip pat asmenims su negalia. Vidutiniškai vertinamos ir nekvalifikuotų bedarbių įsidarbinimo galimybės, o vyrų galimybės susirasti darbą yra didesnės nei moterų.

Vertindami nedarbo situaciją ir priežastis, informantai pažymėjo, kad jų atstovaujamose teritorijose vyrauja sezoninis nedarbas, pagrindinės nedarbo priežastys yra bedarbių motyvacijos stoka ir laisvų darbo vietų trūkumas. Skyrių vadovai teigia, kad surasti darbą trukdo per didelio darbo užmokesčio lūkesčiai. Taip pat kritiškai vertina socialinių išmokų įtaką bedarbių apsisprendimui dirbti. Jos neskatina asmenų dirbti bei socialinių išmokų dydžiai per dideli, kad asmenys dirbtų mažai apmokamą darbą.

Vertindami užimtumo politikos tobulinimo galimybes, informantai pageidauja lankstesnių profesinio mokymo galimybių, didesnio remiamojo įdarbinimo finansavimo ir ilgesnių trukmių. Gerinant pačios Užimtumo tarnybos veiklą probleminėse teritorijose, reiktų didinti žmogiškuosius išteklius. Didinant asmenų užimtumą tikimasi ir aktyvesnio savivaldybių vaidmens.

3.4. Užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptys probleminėse teritorijose

Išanalizavus užimtumo situaciją probleminėse teritorijose bei atlikus Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovų apklausos rezultatų analizę, galima teigti, kad būtina didinti užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos veiksmingumą, remiantis šiame tyrime išnagrinėtais elementais: priemonėmis, procesais ir struktūra. Mokslinių šaltinių analizė parodė, kad vis daugiau dėmesio socialinėje politikoje yra skiriama užimtumo politikos įgyvendinimui. Keičiasi ir pats požiūris į užimtumo politiką. Vis daugiau dėmesio skiriama užimtumo didinimo **priemonėms**, kaip pagrindiniam įrankiui mažinti aukštą nedarbą. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės yra vienas iš svarbiausių veiksnių įgyvendinant užimtumo politiką Lietuvos probleminėse teritorijose. Jų svarbą atskleidė ir Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovų apklausa. Tačiau ne visos priemonės vertinamos kaip efektyvios. Galima daryti prielaidą, kad užimtumo didinimo priemonių veiksmingumą lemia probleminių teritorijų specifiška. Šios grupės rajonai išsiskiria didesniu vyresnio amžiaus gyventojų skaičiumi, ilgalaikių bedarbių bei nekvalifikuotų asmenų skaičiumi, aukštesniu moterų nedarbo lygiu. Taip pat čia yra nedidelės galimybės įsidarbinti asmenims su negalia. Todėl aktyvios darbo rinkos politikos priemonės turėtų būti nukreiptos ir labiau pritaikytos šioms asmenų grupėms. Reikalingos papildomos priemonės, didinančios tokių bedarbių įsidarbinimo galimybes.

Tačiau teisės aktų analizė rodo, kad šalyje dar nėra skiriama pakankamai dėmesio užimtumo politikos įgyvendinimui probleminėse teritorijose. Ši grupė nėra išskiriama iš kitų regionų, nėra numatytų atskirų užimtumą didinančių priemonių, skirtų šioms teritorijoms. Didesnis dėmesys užimtumo politikos įgyvendinimui probleminėse teritorijose skiriamas tik Užimtumo didinimo 2014–2020 metų programoje. Analizuojant šį dokumentą, buvo išskirtos priemonės, numatytos probleminių teritorijų užimtumo didinimui. Tačiau nėra parengta nauja Užimtumo didinimo programa, taip pat nėra nustatomos naujos Lietuvos probleminių teritorijų grupės.

Probleminių teritorijų Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovai pažymėjo, kad vienos iš neveiksmingiausių aktyvių darbo rinkos politikos priemonių jų aptarnaujamoje teritorijoje yra stažuotė ir pameistrystė. Todėl vertėtų peržiūrėtų šių priemonių vykdymą ir joms skirtas lėšas nukreipti į efektyvesnių priemonių panaudojimą. Lankstesnis aktyvių darbo rinkos politikos priemonių taikymas probleminėse teritorijose buvo pažymėtas informantų, siekiant padidinti asmenų užimtumą tose savivaldybėse. Taip pat reikėtų plėsti Užimtumo didinimo programą. Informantai nurodo šios priemonės didesnio finansavimo poreikį, pageidautinos ilgesnės bedarbių finansavimo trukmės. Atsižvelgiant į tai, kad probleminėse savivaldybėse dominuoja nekvalifikuota darbo jėga, o dauguma informantų nekvalifikuotų asmenų įsidarbinimo galimybes vertina kaip mažesnes nei vidutinės ar vidutinės, reikia gerinti profesinio mokymo prieinamumą ir kelti darbo ieškančių asmenų kvalifikaciją.

Vertinant užimtumo politikos įgyvendinimo *procesų* tobulinimą, pirmiausia atkreiptinas dėmesys į naujų darbo vietų kūrimą Lietuvos probleminėse teritorijose. Tam pirmiausia reikalingas naujų darbdavių pritraukimas ir investicijų skatinimas. Į šį procesą turi aktyviau įsitraukti probleminių rajonų savivaldybių administracijos. Verslo pritraukimas į problemines savivaldybes turėtų būti vienas iš prioritetinių vietinės valdžios uždavinių. Šiame procese galėtų dalyvauti ir šalies vyriausybės organizacijos, kurios dalį savo techninio pobūdžio funkcijų, o kartu ir darbo vietas, perkeltų į probleminius regionus. Verslo bei aukštos kvalifikacijos darbo vietų pritraukimas turėtų įtakos darbo užmokesčio augimui. Kaip parodė probleminių teritorijų užimtumo situacijos analizė, vidutinis užmokestis nagrinėjamose savivaldybėse yra gerokai žemesnis nei Lietuvos vidurkis, o žemas darbo užmokestis mažina darbo ieškančių asmenų motyvą dirbti. Vienas iš būdų mažinti aukštą nedarbo lygį bei didinti gyventojų užimtumą yra asmenų verslumo bei savarankiško darbo skatinimas. Lietuvos probleminių teritorijų užimtumo analizė parodė, kad beveik visų nagrinėjamų savivaldybių gyventojų užimtumo lygis buvo mažesnis už Lietuvos vidurkį. Todėl šiuose rajonuose reikia taikyti platesnį projektinių veiklų spektrą bei projektinių darbo vietų steigimą. Tokie projektai kaip savarankiško užimtumo rėmimas (SUR) ar vietinės užimtumo iniciatyvos (VUI) turėtų būti vieni iš pagrindinių verslumo skatinimo įrankių probleminėse teritorijose, siekiant šių projektų įgyvendinimo būtent šiose savivaldybėse. Atsižvelgiant į Europos valstybių gerąją praktiką, Lietuvos probleminėse teritorijose reikia aktyviau skatinti ir remti socialinio verslo plėtojimą. Kuriantis naujam verslui probleminėse savivaldybėse, turėtų būti taikomos mokestinės lengvatos. Kaip viena iš aukšto nedarbo lygio priežasčių yra įvardijamas šešėlinis nedarbas arba nelegalus darbas. Tai pažymi ir Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovai. Nelegalaus darbo atvejų mažinimui būtinas aktyvesnis prevencijos taikymas. Šiame procese turėtų dalyvauti ne tik Valstybinė darbo inspekcija, bet ir vietos savivalda, seniūnijos.

Tobulinant Užimtumo tarnybos veiklos *struktūrą*, informantai pageidautų didesnių žmogiškųjų išteklių. Užimtumo tarnybai ir jos klientų aptarnavimo skyriams tenka vienas svarbiausių vaidmenų, įgyvendinant užimtumo politiką Lietuvos probleminėse teritorijose. Tik turint pakankamus

finansinius ir žmogiškuosius išteklius galima kokybiška veikla bei efektyvus gyventojų užimtumo didinimas. Taip pat labai svarbus Užimtumo tarnybos, verslo organizacijų bei valdžios institucijų bendradarbiavimas. Klientų aptarnavimo skyrių vadovai pritaria, kad būtina turėti pakankamai programinių priemonių nedarbui mažinti, bei nuolat peržiūrėti finansinius išteklius veiklai tobulinti. Reikia nuolat kelti Užimtumo tarnybos darbuotojų kvalifikaciją. Užimtumo tarnybos atstovai turi būti įtraukiami į užimtumo politikos klausimų sprendimą savivaldybės lygmeniu. Rajonų savivaldybių administracija turėtų aktyviau dalyvauti užimtumo politikos įgyvendinime. To pageidauja ir Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovai. Užimtumo didinimo programa, kurią vykdo savivaldybės bendradarbiaujant su Užimtumo tarnyba, turėtų būti didesnės apimties, įtraukiant į ją daugiau darbo ieškančių asmenų. Didelę reikšmę turi Užimtumo tarnybos ir švietimo bei studijų institucijų bendradarbiavimas. Profesinio mokymo centrai turi paruošti kokybiškas bei paklausias mokymų programas, atsižvelgiant į darbo rinkos poreikį (žr. 3.15 lent.).

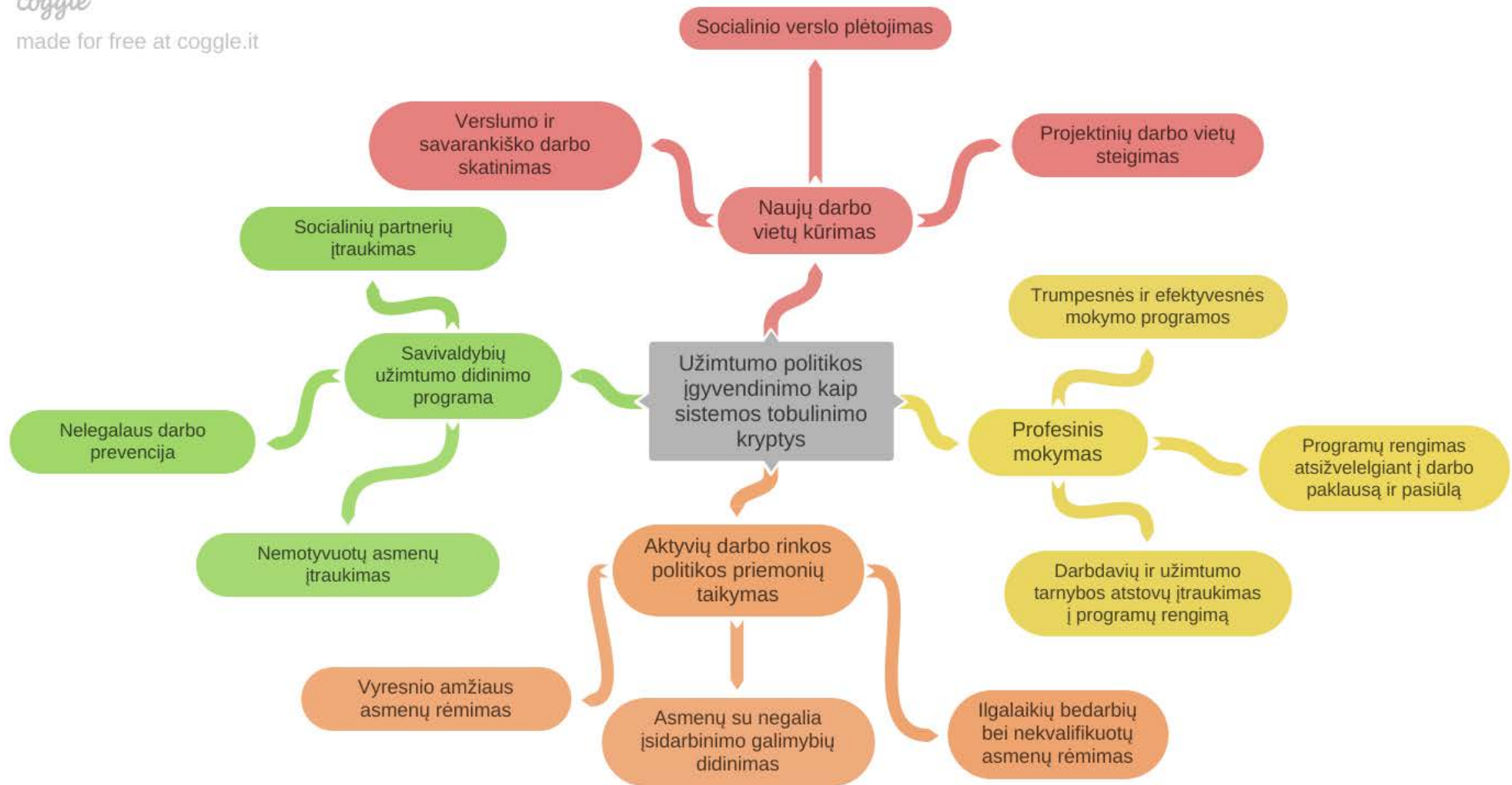
3.15 lentelė

Užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptys probleminėse teritorijose

Tobulinimo kryptys	Įgyvendinimas
Naujų darbo vietų kūrimas ir esamų darbo vietų išlaikymas	Naujų darbdavių pritraukimas ir investicijų skatinimas, verslumo ir savarankiško darbo skatinimas, darbo vietų užpildymo gerinimas. Techninio pobūdžio funkcijų vykdymo, kartu ir darbo vietų, perkėlimas į aukšto nedarbo lygio regionus. Siūlytina apsvaistyti pajamų mokesčio paskirstymo atskirų teritorijų savivaldybėse keitimo poreikį. Lengvatų įmonių kūrimui taikymas. Didesnį dėmesį skirti darbo vietų kokybės bei asmenų įdarbinimo tvarumo klausimams. Darbdaviams pateikti trumpalaikį darbo jėgos poreikį artimiausiems metams ir prognozuoti ilgesniam laikotarpiui. Įvertinti kvalifikacinius darbo vietų skirtumus. Savarankiškai dirbančių asmenų mokesčių mažinimas ir mokesčių lengvatų didinimas. Vertėtų supaprastinti verslo registracijos procedūrą plėtojant vieno langelio principą.
Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas	Ilgesnės trukmės įdarbinimo subsidijavimo vykdymas, darbo įgūdžių ugdymas. Darbo ieškančių asmenų judumo rėmimas. Vyresnio amžiaus asmenų, ilgalaikių bedarbių ir asmenų su negalia įsidarbinimo rėmimas. Jaunimui remti pirmojo darbo patirtį ir mokymąsi darbo vietoje. Projektų įgyvendinimo skatinimas: savarankiško užimtumo rėmimo, darbo vietų asmenims su negalia steigimo ir vietinių užimtumo iniciatyvų projektų vykdymas.
Profesinio mokymo prieinamumo didinimas	Užtikrinti šalies regionuose profesinio mokymo įstaigų skaičių. Paklausių profesijų ir įsidarbinimo galimybių barometrų sudarymas. Darbdavių, kurie įdarbintų profesinį mokymą baigusius asmenis paieška. Kvalifikacijų pripažinimas, paklausesnių profesijų įgijimo galimybių sudarymas. Mokomosios praktikos ir gamybinės praktikos tobulinimas, įtraukiant darbdavius.
Savivaldybių užimtumo didinimo programos plėtra	Socialinių partnerių įtraukimas į veiklą. Nemotyvuotų bedarbių dalyvavimo programoje didinimas. Socialinio verslo plėtojimas. Nelegalaus darbo prevencijos vykdymas. Svarstyti galimybę savivaldybių tinklalapiuose skelbti verslo įmonių sąrašus regionuose, kurios moka mažiausią darbo užmokestį, nors tų įmonių pajamų ir pelno analizė gali kelti pagrįstą įtarimą, kodėl pelninga įmonė darbuotojams teiškali mokėti minimalų ar artimą jam atlyginimą. Seniūnijų įsitraukimas dėl informacijos sklaidos apie nelegalaus darbo įtaką socialiniam draudimui, pensijai kaupti ir pan.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Pateiktų tobulinimo krypčių pavyzdžiu galima pateikti šių krypčių schemą (žr. 3.14 pav.).

3.14 pav. Užimtumo politikos įgyvendinimo kaip sistemos tobulinimo kryptys probleminėse teritorijose

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Nustatant ir apibendrinant užimtumo politikos kaip sistemos tobulinimo kryptis (žr. 3.14 pav.), galima pastebėti, kad sėkmingas Lietuvos probleminių teritorijų užimtumo didinimas tiesiogiai susijęs su esminiais užimtumo politikos kaip sistemos įgyvendinimo elementais: priemonėmis, procesais ir struktūra. Užimtumo politikos įgyvendinimo tobulinimas siejamas su veiksmingesnių užimtumo rėmimo priemonių taikymu, nekvalifikuotų asmenų profesiniu mokymu, verslo ir gyventojų verslumo skatinimu, bei nemotyvuotų bedarbių įtraukimu į užimtumo didinimo programas.

IŠVADOS

Darbe atlikus užimtumo politikos įgyvendinimo teorinę analizę, galima teigti, kad vienas iš pagrindinių žmogaus gyvenimo kokybės rodiklių yra užimtumas, t. y. užimtumo didinimas, darbo vietų kūrimas parodo šalies sėkmingą vystymosi raidą, o užimtumo politikos įgyvendinimas yra neatsiejama gerovės valstybės sistemos dalis. Užimtumo politikoje daugiausia dėmesio skiriama nedarbui mažinti, tačiau pastaruoju metu stebimas vis glaudesnis ryšys tarp valstybės vykdomos socialinės politikos ir užimtumo politikos įgyvendinimo. Gyventojų nepakankamo užimtumo problemos tampa valstybės socialinėmis problemomis: dėl nedarbo atsiranda tikimybė patirti skurdą, daugėja socialinės pašalpos gavėjų, ilgainiui mažėja asmenų motyvacija dirbti, didėja nusikalstamumas, gyventojai susiduria su įvairiomis psichologinėmis problemomis. Savivaldybės, kuriose situacija socialinės-ekonominės raidos požiūriu tampa sudėtinga, virsta probleminėmis teritorijomis. Nedarbas yra esminis šių teritorijų bruožas. Probleminėse teritorijose didėja emigracijos rodikliai, susiduriama su gyventojų senėjimo problema. Šių problemų identifikavimas ir rasti efektyvūs sprendimų būdai, lemia tolesnes probleminių teritorijų vystymo kryptis. Galima teigti, kad tokiuose rajonuose problemų sprendimas dažnai yra susijęs su investicijų pritraukimu ir gerai apmokamų darbo vietų sukūrimu. Tačiau probleminės savivaldybės nėra patrauklios investuotojams dėl gyventojų profesinės kvalifikacijos stokos ir žemos darbinės motyvacijos. Todėl probleminių teritorijų užimtumo problematikos sprendimas susijęs su tiesioginiu valdžios institucijų įsikišimu. Siekiant, kad užimtumo didinimo priemonės probleminiuose rajonuose būtų veiksmingesnės, situacijai darbo rinkoje gerinti turi būti skiriama Europos Sąjungos parama.

Europos šalių užimtumo politikos gerųjų patirčių analizė rodo, jog Europos Sąjunga investuoja vietos lygmeniu vykdydama regioninę politiką. Užimtumo problema suvokiama kaip bendra ES valstybių interesų sritis, o pagrindinis Europos užimtumo strategijos tikslas – visiškas užimtumas, gerinant gyventojų užimtumo gebėjimus ir darbo jėgos prisitaikymą prie kintančių darbo rinkos sąlygų, skatinant verslininkystę, moterų ir vyrų įsidarbinimo lygių galimybių užtikrinimas. Sprendžiant užimtumo politikos įgyvendinimo Lietuvos probleminėse teritorijose problemas, būtina pasinaudoti Europos šalių užimtumo politikos gerosiomis patirtimis. Pirmiausia atkreipiant dėmesį į mažesnes galimybes įsidarbinti probleminėse teritorijose turinčias asmenų grupes. Siekiant paskatinti asmenų su negalia dalyvavimą darbo rinkoje, reikia įpareigoti darbdavius pritaikyti darbo vietas, atsižvelgiant į asmenų su negalia poreikius, o valstybė turi suteikti kokybiškas socialines paslaugas ir priemones, kurios susijusios su šių asmenų skatinimu įsitraukti į darbo rinką. Didinti vyresnio amžiaus žmonių užimtumą, remiantis aktyvaus senėjimo principu. Būtina užtikrinti, kad vyresnio amžiaus asmenys galėtų įgyti naujų žinių bei įgūdžių ar atnaujinti jau turimus, kad jiems būtų suteiktos lygios įsidarbinimo galimybės. Skatinti suaugusiųjų švietimą ir mokymosi visą gyvenimą iniciatyvas, įgūdžių atnaujinimo ir perkvalifikavimo galimybes, sukurti specialias aktyvias darbo rinkos politikos priemones tokio amžiaus asmenims. Siekiant pagerinti moterų bei jaunimo užimtumo galimybes probleminėse teritorijose, būtina skatinti netradicinių verslų ir socialinio verslo plėtoją.

Galima teigti, kad valstybės vykdomos užimtumo politikos efektyvumą geriausiai apibūdina tokie rodikliai kaip sukurtų ir išlaikomų naujų darbo vietų skaičius, bei šiose vietose įdarbintų žmonių sukuriama pridėtinė vertė. Tai užtikrina gyventojų perkamosios galios augimą, todėl gali susikurti daugiau smulkių verslų, kas lemia į valstybės ir savivaldybių biudžetus sumokamų mokesčių didėjimą, emigracijos mažėjimą. Todėl auga vartojimas, verslas, o tai taip pat didina darbo vietų skaičių. Visa tai kuria gerovės valstybės pamatus, kurios tikslas socialinės rizikos eliminavimas

arba sumažinimas. Gerovės valstybėje, link kurios įgyvendinimo juda ir Lietuva, užimtumo didinimas išskiriamas kaip kertinis ir daugelį kitų socialinės politikos siekių apimantis tikslas.

Užimtumo politikos svarbiausių dokumentų turinio analizė parodė, kad teisės aktuose yra aiškiai apibrėžtos galimos taikyti priemonės, procesai ir struktūros, kurie yra reikalingi formuojant ir įgyvendinant užimtumo politiką. Juose galima įžvelgti tiek nacionalinio, tiek ir vietos lygmens institucijų įsitraukimą. Tačiau galima konstatuoti, kad probleminės teritorijos vertinamos bendrame kontekste. Nėra išskirta ir numatyta aiškesnių užimtumo politikos įgyvendinimo šiose teritorijose kryptių. Didesnis dėmesys probleminėms teritorijoms skiriamas tik 2014–2020 metų Užimtumo didinimo programoje. Analizuojant programą galima išskirti numatytas finansines, švietimo bei socialines priemones, kurios orientuotos į atskirų regionų plėtrą. Programoje išskiriamas investicijų pritraukimo skatinimas, naujų darbo vietų kūrimas, ilgalaikių bedarbių, jaunimo bei vyresnio amžiaus asmenų įdarbinimo rėmimas. Šie veiksniai, kaip ir profesinio mokymo tobulinimas bei įvairios socialinės atskirties mažinimo priemonės yra vienas aktualiausių probleminėse teritorijose užimtumo didinimo uždavinių. Tačiau nėra parengta nauja Užimtumo didinimo programa, taip pat nėra nustatomos naujos Lietuvos probleminių teritorijų grupės.

Analizuojant užimtumo Lietuvos probleminėse teritorijose situaciją, išryškėjo pagrindiniai šių teritorijų bruožai, kuriuos atskleidė ir teorinė šio darbo analizė. Dauguma rajonų pasižymi aukštu nedarbo lygiu. Beveik visų nagrinėjamų savivaldybių gyventojų užimtumo lygis buvo mažesnis už Lietuvos vidurkį, o moterų užimtumas buvo mažesnis nei vyrų. Analizė parodė, kad visi probleminiai rajonai susiduria su gyventojų senėjimo problema, daugumoje savivaldybių fiksuojamas aukštas demografinės senatvės koeficientas. Nagrinėjamų probleminių savivaldybių vidutinis darbo užmokestis buvo mažesnis nei Lietuvos vidutinis darbo užmokestis. Moterys beveik visuose rajonuose uždirbo mažiau už vyrus. Dauguma probleminių teritorijų susiduria su mažomis tiesioginėmis užsienio investicijomis, o tiesioginės užsienio investicijos, tenkančios vienam gyventojui buvo mažesnės nei Lietuvos vidurkis.

Atlikta informantų apklausa parodė, kad įgyvendinant užimtumo politiką Lietuvos probleminėse teritorijose, užimtumo didinimo priemonėms trūksta veiksmingumo ir lankstumo. Apibendrinant apklausos rezultatus galima teigti, kad teigiamai vertinama tik mažiau nei pusė iš dabar taikomų aktyvių darbo rinkos politikos priemonių, o kai kurios vertinamos kaip neveiksmingos probleminėse teritorijose. Vertinant asmenų įsidarbinimo galimybes, apklausa patvirtino įvairių mokslinių šaltinių teiginius, kad sunkiausia įsidarbinti vyresnio amžiaus asmenims, ilgalaikiams bedarbiams, taip pat asmenims su negalia. Vidutiniškai vertinamos ir nekvalifikuotų bedarbių įsidarbinimo galimybės, o vyrų galimybės susirasti darbą yra didesnės nei moterų. Informantai pažymėjo, kad pagrindinės nedarbo priežastys yra bedarbių motyvacijos stoka ir laisvų darbo vietų trūkumas. Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyrių vadovai kritiškai vertina socialinių išmokų įtaką bedarbių apsisprendimui dirbti, o socialinių išmokų dydžiai per dideli, kad asmenys dirbtų mažai apmokamą darbą. Informantai pageidauja lankstesnių profesinio mokymo galimybių, didesnio remiamojo įdarbinimo finansavimo ir ilgesnių trukmių. Didinant asmenų užimtumą tikimasi ir aktyvesnio savivaldybių vaidmens.

REKOMENDACIJOS

Kaip parodė užimtumo politikos svarbiausių dokumentų turinio analizė, šalies užimtumo politiką formuoja, jos įgyvendinimą organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kitos ministerijos. Užimtumo rėmimo politiką įgyvendina: Užimtumo tarnyba, kitos valstybės institucijos ir įstaigos, bei savivaldybių institucijos ir įstaigos. Todėl **LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai** rekomenduojama inicijuoti įstatymų (LR Užimtumo įstatymo, LR Nedarbo socialinio draudimo įstatymo) pakeitimus užimtumo srityje, numatant atskiras užimtumo didinimo priemones probleminių teritorijų grupei. Taip pat parengti naują Užimtumo didinimo programą. Ši programa turi būti orientuota į probleminių teritorijų vystymą, išskiriant ir numatant aiškesnes užimtumo politikos įgyvendinimo šiose teritorijose kryptis. Tai padėtų kompleksiskai spręsti probleminių savivaldybių gyventojų užimtumo problemas, aktyviau įtraukti socialinius partnerius ir savivaldybes į užimtumo politikos formavimą.

Užimtumo tarnybai reikėtų peržiūrėti ir individualizuoti aktyvių darbo rinkos priemonių taikymą probleminėse teritorijose. Jos turėtų būti nukreiptos į sunkiausiai probleminiuose rajonuose įsidarbinančių asmenų tikslines grupes: ilgalaikių bedarbių, asmenų su negalia, vyresnio amžiaus asmenų, nekvalifikuotų bedarbių. Atsisakyti neefektyvių užimtumo didinimo priemonių įgyvendinimo probleminėse teritorijose ir skirti didesnę finansavimą veiksmingoms šiose teritorijose priemonėms. Turėtų būti didinama tokių priemonių kaip įdarbinimo subsidijuojant, paramos judumui ir darbo įgūdžių įgijimo rėmimo trukmės. Probleminiuose rajonuose aktyviau organizuoti Darbo vietų steigimo subsidijavimo, Savarankiško užimtumo rėmimo ir Vietinių užimtumo iniciatyvų projektus. Tai paskatintų darbo ieškančius asmenis pradėti savarankišką verslą, padėtų vietiniams darbdaviams kurti naujas darbo vietas ir plėsti savo verslą.

Probleminių teritorijų **savivaldybių administracijoms** rekomenduojama stiprinti bendradarbiavimą su Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyriais, pritraukiant naujus darbdavius, atsižvelgti į darbo jėgos pasiūlą rajone. Akcentuojama, kad probleminių teritorijų problemų sprendimas dažnai yra susijęs su investicijų pritraukimu ir gerai apmokamų darbo vietų sukūrimu. Naujų darbdavių pritraukimas paskatintų verslo konkurenciją ir padidintų darbo jėgos paklausą. Šie procesai lemtų spartesnę atlyginimų augimą, kas didintų darbo ieškančių asmenų motyvaciją dirbti. Probleminėse savivaldybėse reikia plėsti Užimtumo didinimo programą, įtraukiant į ją daugiau darbo ieškančių asmenų. Tai padėtų darbo įgūdžius praradusiems bedarbiams greičiau integruotis į darbo rinką. Savivaldybių administracijos ir ypač seniūnijos turėtų aktyviau dalyvauti nelegalaus darbo prevencijoje, kas sudarytų sąlygas sveikesnio verslo vystymuisi.

Profesinio mokymo centrai galėtų įtraukti į mokymo programų rengimą Užimtumo tarnybos ir darbdavių atstovus. Paruošti mokymo programas, atsižvelgiant į darbo pasiūlos ir paklausos barometrus. Nekvalifikuotų asmenų įsidarbinimo galimybės yra ribotos. Todėl tik įgiję vietas darbo rinkoje paklausią profesiją, bedarbiai padidina savo galimybes įsidarbinti. Atsižvelgiant į kvalifikuotos darbo jėgos pasiūlą probleminėse teritorijose, galima tikėtis ir didesnių verslo investicijų kuriant naujas darbo vietas. Profesinio mokymo centrai turėtų rengti trumpesnes ir efektyvesnes mokymo programas, nes darbdaviai pageidauja greičiau įdarbinti reikalingos profesijos asmenis.

Probleminių teritorijų **Užimtumo tarnybos klientų aptarnavimo skyriai** turėtų plėsti motyvacinių priemonių vykdymą, didinant ieškančių darbo asmenų motyvaciją dirbti, skatinant bedarbius įgyti paklausią profesiją ar persikvalifikuoti. Aktyviau bendrauti su darbdaviais ir ieškoti laisvų darbo

vieta, o suradus tokias vietas operatyviai jas užpildyti. Bendradarbiaujant su verslu, paruošti aktualius darbo pasiūlos ir paklausos barometrus. Tai padėtų bedarbiams įgyti paklausias profesijas, o darbdaviams apsirūpinti reikiama darbo jėga. Siekiant tvaresnio įsidarbinimo, darbo ieškantiems asmenims plačiau taikyti kompleksines priemones. Bendradarbiauti su vietos socialiniais partneriais, norint padidinti sunkiausiai darbo rinkoje įsitvirtinančių asmenų galimybes. Tokiems bedarbiams plačiau taikyti atvejo vadybą. Probleminių teritorijų klientų aptarnavimo skyriai turėtų teikti pasiūlymus Užimtumo tarnybai dėl užimtumo didinimo priemonių ir procesų tobulinimo, siekiant efektyvesnio užimtumo politikos įgyvendinimo jų aptarnaujamose teritorijose.

LITERATŪRA

Moksliniai šaltiniai:

1. Aidukaite, J., Moskvina, J., Skuciene, D. (2016) "Lithuanian Welfare System in Times of Recent Crisis", In: Klaus Schubert, Paloma de Villota, Johanna Kuhlmann (eds.) *Challenges to European Welfare Systems*. Springer, (pp. 419-441).
2. Andriušaitienė, D. (2007). Depresinių šalies regionų darbo rinkos plėtra (daktaro disertacija, Vilniaus Gedimino technikos universitetas).
3. Aleknavičiūtė, E., Comunale, M., Galdikienė, L., Imbrasas, Lale., D. E., (Kvebeko universitetas Monrealyje), Mociūnaitė, L., Morkūnas, L., Nguyen, A. D. M., Soofi-Siavash, S., Šiaudvytis, T., Tarasonis, L., Tuzikas, V., Vilniškis, M., Zelionkaitė, G. (2020). *Lietuvos ekonominės konvergencijos ir darbo rinkos iššūkiai*. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/24208_bbf4cf5846d4f61ed9ef8783a0ab040d.pdf
4. Attfield, C.L.F., Silverstone, B. (1997). Okun's coefficient: a comment. *The Review of Economics and statistics*. Rev. Econ. Stat., 79, 326-329.
5. Abramov, V. I., Ostanina, S. S., Vodolazhskaya, E. L., Chudnovskiy, A. D., Suchkov, M. A., Zhandarova, L. F., Rybolovleva, A. A., Sayfutdinova, G. B. (2016). The preconditions of economic management of problematic region in a federal state. *International Review of Management and Marketing*, 6(2), (pp. 212-218).
6. Bitinas, A., Usonis, J. (2013). „FLEXICURITY“ teisinis reguliavimas. Vadovėlis, 93-232. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16903/9789955195054.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
7. Corsi, M., Lodovici, M.S. (2013). "Active Ageing and Gender Equality," *Working Papers CEB 13-004*, ULB - Université Libre de Bruxelles. Prieiga per internetą: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rGBJIGbo2pMJ:https://dipot.ulb.ac.be/dspace/bitstream/2013/137877/1/wp13004.pdf+&cd=3&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-b-d>
8. Dambrauskienė, G., Mačernytė-Panomariovienė, I. (2009) *Lietuvos darbo teisė: schemas ir komentarai* Mokomasis metodinis leidinys. Antroji pataisyta ir papildyta laida. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16753/9789955192572.pdf?sequence=1>
9. Davulis, G. (2012). Socialinės politikos principai Europos Sąjungoje ir Lietuvoje. "Societal Innovations for Global Growth" No. 1(1). Prieiga internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367188628083/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
10. Daugirdas, V., Baranauskienė, V., Burneika, D., Kriaučiūnas, E., Mačiulytė, J., Pocius, A., G. Pociūtė-Sereikienė, G., Ribokas, G. (2019). *Netolygaus regioninio vystymosi problema Lietuvoje: socio-ekonominiai gerovės aspektai*. Kolektyvinė monografija, 53-76. Prieiga per internetą: http://demografija.lt/download/Netolygaus_regioninio_vystymosi_problema_galut.pdf
11. Dubauskas, G. (2013). Ekonomikos ir finansų teorijos. *Mokslo studija*, ISBN 978-609-8074-18-2, 72-73. Prieiga per internetą: <http://www.mond.gov.lt/download/39595/ekonomikos%20ir%20finansu%20teorijos.pdf>
12. Dužinskas, R., Svirbutaitė-Krutkienė, G. (2018). Socialinio modelio vaidmuo didinant regiono konkurencingumą. *Socialiniai tyrimai*, 41 (1), 56–67. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/social-research/article/view/22977/22236>
13. Dromantinė, L., Česnuitytė, V. (2011). *Europos Sąjungos socialinė politika*. Vadovėlis. Vilnius, 35-126. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16772/9789955193005.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
14. Daly, M. (2012). Paradigms in EU social policy: a critical account of Europe 2020. *Transfer: European Review of Labour and Research*, 18(3), 273-284.
15. Dziamulych, M., Yakubiv, V., Shubala, I., Filiuk, D., Korobchuk, L. (2020). Analysis and evaluation of the rural labour market and employment of the rural population: a case study of Volyn region, Ukraine. *Scientific Papers Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*, 20(4), (pp. 165-174).
16. Filatovaitė, L., Taminskaitė, G. (2020). *Asmenų su negalia užimtumo darbo rinkoje skatinimas. Gerosios užsienio šalių praktikos*. Kurk Lietuvai. Prieiga per internetą: <http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2020/10/Asmen%C5%B3-su-negalia-u%C5%BEimtumo-darbo-rinkoje-skatinimas-Gerosios-u%C5%BEEsienio-%C5%A1ali%C5%B3-praktikos.pdf>
17. Gaižauskaitė, I., Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Mykolo Riomerio universitetas. Vadovėlis. Vilnius, 56-96. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16910/9789955196426.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
18. Gražulis, V., Gruževskis, B. (2008). *Lietuvos darbo rinkos politikos raidos ypatumai: situacijos analizė ir raidos perspektyvos*. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12511/1974-4151-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

19. Gruževskis, B., Krutulienė, S., Miežienė, R. (2021). *Filosofija. Sociologija*. Vilnius : Lietuvos mokslų akademija, t. 32, Nr. 2, 105-117. Prieiga per internetą: <https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/filosofija-sociologija/article/view/4410/3541>
20. Guogis, A. (2006). *Socialinės politikos modeliavimas Europos integracijos procese*. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/download/2343/2149>
21. Guogis, A., Svirbutaitė-Krutkienė, G. (2020). Gerovės valstybės sampratos ir matavimų problemos // *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 25 (Nr.1), 9-26. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/346327237_Geroves_valstybes_sampratos_ir_matavimu_problemos
22. Guogis, A., Rakšnys, A. V. (2021). Prezidento vaidmuo gerovės valstybės kūrimo procesuose: Lietuvos Respublikos Prezidento G. Nausėdos atvejis // *Tiltai*, 2021, Nr. 1, 121-131. Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17612/tbb-86-1-06_guogis.pdf?sequence=1&isAllowed=y
23. Gardziulevičienė, L., Raišienė, A. G. (2021). *Socialinių paslaugų prieinamumas vaikus su negalia auginančioms šeimoms gerovės valstybės kontekste*. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17962/24317-49787-1-10-20210811.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
24. Gončiarova, N., Pivoras, S. (2020). Valstybės tarnautojų susvetimėjimo įgyvendinant politiką lygmenys ir veiksniai: Užimtumo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atvejis. *Politologija*. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/19275/18390>
25. Yessentay, A., Kireyeva, A. A., Khalitova, M., Abilkayir, N. A. (2020). Financing of healthcare facilities in pension system assets of ecologically problematic regions in Kazakhstan. *The Journal of Asian Finance, Economics, and Business*, 7(7), (pp. 531-541).
26. Jakubavičius, A., Leichteris, E., Stumbrytė, G. (2016). Socialinio verslo plėtros Lietuvoje galimybių studija. *Tyrimas. Lietuvos inovacijų centras. Asociacija „Žinių ekonomikos forumas“*, 63-95. Prieiga per internetą: https://akmenesvvg.lt/wp-content/uploads/2017/01/Socialinio_verslo_studija.pdf
27. Jančiauskas, E. (2006). *Valstybės darbo rinkos politika*. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. Studijų metodika.
28. Juškienė, A., Kriauciūnas, M., Leiputė, B., Miežienė, J., Pusevaitė, I., Liucija Sabulyt, L. (2021). *Lietuvos žmoniškumo kapitalo būklė*. Prieiga internete: <https://www.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=37100>
29. Johannesas, H. (2014). Europos regionų ir miestų konkurencingumo didinimas, ekonomikos augimo skatinimas ir darbo vietų kūrimas. *Regioninė politika*. Prieiga per internetą: https://www.esinvesticijos.lt/uploads/main/publications/docs/19_16d89cf63f5e9eccc8f55140a4b1bc03.pdf
30. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukologija ir kiti socialiniai mokslai)*. Vadovėlis. Kaunas: Judex
31. Kumžaitė R. (2016). Nedarbo mažinimo projektai Lietuvoje. Prieiga per internetą: https://www.slk.lt/sites/default/files/mokslas_ir_studijos_2016_straipsniu_rinkinys.pdf#page=5
32. Krutulienė, S., Miežienė, R., Gruževskis, B. (2019) Aktyvios įtraukties koncepcija ir trajektorijos: Lietuvos atvejis. *Filosofija. Sociologija*. psl. 307. Prieiga per internetą: <https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/filosofija-sociologija/article/view/4156/3049>
33. Kolesnik, J., Juškelienė, V. (2021). Veiksniai, turintys reikšmės vyresnio amžiaus žmonių ilgesniam darbingam amžiui ir dalyvavimui darbo rinkoje: literatūros apžvalga. Higienos institutas, „*Visuomenės sveikata*“. Prieiga per internetą: [https://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2021.3\(94\)/VS%202021%203\(94\)%20LIT%20Darbingas%20amzius%20\(1\).pdf](https://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2021.3(94)/VS%202021%203(94)%20LIT%20Darbingas%20amzius%20(1).pdf)
34. Lakšienė, D. (2009). Nedarbo lygio ir gamybos augimo ryšys: Lietuvos atvejis. *Ekonomika ir vadyba*. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367168422010/J.04~2009~1367168422010.pdf>
35. Makštutis A. (2016). Strateginis valdymas. *Teorinė-praktinė studija*. Prieiga per internetą: https://evedlys.pavb.lt/wp-content/uploads/2017/02/strateginis_valdymas_2016_1.pdf
36. Miginis, N., Ulozas, M. (2010). *Tarpžinybinis bendradarbiavimas nacionaliniu lygmeniu jaunimo politikos srityje*. Prieiga per internetą: https://jrd.lt/informacija-dirbantiems-su-jaunimu/metodiniai-leidiniai/el-biblioteka/leidinystaisyta_2014.10.07.pdf
37. Makovskaja, N., Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. (2020). *Socialinė gerovė ekonomikos pokyčių kontekste*. Prieiga per internetą: https://web.archive.org/web/20200709225433id_/http://jmk.vvf.vgtu.lt/index.php/Verslas/2020/paper/viewFile/616/221
38. Marchal, S., Mechelen, N. (2014), A new kid in town? Active inclusion in European minimum income schemes. *ImProVE Discussion Paper No. 14/07*. Antwerp: Herman Deleeck Centre for Social Policy University of Antwerp. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/269333767_A_new_kid_in_town_Active_inclusion_in_European_minimum_income_schemes
39. Minati, G. (2016). General System(s) Theory 2.0: A Brief Outline. In Minati, G., Abram, M., Pessa, E. (Eds.), *Towards a Post-Bertalanffy Systemics. Contemporary Systems Thinking*, 211-219. Cham: Springer. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.1007/978-3-319-24391-7_22

40. Mandić, M., Živković, M. (2014). Problematic areas of the Republic of Srpska within the context of demographic changes. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, (148), (pp. 767-776).
41. Naginionytė, A., Samasionokaitė, K. (2020). Darnus regionų vystymasis: Regionų plėtros tarybos. *Lietuvos regionų ekonominės ir socialinės situacijos apžvalga bei Nacionalinės regioninės politikos analizė*. Prieiga per internetą: http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2019/03/Esamos-situacijos-analiz%C4%97_naujausia_07051.pdf
42. Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Pocius, A., (2019). *Darbo rinkos politikos rezultatus išreiškiančių bendrųjų ir tikslinių grupių rodiklių kaitos įvertinimas*. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/statisticsjournal/article/view/16784/16985>
43. Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Pocius, A., Krutulienė, S., (2021). *Pažeidžiamų gyventojų grupių nedarbo situacijos Baltijos šalių darbo rinkoje įvertinimas*. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/STEPP/article/view/24095/24356>
44. Pocius, A., Miežienė, R., Okunevičiūtė Neverauskienė, L., (2019). *Demografinių pokyčių įtaka darbo rinkai Lietuvos apskrityse*. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/87931>
45. Pocius, A., Okunevičiūtė-Neverauskienė, L., (2015). *Tikslinių grupių integracijos į darbo rinką galimybių vertinimas*. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2015~1512566911323/J.04~2015~1512566911323.pdf>
46. Pocius, A., Burneika, D. (2017). *Padėties darbo rinkoje skirtumai Lietuvos regionuose*. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/statisticsjournal/article/view/13668/12579>
47. Prakapas, R., Butvilas, T. (2011). *Mokslinio tiriamojo darbo logografika studijoms*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
48. Puidokas, M., Daukaitė, I. (2013). Lietuvos regioninės politikos tobulinimo kryptys Europos Sąjungos regioninės politikos kontekste. *Viešoji politika ir administravimas*, 12(1), (pp. 65-79).
49. Prachowny, M.F.J. (1993). Okun's law: theoretical foundations and revised estimates. *Rev. Econ. Stat.*, 75, (pp. 331-336).
50. Pass Ch., Lowes B., Davies L. (1997). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius. Baltijos bisnis.
51. Reizgevičienė, R., Beržinskienė, D., (2013). Ekonominių ciklų įtakos nedarbo lygiui ES šalyse asimetrija. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:6099388/6099388.pdf>
52. Rakauskienė, O. G., Servetkienė, V. (2011). *Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybė: dvidešimt metų rinkos ekonomikoje*. Monografija, 23-25. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16835/9789955193999.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
53. Romich, J., Rodriguez, M. Y. (2021). There and back again: A commentary on social welfare policy in the wake of 2020. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 12(1), 1-10.
54. Smith C. T., Nosek, B. A. (2010). Implicit Association Test. In I. B. Weiner & W. E. Craighead (Eds.), *Corsini's Encyclopedia of Psychology*, 4th edition. NY: Wiley & Sons Inc.
55. Smalskys, V. (2005). „Gerovės valstybės“ ir socialinės viešosios politikos krypčių teoriniai aspektai. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Vainius-Smalskys/publication/242293803_Geroves_valstybes_ir_socialines_viesosios_politikos_krypciu_teoriniai_aspektai/links/56818acd08aebccc4e0be3da/Geroves-valstybes-ir-socialines-viesosios-politikos-krypciu-teoriniai-aspektai.pdf
56. Šidlauskienė, V. (2012). *Norminių teisės aktų dėl moterų ir vyrų lygybės nuostatos moksle ir studijose analizė*. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367187920667/J.04~2012~1367187920667.pdf>
57. Šileika, A., Paškevičiūtė, J. (2013). "Lietuvos tapsmo gerovės valstybe prieštars." *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Nr. 1 (29), (pp. 8-19).
58. Tamašunienė, R. (2019). *Naujasis regionų įstatymas – daugiau galimybių ir atsakomybės savivaldai*. Prieiga per internetą: <https://www.nrp.vrm.lt/lt/regionines-politikos-formavimas-ir-igyvendinimas/samprata-tikslas-uzdaviniai/6>
59. Taminskaitė, G. (2019). *Socialinės (gerovės) valstybės modelio raida ir įtaka socialinei apsaugai Prancūzijoje*. Prieiga per internetą: [Socialinės \(gerovės\) valstybės modelio raida ir įtaka socialinei apsaugai Prancūzijoje \(googleusercontent.com\)](https://www.googleusercontent.com/Socialines%20(geroves)%20valstybes%20modelio%20raida%20ir%20itaka%20socialinei%20apsaugai%20Prancuzijoje)
60. Tauraitė, V., (2017). *Darbo rinkos konjunkūros vertinimas Europos sąjungos šalyse*. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/statisticsjournal/article/view/13670/12581>
61. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 565-570. Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15459/Tidikis_tyrimu_metodologija.pdf?sequence=1&isAllowed=y
62. Toleikienė, R. (2018). *Formation of Integral System of Ethics Management in The Municipality*. Summary of Doctoral Dissertation. Šiauliai: Šiauliai University. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:33227932/33227932.pdf>
63. Valentinavičius, S. (2001). *Užimtumą ir nedarbą lemiantys ekonominiai veiksniai*. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/35376>
64. Valickas, A. (2009). *Lietuvos regioninės politikos raida ir statistika*. Lietuvos statistikos darbai, 98-103. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/statisticsjournal/article/view/13964/12882>

65. Žydzūnaitė, V. (2011). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Mokomoji knyga 59-68. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_Baigiamojo_darbo_metodologija.pdf

Teisės aktai ir kiti dokumentai:

66. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.217644/WPqyZkDuCy>
67. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Aktuali redakcija 2022. Prieiga per internetą: <https://www.lrkt.lt/lt/apie-teisma/teisine-informacija/konstitucija/125>
68. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas 1998 m. gruodžio 1 d. Nr. VIII-947. Aktuali redakcija 2017. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69453/EwRCygSEWt>
69. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas 2016 m. rugsėjo 14 d. Nr. XII-2603. Aktuali redakcija 2022. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/10c6bfd07bd511e6a0f68fd135e6f40c>
70. Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas 2003 m. gruodžio 16 d. Nr. IX-1904. Aktuali redakcija 2022. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.224462/asr>
71. Lietuvos Respublikos Vyriausybės n u t a r i m a s dėl 2004-2006 metų Europos bendrijų iniciatyvos Equal bendrojo programavimo dokumento patvirtinimo 2004 m. lapkričio 17 d. Nr. 1458. Aktuali redakcija 2007. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245563?jfwid=j4ag019j>
72. Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas 2016 m. birželio 21 d. Nr. XII-2470. Aktuali redakcija 2022. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/b9ca8ad03de611e68f278e2f1841c088>
73. Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymo 2, 10 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas 2006 m. birželio 22 d. Nr. X-728. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.279779>

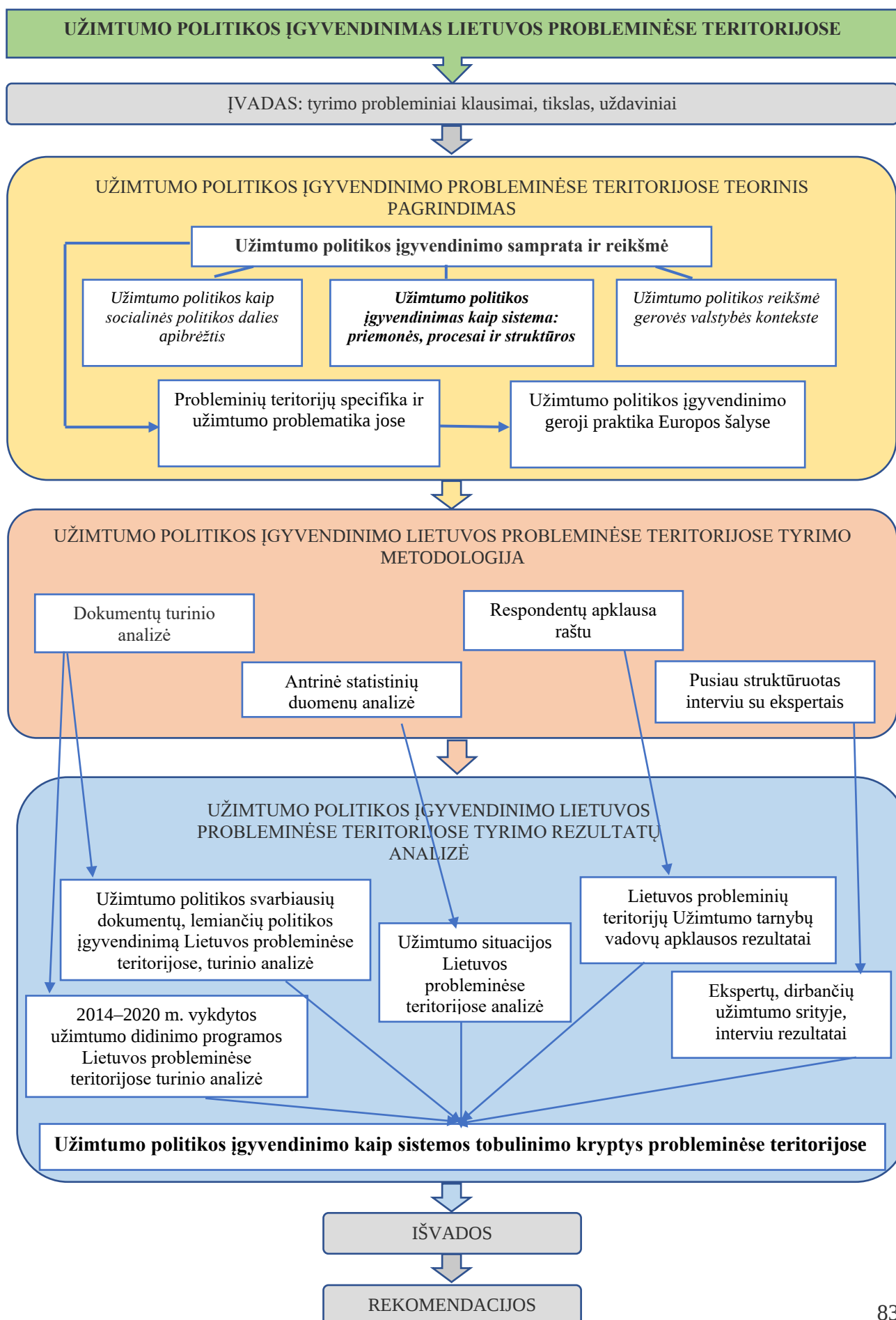
Kiti šaltiniai:

74. Bendrieji Lietuvos ekonominiai rodikliai. (2022). Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/>
75. Diržinskaitė, A. (2021). Socialinė (politikos) distancija po pandemijos: ar ES turėtų įgyti daugiau kompetencijų socialinės politikos srityje? Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslo-pozicija/692/1490364/ausrine-dirzinskaite-socialine-politikos-distancija-po-pandemijos-ar-es-turetu-igyti-daugiau-kompetenciju-socialines-politikos-srityje>
76. Dėl mokesčių ir šešėlinės ekonomikos mažinimo priemonių. (2008). Konsultacinis dokumentas. Prieiga per internetą: https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/LT_ver/%C5%BDiniasklaida/Konsultacinis_MPD_04_17_final.pdf
77. Europos komisijos prioritetai 2019 – 2024 m. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/strategy_lt
78. Europos komisija. (2021). *Europos užimtumo strategija. Užimtumas, socialiniai reikalai ir įtrauktis*. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=lt&catId=101>
79. Europos komisija. (2021). Tarptautinės organizacijos ir forumai. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/international-cooperation/international-organisations_lt
80. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (2021). Ekonominė ir socialinė padėtis Baltijos šalyse: Lietuva. Prieiga per internetą: https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/lithuania_etude_fin_lt.pdf
81. Europos Komisija (2007). Dešimt metų Europos užimtumo strategijai (EUS). Užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių generalinis direktoratas D2 padalinys, 25-30. Prieiga per internetą: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9fea25eb-5f5b-4cb6-986d-fa084bf99953.0009.03/DOC_2&format=PDF
82. Europos Parlamentas. Faktų apie Europos Sąjungos suvestinę. Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/54/uzimtumo-politika>
83. Faktų apie Europos Sąjungą suvestinė. Socialinė ir užimtumo politika: bendrieji principai. Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/>
84. Lietuvos ekonominės konvergencijos ir darbo rinkos iššūkiai (2020). Teminių straipsnių rinkinys. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/24208_bbf4cf5846d4f61ed9ef8783a0ab040d.pdf
85. Lietuvos Respublikos Finansų Ministerija (2020). Lietuvos ekonominės raidos scenarijus 2020–2023 m. Prieiga per internetą: https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/LT_ver/Aktual%C5%ABs_valstyb%C4%97s_finans%C5%B3_duomenys/ERS_aprasymas_2020_kovas.pdf

86. Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija (2007). Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimo 2007 metais ataskaita. Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija. Prieiga per internetą: <https://eimin.lrv.lt/lt/administracine-informacija/strategijos/valstybes-ilgalaikes-raidos-strategija>
87. LR Vyriausybė: Prieiga per internetą: <http://lr.lt/lt>
88. Lietuvos savivaldybių indeksas 2017. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Prieiga per internetą: www.llri.lt/tyrimai/lietuvas-savivaldybiu-indeksas-2017
89. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Užimtumo rėmimo politika. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/darbo-rinka-uzimtumas/uzimtumo-ir-darbo-rinkos-politika/uzimtumo-remimo-politika>
90. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Jaunimo užimtumo skatinimas. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/darbo-rinka-uzimtumas/uzimtumo-ir-darbo-rinkos-politika/jaunimo-uzimtumo-skatinimas?lang=lt>
91. Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2018). Faktai ir analizė. Nedarbas Lietuvoje auga, nedarbo išmokų aruodai tuštėja. Prieiga per internetą: <https://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/faktai-ir-analize-nedarbas-lietuvoje-auga-nedarbo-ismoku-aruodai-tusteja/lrinka>
92. Nedarbas. (2022). Laisvoji enciklopedija. Prieiga per internetą: <https://lt.wikipedia.org/wiki/Nedarbas>
93. Nedarbas ir gyventojų užimtumas. Teoriniai nedarbo pagrindai. Prieiga per internetą: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xr-LzYaVOx8J>
94. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/pleciama-kompleksine-pagalba-ilgalaikiams-bedarbams>
95. Šiaulių visuomenės sveikatos biuras. Prieiga per internetą: <https://www.sveikatos-biuras.lt/naujiena/siauliu-miesto-gyventoju-uzimtumas-1559>
96. Užimtumo tarnyba prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Prieiga per internetą: (uzt.lt)
97. Užimtumo didinimo 2014-2020 metų programa. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/darbo-rinka-uzimtumas/uzimtumo-ir-darbo-rinkos-politika/uzimtumo-didinimo-2014-2020-metu-programa>

PRIEDAI

Tyrimo loginė schema

APKLAUSOS KLAUSIMYNAS

Gerb. tyrimo dalyvi,

Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos Viešojo valdymo magistro studijų studentas **Židrūnas Šapalas** atlieka tyrimą „**Užimtumo politikos įgyvendinimas Lietuvos probleminėse teritorijose**“.

Šis klausimynas yra skirtas atskleisti Jūsų požiūrį į užimtumo politikos įgyvendinimo Lietuvos probleminėse teritorijose situaciją, identifikuoti stiprybes ir kylančias problemas, bei nustatyti užimtumo politikos tobulinimo galimybes tose teritorijose.

Tyrimo metu laikomasi svarbiausių tyrimo etikos principų, užtikrinamas tyrimo dalyvių konfidencialumas ir privatumas. Tyrimo metu gauta informacija bus naudojama apibendrinta ir tik moksliniais tikslais.

Uždaruose klausimuose prašome pažymėti Jums tinkantį atsakymo variantą ☒, atviruose klausimuose – įrašyti savo nuomonę.

1. Informacija apie informantą:

Jūsų pareigos:	Darbo stažas įstaigoje (metais):
Išsilavinimas:	Savivaldybė, kurioje dirbate:

2. Prašome įvertinti aktyvių užimtumo politikos priemonių veiksmingumą Jūsų atstovaujamoje probleminėje teritorijoje:

	<i>Visiškai neveiksminga</i>	<i>Nelabai veiksminga</i>	<i>Nei veiksminga, nei neveiksminga</i>	<i>Veiksminga</i>	<i>Labai veiksminga</i>
Profesinis mokymas	☐	☐	☐	☐	☐
Įdarbinimas pagal pameistrystės darbo sutartį	☐	☐	☐	☐	☐
Stažuotė	☐	☐	☐	☐	☐
Neformalaus švietimo ir savišvietos būdu įgytų kompetencijų pripažinimas	☐	☐	☐	☐	☐
Įdarbinimas subsidijuojant	☐	☐	☐	☐	☐
Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas	☐	☐	☐	☐	☐
Vietinių užimtumo iniciatyvų projektai	☐	☐	☐	☐	☐
Savarankiško užimtumo rėmimo projektai	☐	☐	☐	☐	☐
Parama judumui	☐	☐	☐	☐	☐
Darbo vietų steigimo subsidijavimo projektai	☐	☐	☐	☐	☐

	<i>Visiškai neveiksminga</i>	<i>Nelabai veiksminga</i>	<i>Nei veiksminga, nei neveiksminga</i>	<i>Veiksminga</i>	<i>Labai veiksminga</i>
Lydimosios pagalbos priemonės asmenų su negalia integracijai į darbo rinką	☐	☐	☐	☐	☐
Pagalbos įsidarbinant priemonės asmenų su negalia integracijai į darbo rinką	☐	☐	☐	☐	☐

3. Prašome įvertinti įsidarbinimo galimybes (procesus) Jūsų atstovaujamoje probleminėje teritorijoje:

	<i>Mažos</i>	<i>Mažesnės nei vidutinės</i>	<i>Vidutinės</i>	<i>Didesnės nei vidutinės</i>	<i>Didelės</i>
Asmenų iki 29 metų įsidarbinimo galimybės	☐	☐	☐	☐	☐
Asmenų nuo 30 iki 45 metų įsidarbinimo galimybės	☐	☐	☐	☐	☐
Asmenų nuo 46 iki 60 metų įsidarbinimo galimybės	☐	☐	☐	☐	☐
Asmenų virš 60 metų įsidarbinimo galimybės	☐	☐	☐	☐	☐
Ilgalaikių bedarbių įsidarbinimo galimybės	☐	☐	☐	☐	☐
Nekvalifikuotų bedarbių įsidarbinimo galimybės	☐	☐	☐	☐	☐
Kvalifikuotų bedarbių įsidarbinimo galimybės	☐	☐	☐	☐	☐
Aukštos kvalifikacijos bedarbių įsidarbinimo galimybės	☐	☐	☐	☐	☐
Asmenų su negalia įsidarbinimo galimybės	☐	☐	☐	☐	☐
Moterų įsidarbinimo galimybės	☐	☐	☐	☐	☐
Vyrų įsidarbinimo galimybės	☐	☐	☐	☐	☐

3. Prašome apibūdinti Jūsų atstovaujamos probleminės teritorijos užimtumo situaciją (nedarbo situaciją ir priežastis):

2017–2021 m. Jūsų atstovaujamoje teritorijoje nedarbo lygis sumažėjo:	☐ - taip; ☐ - ne; ☐ - išliko stabilus.
Kokios nedarbo rūšys vyrauja Jūsų atstovaujamoje teritorijoje? (Galima rinktis kelis variantus)	☐ - laikinasis nedarbas, pereinant iš vieno darbo į kitą; ☐ - nedarbas, pasireiškiantis dėl rinkoje vyraujančių technologinių pokyčių ir darbo jėgos neatitikimo rinkos poreikiams; ☐ - sezoninis nedarbas; ☐ - paslėptasis ir šešėlinis nedarbas (vyraujantis, kai visuomenės dalis dirba neoficialiai); ☐ - savanoriškas nedarbas (vyraujantis dėl piktybiško visuomenės dalies nenoro dirbti).
Kokios yra pagrindinės nedarbo priežastys pastarųjų 5-rių metų laikotarpyje? (Galima rinktis kelis variantus)	☐ - darbo vietų trūkumas; ☐ - darbo jėgos kvalifikacijos neatitikimas darbo rinkos pasiūlai; ☐ - jaunimui trūksta praktinių žinių; ☐ - darbo neturintiems asmenims trūksta motyvacijos ieškoti darbo; ☐ - verslas nėra pasirengęs investuoti į darbuotojus, juos rengdami konkrečiai darbo vietai; ☐ - kita_____
Kokia esminė savybė, Jūsų nuomone, trukdo įsidarbinti šiuolaikiniams bedarbiams?	☐ - praktinės patirties neturėjimas; ☐ - neatsakingas požiūris į darbą; ☐ - dažnas darbo vietų keitimas; ☐ - per didelio darbo užmokesčio lūkestis; ☐ - kita_____
Kokią poveikį, Jūsų nuomone, bedarbių apsisprendimui dirbti turi socialinės išmokos ir jų dydžiai?	☐ - socialinių išmokų mokėjimas neskatina asmenų dirbti, ☐ - socialinių išmokų dydžiai per dideli, kad asmenys dirbtų mažai apmokamą darbą, ☐ - socialinės išmokos per mažos, kad bedarbiai pasirinktų jas, o ne galimybę įsidarbinti, ☐ - socialinių išmokų mokėjimas neturi įtakos asmenų apsisprendimui dirbti.
Kokie, Jūsų nuomone, pagrindiniai nedarbo mažinimo priemonių trūkumai Jūsų atstovaujamoje probleminėje teritorijoje?	☐ - trumpas finansuojamų programų laikas; ☐ - kursų (mokymų) kokybė; ☐ - apibrėžta amžiaus grupė (pvz. iki 29 metų); ☐ - kita_____
Kokią įtaką, Jūsų nuomone, turės Ukrainos karo pabėgėliai Jūsų atstovaujamos teritorijos darbo rinkai?	☐ - padidės nedarbo lygis; ☐ - darbdaviams atsiras darbo jėgos pasiūla; ☐ - atvyksta per mažai žmonių, kad pakeistų situaciją iš esmės; ☐ - kita_____

4. Prašome įvertinti Jūsų atstovaujamos probleminės teritorijos Užimtumo tarnybos (struktūros) veiklos aspektus:

	<i>Visiškai nesutinku</i>	<i>Nesutinku</i>	<i>Nei sutinku, nei nesutinku</i>	<i>Sutinku</i>	<i>Visiškai sutinku</i>
Užimtumo tarnybos turimi žmogiškieji ištekliai yra pakankami veiklai vykdyti	☐	☐	☐	☐	☐
Užimtumo tarnybos atstovai nuolat (kasmet) turi galimybes tobulinti savo kvalifikaciją	☐	☐	☐	☐	☐
Užimtumo tarnybos turimi finansiniai ištekliai yra pakankami veiklai vykdyti	☐	☐	☐	☐	☐
Užimtumo tarnybos turimi finansiniai ištekliai nuolat (kasmet) yra peržiūrimi ir papildomi	☐	☐	☐	☐	☐
Užimtumo tarnyba turi pakankami programinių priemonių nedarbui sumažinti teritorijoje	☐	☐	☐	☐	☐
Užimtumo tarnyba turi pakankami finansinių instrumentų nedarbui sumažinti teritorijoje	☐	☐	☐	☐	☐
Užimtumo tarnyba nuolat bendradarbiauja su kitomis valdžios institucijomis mažindama nedarbą	☐	☐	☐	☐	☐
Užimtumo tarnyba nuolat bendradarbiauja su verslo organizacijomis mažindama nedarbą	☐	☐	☐	☐	☐
Užimtumo tarnyba nuolat bendradarbiauja su švietimo ir studijų institucijomis mažindama nedarbą	☐	☐	☐	☐	☐
Užimtumo tarnybos atstovai nuolat įtraukiami į užimtumo politikos klausimų sprendimą savivaldybės lygmeniu	☐	☐	☐	☐	☐
Užimtumo tarnybos atstovai nuolat įtraukiami į užimtumo politikos klausimų sprendimą nacionaliniu lygmeniu	☐	☐	☐	☐	☐

5. Prašome pateikti savo požiūrį apie tobulinimo galimybes:

Kokie sprendimai, Jūsų nuomone, padėtų didinti aktyvių darbo rinkos priemonių efektyvumą Jūsų atstovaujamoje probleminėje teritorijoje? (Galima rinktis kelis variantus)	☐ - ilgesnės trukmės finansavimas remiamojo įdarbinimo atveju; ☐ - didesnis finansavimo dalies darbdaviui kompensavimas remiamojo įdarbinimo atveju; ☐ - platesnis projektinių darbo vietų steigimas; ☐ - lankstesnis profesinio mokymo pasirinkimas; ☐ - glaudesnis Užimtumo tarnybos bendradarbiavimas su kitomis institucijomis; ☐ - kita _____
Kokias Užimtumo tarnybos veiklos sferas, Jūsų nuomone, reiktų stiprinti Jūsų atstovaujamoje probleminėje teritorijoje? (Galima rinktis kelis variantus)	☐ - didinti žmogiškuosius išteklius veiklai; ☐ - didinti materialiuosius išteklius veiklai; ☐ - platesnis projektinių veiklų spektras; ☐ - didesnis taikomų priemonių paketas; ☐ - glaudesnis Užimtumo tarnybos bendradarbiavimas su valdžios kitomis institucijomis; ☐ - glaudesnis Užimtumo tarnybos bendradarbiavimas su verslo organizacijomis; ☐ - glaudesnis Užimtumo tarnybos bendradarbiavimas su švietimo ir studijų institucijomis; ☐ - kita _____
Kokių dar siūlymų, pastebėjimų galėtumėte pateikti užimtumo didinimui Jūsų atstovaujamoje probleminėje teritorijoje?	

Ačiū už skirtą laiką ir atsakymus!